

E-ISSN:2547-9865

ISSN:2602-3520

BARTIN BARTIN
ÜNİVERSİTESİ UNIVERSITY

Edebiyat Fakültesi Dergisi Journal of Faculty of Letters

Bartın Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Dergisi

Bartın University
Journal of Faculty of Letters

ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865

Cilt/Volume: 6 Sayı/Number: 1
Haziran/June 2021

BARTIN

Bartın Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Dergisi
ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865
Cilt: 6, Sayı: 1
Haziran 2021
BARTIN – TÜRKİYE

Bartın University
Journal of Faculty of Letters
ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865
Volume: 6, Number: 1
June 2021
BARTIN – TURKEY

Sahibi / Owner

Bartın Üniversitesi Adına
Prof. Dr. Orhan UZUN (Rektör)

Editör / Editor in Chief

Prof. Dr. Aslı YAZICI

Editör Yardımcıları / Assistants of Editor

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ALTAY
Arş. Gör. Dr. Alp Eren DEMİRKAYA

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Erdak CENGİZ (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Funda TOPRAK (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Hakan POYRAZ (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)
Prof. Dr. Tania Todorova (University of Library Studies and Information Technologies)
Doç. Dr. Ensar ÇETİN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Ayşe Gül ÇIVGIN
Doç. Dr. Birgül KOÇAK OKSEV
Doç. Dr. Mehmet Cem ODACIOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Abdül Halim VAROL
Dr. Öğr. Üyesi Huriye ÇOLAKLAR
Dr. Öğr. Üyesi Mine DEMİR
Dr. Öğr. Üyesi Savaş KARAGÖZLÜ
Dr. Öğr. Üyesi Sevda KAMAN
Dr. Öğr. Üyesi Temel Alper KARSLI

Ön İnceleme ve İletişim / Pre-evaluation and Communication

Arş. Gör. Dr. Ahmet CAN
Arş. Gör. Alper ÇALIK
Arş. Gör. Dilan POLAT
Arş. Gör. Hasan ÖZTÜRK
Arş. Gör. İnci AYDOĞAN
Arş. Gör. İzzettin ELALMIŞ
Arş. Gör. Öner GÜLER
Arş. Gör. Sema ÜNÜVAR
(edebiyatdergi@bartin.edu.tr)

Yabancı Dil Danışmanı / Foreign Language Adviser

Doç. Dr. Mehmet Cem ODACIOĞLU

Dizgi / Composition

Arş. Gör. Sait ÇİL

Kapak Tasarımı / Cover Design

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa FİDAN

Adres / Adress

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 74100 Bartın-TÜRKİYE

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Abdullah KÖK	(Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdullah UÇMAN	(Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdülkadir DÜNDAR	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Abide DOĞAN	(Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER	(Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Aleksandr TSOI	(Lodz Üniversitesi – Polonya)
Prof. Dr. Ali TEMİZEL	(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Arif BİLGİN	(Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Aslı YAZICI	(Bartın Üniversitesi)
Prof. Dr. Bâki ASILTÜRK	(Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Balkiya KASSYM Kazakistan)	(Abay Kazak Millî Pedagoji Üni. – Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Bedrettin AYTAÇ	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Bilal SAMBUR	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU	(Kastamonu Üniversitesi)
Prof. Dr. Ercan ALKAYA	(Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Ersin ÖZARSLAN	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatih Sultan Mehmet ÖZTÜRK	(Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatma AÇIK	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Fevzi KARADEMİR	(Düzce Üniversitesi)
Prof. Dr. Funda TOPRAK	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE	(Cumhuriyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Hacı Mustafa ERAVCI	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Hakan POYRAZ	(Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)
Prof. Dr. Halûk Harun DUMAN	(Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU	(Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. İlhan ERDEM	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Kemal TUZCU	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet DEMİRTAŞ	(Bitlis Eren Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM	(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Faruk TOPRAK	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet KIRBIYIK	(Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet KÖÇER	(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet ÖNAL	(İnönü Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Vefa NALBANT	(Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Mete TAŞLIOVA	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Muhsin MACİT	(Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Muhsine BÖREKÇİ	(Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ERDOĞAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa GENÇER	(Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ORÇAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Nergis BİRAY	(Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Ramazan KAPLAN	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Salih TUR	(Harran Üniversitesi)
Prof. Dr. Sedat YAZICI	(Bartın Üniversitesi)
Prof. Dr. Selahaddin BEKKİ	(Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Prof. Dr. Sema UĞURCAN	(Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Seyfullah KARA	(Karabük Üniversitesi)
Prof. Dr. Smagulova K. NURGAZIKIZI	(El-Farabi Kazak Devlet Üni. – Kazakistan)
Prof. Dr. Talip YILDIRIM	(Uşak Üniversitesi)

Prof. Dr. Ufuk Deniz AŞÇI	(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ufuk ÖZDAĞ	(Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Yakup ÇELİK	(Yıldız Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Zahir KIZMAZ	(Fırat Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet AKKAYA	(Adıyaman Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet EFİLOĞLU	(Bülent Ecevit Üniversitesi)
Doç. Dr. Akartürk KARAHAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Ayşe DEMİR	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Barış SARIKÖSE	(Karabük Üniversitesi)
Doç. Dr. Berdi SARIYEV	(Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Bilge Özkan NALBANT	(Pamukkale Üniversitesi)
Doç. Dr. Derya ADALAR SUBAŞI	(Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Dilek ERGÖNENÇ AKBABA	(Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Ensar ÇETİN	(Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Doç. Dr. G. Gonca GÖKALP ALPASLAN	(Hacettepe Üniversitesi)
Doç. Dr. Galina MİSKİNİENE	(Vilnius Üniversitesi-Litvanya)
Doç. Dr. Galip GÜNER	(Erciyes Üniversitesi)
Doç. Dr. Gülsemin HAZER	(Sakarya Üniversitesi)
Doç. Dr. Habibe YAZICI ERSOY	(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Hacer TOKYÜREK	(Erciyes Üniversitesi)
Doç. Dr. Hüdayar CİHAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. İsa SARI	(Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Doç. Dr. M. Emin ŞEN	(Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Mesut GÜN	(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Mitat DURMUŞ	(Kars Kafkas Üniversitesi)
Doç. Dr. Murat CERİTOĞLU	(Ankara Üniversitesi)
Doç. Dr. Murat ELMALI	(İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa ARSLAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Münire Kevser BAŞ	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Necdet DEMİRCİ	(Kerkük Üniversitesi-Irak)
Doç. Dr. Osman DÜZGÜN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Ömer Tuğrul KARA	(Çukurova Üniversitesi)
Doç. Dr. Özden YALÇINKAYA ALKAR	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Öztürk EMİROĞLU	(Varşova Üniversitesi-Polonya)
Doç. Dr. Selma GÜLSEVİN	(Dokuz Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Sibel ÜST ERDEM	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Süleyman ÖZBEK	(Gazi Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet BÜYÜKAKKAŞ	(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Erol KUYMA	(Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hülya GÖKÇE	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Ethem ARIOĞLU	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan AYDIN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Serpil SOYDAN	(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)

BU SAYININ HAKEMLERİ / REFEREES OF THIS ISSUE

Prof. Dr. Akartürk KARAHAN	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Funda TOPRAK	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Habibe YAZICI ERSOY	(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Uğur EKREN	(İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Aysun DEMİREZ GÜNERİ	(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Burcu Umut ZAN	(Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Doç. Dr. Caner ÇİÇEKDAĞI	(Artvin Çoruh Üniversitesi)
Doç. Dr. Güssün GÜNEŞ	(Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Hüseyin YILDIZ	(Ordu Üniversitesi)
Doç. Dr. M. Zeynep ESENYEL	(Düzce Üniversitesi)
Doç. Dr. Serpil SOYDAN	(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Doç. Dr. Sinan KILIÇ	(Erciyes Üniversitesi)
Doç. Dr. Ümit ÖZTÜRK	(Gümüşhane Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Fatma ERTÜRK	(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi İrem ASLAN SEYHAN	(Bartın Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fatih ELMAS	(Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Pelin KOCAPINAR	(Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Yaşar TOKAY	(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Dr. Erdem TAZEGÜL	(Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Dr. Ragıp MUHAMMED Müdürlüğü)	(T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi yılda iki kez yayımlanan hakemli bir dergidir. Bu dergide yayımlanan makaleler Yayın Kurulu'nun izni olmadan aynen veya kısmen yayımlanamaz. Yayımlanan yazı ve makalelerin içeriği ile ilgili tüm sorumluluk yazarlarına aittir.

Bartın Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Dergisi
ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865
Cilt: 6, Sayı: 1
Haziran 2021
BARTIN – TÜRKİYE

Bartın University
Journal of Faculty of Letters
ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865
Volume: 6, Number: 1
June 2021
BARTIN – TURKEY

İÇİNDEKİLER

Editörden	1
Öğr. Gör. Vedat GÜLTEKİN – Öğr. Gör. Yasin ŞEŞEN Career Decidedness of Vocational School Students: A Research on Medical Documentation and Secretarial Students.....	3
Fadime AYDIN TARAMA SÖZLÜĞÜNDE GEÇEN İKİLEMELİ BİRLEŞİK FİİLLER.....	15
Nida Nur KARABÜK Nehcü'l-Ferâdis Metninde Kadınlı İlgili Söz Varlığı.....	27
Seher KÖKSAL Âşık Paşa'nın Garib-nâme Adlı Eserinde Bağlama Edatları/Bağlaçlar İle Oluşturulan Bağlama Grupları.....	40
Esmâ ÇİMEN “İkilemeler” Hakkında Bibliyografya Çalışması.....	53
Yağmur AYDIN Nesiller Arası Adalet Probleminin J. Rawls'un Adalet Kuramı Temelinde İncelenmesi.....	81
Ali Can ŞENKAYA Yönelmişlik Kavramının Gelişimi: Husserl ve Brentano.....	101
Yayın İlkeleri	119

Bartın Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Dergisi
ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865
Cilt: 6, Sayı: 1
Haziran 2021
BARTIN – TÜRKİYE

Bartın University
Journal of Faculty of Letters
ISSN: 2602-3520
E-ISSN: 2547-9865
Volume: 6, Number: 1
June 2021
BARTIN – TURKEY

EDİTÖRDEN

Değerli Bilim İnsanları,

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nin 6. cilt 1. sayısını sizlerle buluşturmaktan mutluluk duyuyoruz. Dergimizin bu sayısında toplam yedi makale ile siz değerli okurlarımızın karşısına çıkıyoruz.

Dergimizin bu sayısından itibaren Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü alanından akademisyenlerin çalışmalarına yer verilmeye başlanmıştır. Bu kapsamda Vedat Gültekin ve Yasin Şeşen'in yazarları olduğu "Career Decidedness of College Students: A Research on Medical Documentation and Secretarial Students" başlıklı makalede Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik öğrencilerinin kariyer kararlılıkları incelenmiştir. Felsefe alanındaki makalelerden ilkinde Yağmur AYDIN, nesiller arası adalet problemini J. Rawls'ın adalet kuramı temelinde incelerken ikinci makalede Ali Can ŞENKAYA Brentano ve Husserl'in yönelmişlik kavramını kullanım biçimlerini karşılaştırarak hem iki filozofun yönelmişlik anlayışlarının farklılıklarını hem de yönelmişlik kavramının iki filozofun kullanımları bakımından gelişimini açıklamaya çalışıyor. Türk Dili ve Edebiyatı alanındaki makalelerden ilkinde Seher KÖKSAL, Âşık Paşa'nın Garip-nâme adlı eserinin ilk bin beyitindeki bağlama gruplarını tespit edip örneklerle açıklarken, Nida Nur KARABÜK Nehcü'l-Ferâdîs adlı eserde geçen kadın ile ilgili söz varlığını ortaya koymaya çalışıyor. Fadime AYDIN ise Tarama Sözlüğü'ndeki yardımcı fiillerle kurulan ikilemeleri ele alıp bu ikilemeleri kuruluşları ve işlevleri bakımından tasnifleyip inceliyor. Son olarak Esmâ ÇİMEN, İkilemeler Hakkında Bibliyografya Çalışması başlığı altında ikilemeler hakkında yazılan tezler, makaleler, bildiriler ve kitapları bir araya getirip ikilemeler konusunda çalışma yapacaklar için genel bir bibliyografya sunuyor.

Yeni sayımızı sizlere sunarken tüm yayın ekibimize, yazar ve hakemlerimize katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunuyorum.

Prof. Dr. Aslı YAZICI

Editör

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2021
CİLT: 6
SAYI: 1

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 27.03.2021
Kabul Tarihi: 12.05.2021
Yayımlanma Tarihi: 30.06.2021

ARTICLE INFO

Submitted date: 27.03.2021
Accepted date: 12.05.2021
Published date: 30.06.2021

e-ISSN 2547-9865

Career Decidedness of Vocational School Students: A Research on Medical Documentation and Secretarial Students

Yüksekokul Öğrencilerinin Kariyer Kararlılığı: Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma

Vedat GÜLTEKİN

Ankara Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO, Öğr. Gör.
vgultekin@ankara.edu.tr
0000-0003-3118-9822

Yasin ŞEŞEN

Hitit Üniversitesi, Öğr. Gör.
ysesen11@gmail.com
0000-0001-6896-0567

Abstract

The aim of this study is to determine the career decidedness of vocational school students studying in the field of medical documentation and secretarial and to examine these data according to various variables such as gender, age and class status etc. A total of 117 students from the medical documentation and secretarial program of Ankara University Vocational School of Health Services were included in the research using the quantitative research method. 75 of these students answered the questionnaire. Akçakanat and Uzunbacak's measurement tool (2019), consisting of 6 items adapted to Turkish was used to collect data in the research. As a result of the research, it was determined that students have moderate career decidedness. It was also found that there was a positive relationship between the age of participants and their career decidedness.

Keywords: Career; Career Decidednes; Career Decision-Making; Medical Documentation and Secretarial Students.

Öz

Bu çalışmanın amacı, tıbbi dokümantasyon ve sekreterlik alanında eğitim gören meslek yüksekokulu öğrencilerinin kariyer kararlılıklarını belirlemek ve cinsiyet, yaş ve sınıf durumu vb. çeşitli değişkenlere göre bu verileri incelemektir. Nicel araştırma yöntemi kullanılan araştırmaya; Ankara Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Programından toplam 117 öğrenci dahil edilmiştir. Bu öğrencilerden 75'i anketi cevaplamıştır. Araştırmada veri toplamak amacıyla Türkçeye uyarlanmış 6 maddeden oluşan Akçakanat ve Uzunbacak'ın ölçme aracı (2019) kullanılmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin orta düzeyde kariyer kararlılığına sahip oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcıların yaşı ile kariyer kararlılığı arasında pozitif bir ilişki olduğu da tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kariyer; Kariyer Kararlılığı; Kariyer Kararı Verme; Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Öğrencileri.

Bu makalenin araştırma ve yayım süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

Introduction

The word career derived from the French word *carrière*, which means 'route, profession'. The definition of career can vary according to each person's perspective, ability, desire for progress, strength of progress. It is certainly not possible for a boundary to be drawn and quantified. The perspective and work intensity of the employees can shape the framework of the career. Career, business and life trying to reach every employee in the limit and non-specific; it is the ability of employees to move themselves from one point in their life and from one point in the field in which they earn their living professionally. From this point of view no career boundaries can be drawn. Car repair, plumbing, footballer, teacher, lecturer, bureaucrats etc. each of the very different areas is one in which one can develop himself.

Because a career is a line that rises not when one's title rises, it develops the way one meets life while doing one's job and work. With evolving technology and human life, people's perspectives on career understanding are also changing. With the opening up of different business areas over the years employees can change their careers. The opening up of different areas where employees can increase their careers shows that career increases and job promotion activities have a dynamic structure. As career refers to the rise in the process from the beginning of an individual's employment to his / her retirement by taking on various tasks for the same job within the same organization; it also refers to working in different jobs in different organizations operating in different areas of the profession (Çalık, Ereş, 2006). Employees who want to improve their position in the profession by climbing the career ladder are busy constantly developing themselves in terms of professionalism and intellectual.

Career choice and decision are individuals determination of current job opportunities and professions, the evaluation of whether these professions will meet their own expectations and the decision on the most suitable one among the options (Arslan and Bayraktar Uyar, 2020, p. 271; Doğan and Bacanlı, 2012, p. 915; Sampson et al., 1992, p. 68; Yeşilyaprak, 2011, p. 7). During the process of career decision, individuals may have both cognitive and psychological difficulties, and so this situation causes them to feel tense and stressed and affects their psychological and physical wellbeing (Mann et al., 1989). As of November 2019, there have been changes in the career perspective of students especially due to the severe psychological damage caused by COVID-19 disease, which has spread throughout the world over time especially in the People's Republic of China. Students studying in the field of medicine also had positive/negative effects on career changes.

In the study, the opinions of students studying in the Medical Documentation and Secretarial Program of Ankara University Vocational School of Health Services measured by the survey. By analyzing the results of the survey, it was determined that the career decidedness levels of the participating students were moderate. In addition, female participants 'career decidedness levels were higher than male participants' were, and there was a positive correlation between participants' age and class status parameters and career decidedness.

Career Decidedness

A career is to progress by working hard in a chosen field of work and to gain more talent as a result. Employees take on more responsibility as they climb the career ladder, they gain more respectability. On the other hand, the career has a combination that shows the person's work experience, activity and hierarchical position. Individuals accumulate useful experience over the years in a position then develop their abilities and move to a higher position. Career is a focal point for employees work life. The employee's communication with many people around the business and working in cooperation with them will have a positive impact on his job satisfaction psychologically over the years.

Career in terms of personnel is important for many reasons and these reasons can be listed as:

- Mediates the employee to establish respectability in his/her profession and status at work,
- A goal and focus point for the employee,
- Reinforces the maturation of the employee in a social and social sense,
- Enables the employee to earn more income in some cases and to gain more status in some cases,
- Mediates the desires of the employee in order to achieve job satisfaction psychologically.

When viewed from its historical perspective, the word career first came to be used with the emergence of modern industrial organizations. The concept of career has changed considerably over the past century. In the world due to the Industrial Revolution, the Fordist/ Classical Form of organization has been followed for many years in business life. To this end large factories were established, labour and machine communication developed, followed by an overwhelmingly capitalist system in which people worked longer earned more but were more physically worn out. With the development of technology, the transformation towards Post-Fordist organization began to accelerate. Large factories were replaced by smaller and personal production centers. With this change, deregulation (deregulation) began in wage relations. Falling real wages, erosion in collective bargaining, increased labor intensity, more individualized labor negotiations and career progress have been the resulting consequences of this process (Dunford, 1995, p. 185-196).

In the Post-Fordist system, qualified personnel (core workforce) were given opportunities to develop themselves and this situation started to improve democratic governance in organizations. Although a democratic system has been developed, in fact the reason people are driven and the real purpose of making them work happier is to make money. In order to achieve more revenue, the personnel must be happy, motivated, their needs and expectations must be met (Şeşen, 2017, p. 109). As a result of these situations, employees and organizations have started to have common career goals. The merger of employees and organizations under a single organization took place and the concept of organizational career began to develop.

In today's rapidly changing world, the traditional form of career has been replaced by a more complex and complex situation. The process of business and career development which is evaluated with new concepts and perspectives is undergoing a major change day by day. While 2

million employees were laid off annually in the 1980's, the number of employees laid off in the 1990's reached 3.2 million and in the 2020's the number of staff laid off around work affected by technology change of labor understanding, global economic crises and pandemic diseases increased. This has also changed the way employees view their work life and career (Özdemir, 2013, p. 257-258). Employee's degrees of organizational commitment have begun to decline and more individual career goals have begun to develop. In the face of these new developments, employees found that loyalty to a particular institution or business was not very beneficial and meaningful and began to change jobs frequently.

The following concepts come to the fore when examining the development process of career and career development in business life: (Aydın, 2007, p. 18-22)

- **Preparation phase for work:** This phase is the process of the individual from the initial education to the end of the undergraduate education. During this period, young undergoes the first stage of self-recognition. The individual's strengths and weaknesses, values and desired lifestyles first begin to manifest themselves at this stage. As a result of this process, the individual makes the first professional choice. It is usually 7-25 years old.

- **Introduction to organization:** This phase usually takes place between 25 and 30 years of age. At this stage, the individual finds work related to his or her professional image or education. The individual is now the employee, after this phase. When the individual starts work, he / she realizes that the reality with the job expectations is very different. He may be disappointed when he sees that the reality is very different, and at this stage his perspective on career first begins to change.

- **Initial career opportunities:** This phase usually covers 30 to 40 years of age. At this stage, the individual is engaged in self-acceptance at work. At this stage, the individual is seeking to achieve their first success. At this stage, the employee has different ideals and an extreme ambition. The employee struggles for success on the path he has chosen at this stage and looks for ways to improve his profession.

- **Mid-career opportunities:** At this stage, employees between the ages of 40-55 are more mature and experienced. At this stage, the employee is thinking of further growth and progress. However, the employee now makes more cool decisions in business life at this stage. In some cases, the employee may also struggle to maintain the point at which he or she has reached this stage.

- **Final career opportunities and retirement process:** The age range is 55-70. At this stage, the employee now makes the final preparations to pursue career productivity and leave the business life during his last term.

Today, with the change of career understanding there is a tendency to move away from hierarchical structure within organizational structures. The career perspective of employees has now started to shift towards academic areas where they can further develop themselves after their undergraduate education. For this purpose, the employees are employed in vocational training, graduate training, overseas training, training from different professional branches etc. they take it.

Employees view of their career opportunities is simply to not only earn more money, but also earn status etc. it brings to the fore their desire to acquire the skills to do different jobs in different countries. Today, employees are not just experts in one job; they want to be well-rounded employees who do many jobs. Developments in this direction represent the transcendence of boundaries in terms of level, function and scale for organizations. The sense of non-limitedness in the organization structure has also changed the career perspective in this direction. Expressed as unlimited careers, this new perspective also affects organizational boundaries, roles, positions, and the nature of jobs (Bird, 1994, p. 335).

Method of Study

It is an important issue to get adequate technical training for the implementation of career plans and to work hard enough for the implementation of these plans immediately. Thanks to the proper career plans people are able to reach their goals more easily and efficiently. While employees continue their goal-oriented services the development of businesses that enjoy the support of employees and provide them with the necessary opportunities is proceeding in parallel. Prospective businesses examine their employee's career plans and career concerns to enable them to improve their business performance and take advantage of these opportunities in the future (Tanoli, 2016).

It is important for employees to think about their future career plans as well as whether or not they have a future career plan and/or how much they can stick to the career plans they have determined and/or be able to stick to them in the future. It's important that employees can feel loyalty towards their career plans. The determination that employees feel towards the career goals they set is defined as 'career decidedness'. The concept of career decidedness, refers to an individual's commitment to career choice and satisfaction with that choice (Yaşar and Sunay, 2020, p. 1614).

According to Eryılmaz and Mutlu's point of view (2017, p. 229) "career decidedness and career development is a lifelong process". Historically, career decidedness defined as a failure to make a decision about a job and a delay in demanding and ending the decision-making process (Xu and Bhang, 2019, p. 3). The concept of career decidedness refers to the individual's commitment to his/her choice of career and his/her satisfaction with this choice (Miller, 2011). Also career decidedness refers to the level of confidence or certainty about the career paths that people want to pursue and develop after their education period (Li, Ngo and Cheung, 2019, p. 1). Career decidedness of the students during the period of education is important for the following life periods. It can be a difficult process for students who do not have career decidedness to prepare for their future careers (Zakay and Barak, 1984, p. 1-5).

It is an important advantage to work on the continuity of career decisions to ensure the stability of employee's previous decisions and gain an important place in the eyes of society. To this end, employees need to have a healthier professional development process overcome potential barriers and uncertainties. A person who is confident in career determination will work more efficiently, willing and careful. He will make his decisions more logical and strategic.

Research questions and hypothesis

- Do medical documentation and secretarial students' career decidedness differ by gender?

- Do medical documentation and secretarial students' career decidedness differ by class status?

- Do medical documentation and secretarial students' career decidedness differ by age?

Within the scope of the research questions, the hypothesis of the research was formed as "The career decidedness of the students differs according to their gender, age and class status".

Participants

The research was carried out using quantitative research methods. A total of 117 students from the medical documentation and secretarial program of Ankara University Vocational School of Health Services were included in the research using the quantitative research method. 75 of these students answered the questionnaire. The results obtained in this survey are limited to the medical documentation and secretarial program of Ankara University Vocational School of Health Services.

Data Collection Tool

The data collection tool consisted of two parts. In the first part of the data collection tool, a questionnaire consisting of the demographics data such as gender, age, class status of the participants and in the second part, the one-dimensional Career Decidedness Scale adapted to Turkish by Akçakanat and Uzunbacak (2019) were used. The scale's data reliability (Cronbach Alpha) was calculated at 0.88.

Data Analysis and Findings

Data collection tool was applied to participants using electronic survey. An electronic questionnaire was sent to 117 students. 75 students who voluntarily participated in the research answered the questionnaire. SPSS22 program was used in the analysis of the data. First of all, the data related to the personel information of the participants were analyzed. In order to determine the differences between the groups, the distribution given was checked according to Skewness and Kurtosis values. It was determined that the data showed normal distribution. Independent samples t-test was used to determine the difference between gender, class status and career decidedness. Correlation test was used to show the relationship between age and career decidedness. In the text, Table 3 and Table 4 is to 'p<.05 value' were according to analyzed.

Table 1

The distribution of the personal information of the participants

Personal Information	Groups	Frequency (f)	Percentage (%)
Age	M= 20.5867		
Gender	Male	17	22.7
	Female	58	77.3

Class Status	Freshmen (1)	42	56
	Sophomore (2)	33	44
Total		75	100

When survey responses are measured with the likert type scale, the results obtained can be interpreted. The average age, gender and grade level distributions of the participants are given in Table 1. According to the table, the number of female students is considerably higher than that of male students. The average age of students is 20-.59. 56% of the participants are at the Freshmen and 44% are at the Sophomore.

Table 2

Career decidedness scores of participants and Skewness-Kurtosis values

Scale	\bar{X}	Std. Deviation	Skewness	Kurtosis
Career Decidedness	3.12	.60425	-1.270	1.956

When survey responses are measured with the likert type scale, the results obtained can be interpreted. According to the research data, the average score of the participants career decidedness scale is 3.12. In other words, the career decidedness levels of the participants were moderate. According to this result, students have a medium career decidedness. (See Table 2).

Table 3

T-test results of participants according to gender variable

Scale	Gender	N	\bar{X}	Ss.	p	Difference
Career Decidedness	Male (1)	17	2.941	1.14404	0.096369*	1>2
	Female (2)	58	3.4310	1.02789		

--	--	--	--

* p<.05

When survey responses are measured with the likert type scale, the results obtained can be interpreted. According to the gender variable in Table 3, there is no statistical difference between the participants' gender and career decidedness. According to the results, the average of female participants obtained from the career decidedness scale was higher than male participants. In other words, career decidedness of female participants was found to be significantly higher than male participants.

Table 4

T-test results of participants according to class status

Scale	Class Status	N	\bar{X}	Ss.	p	Difference
Career Decidedness	Freshmen (1)	4	2.992	.6635	0.0343	2>1
	Sophomores (2)	3	3.287	.4792		
		9			97	

* p<.05

When survey responses are measured with the likert type scale, the results obtained can be interpreted. Table 4, shows whether there is a statistical difference between grade level and career determination. According to the results, there is no statistical difference between the participants' class status and career decidedness. The average of Sophomore participants obtained from the career decidedness scale was higher than first class status participants. In other words, as the class status increases, career decidedness increases.

Table 5

Correlation test of participants according to age variable

		Age	Total
Age	Pearson Correlation	1	.059
	Sig. (2-tailed)		.615
	N	75	75
Total	Pearson Correlation	.059	1
	Sig. (2-tailed)	.615	

	N	75	75
--	----------	-----------	-----------

When survey responses are measured with the likert type scale, the results obtained can be interpreted. The results of career decidedness according to the age distribution of the participants were given in Table 5. According to the results, a high positive correlation found between the participants ages and career decidedness. Therefore, as the age of the participants increases their career decidedness increases.

Conclusion and Recommendations

The career journey of young people begins primarily with the choice of profession and the choice of profession is also influenced by many factors such as an individual's education, abilities, environment, personal characteristics. In the second stage, the career decisions necessary for the creation of career steps are made (Alkan, 2014).

According to research results, it was determined that the career decidedness of the participating students was moderate. In the researches conducted by Perrone, Zanardelli, Worthington, Chartrand (2002), Yaşar and Sunay (2020) the career decidedness levels of the participants were determined as moderate. In this sense, it can be said that there is a similarity between our research and these two studies. According to this result, we can say that Medical Documentation and Secretarial students do not have career decidedness during the education period.

According to the results it was found that female participants had higher levels of career decidedness than male participants. This is due to the high number of female students participating in the research. In this sense in Turkey, girls are more willing to participate in the training and working life.

According to the results, career decidedness increases as the class status of students increase. Students are also increasingly determined about what work to do at the end of their educational life. As a result of the correlation analysis, a positive relationship found between the participant's ages and career decidedness. In the researchers conducted by Spitzer (2000), Levin et al. (2019) and Yaşar and Sunay (2020) support this situation. As the ages of the students increase, their sense of responsibility increases. This enables them to make better decisions about their careers.

As a result, it was determined that the career decidedness levels of the participating students were moderate. In addition, female participant's career decidedness levels are higher than male participants are and a positive correlation found between the age and class status parameters of the participants and career decidedness.

Identifying important points that will increase developments in professional choices and career decidedness and studies that will improve achievements in these points should be taken to the forefront. Following practices and activities that support and encourage employees, especially on issues affecting socioeconomic situations such as disasters and epidemics (Covid-19 etc.) will also increase the efficiency of career decision making.

Quantitative research on career determination approaches should find a place in our country's academic world more. The findings of the study also show that academic institutions have not been fully aligned with their approaches to career stability, and the transition has not been completed. Deficiencies in this issue should be overcome as soon as possible. Surveys on the career stability scale can be applied at regular intervals in units of universities, especially in which the career development of students is planned and directed, such as Career Centers, allowing important conclusions to be made for the future.

Declaration of Conflicting Interests

The author(s) declared no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Limitations and Suggestions

In the research, career decidedness attitudes of only Medical Documentation and Secretarial Program of Ankara University Vocational School of Health Services students examined and evaluated. Failure to examine students' attitudes in different Medical Documentation and Secretarial Program in Turkey and compared not be considered as a limitation of the study. Attitudes of program coordinators, school administrators and educators are very important to increase the career decisions of Medical Documentation and Secretarial students. In addition, students should be aware of career opportunities and develop themselves professionally.

References

Akçakanat, T. and Uzunbacak, H. H. (2019). The adaptation of career decidedness scale into turkish: A validity and reliability study. *Journal of Economics Business and Political Researches*, 4(9), 159-170. Access link: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=797409>

Alkan, N. (2014). Üniversite adaylarının bölüm tercihleri: Bir kariyer araştırma yöntemi olarak bölüm tanıtımları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(41), 61-74.

Arslan, Ü., Bayraktar-Uyar, B. (2020). Do career decidedness and career distress influence psychological and subjective wellbeing? The mediating role of mindfulness. *International Journal of Contemporary Educational Research*, 7(2), 271-280. doi: <https://doi.org/10.33200/ijcer.783328>

Aydın, E. B. (2007). *Örgütlerde kariyer yönetimi, kariyer planlaması, kariyer geliştirmesi ve bir kariyer geliştirme programı olarak koçluk uygulamaları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli. Access link: <https://ders.es/0039988.pdf>

Bird, A. (1994). Careers repositories of knowledge: A new perspective on boundaryless careers. *Journal of Organizational Behavior*, 15, 325-344. Access link: <https://doi.org/10.1002/job.4030150404>

Çalık, T. and Ereş, F. (2006). *Kariyer yönetimi: tanımlar-kavramlar-ilkeler*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Doğan, H. and Bacanlı, F. (2012). The effect of a career decision-making group guidance program on career decision-making difficulties [Special Issue]. *Energy Education Science and Technology Part B: Social and Educational Studies*, 1, 912-916.

Dunford, M. (1995). Towards a post-fordist order? *Review of International Political Economy*, 2(1), 185-196. Access link: <https://www.jstor.org/stable/4177140>

Eryılmaz, A. and Mutlu, T. (2017). Career development and mental health from a lifelong development perspective. *Current Approaches in Psychiatry*, 9(2), 227-249. Access link: https://www.researchgate.net/publication/312219937_Yasam_Boyu_Gelisim_Yaklasimi_Perspektifinden_Kariyer_Gelisimi_ve_Ruh_Sagligi_Career_Development_and_Mental_Health_from_the_Perspective_of_Life-Span_Development_Approach

Levin, N., Braunstein-Bercovitz, H., Lipshits-Braziler, Y., Gati, I. and Rossier, J. (2019). Testing the structure of the career decision-making difficulties questionnaire across country, gender, age, and decision status. *Journal of Vocational Behavior*, 10(33), 365. Access link: <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2019.103365>

Li, H., Ngo, H. Y. and Cheung, F. (2019). Linking protean career orientation and career decidedness: The mediating role of career decision self-efficacy. *Journal of Vocational Behavior*, 10(33), 22. Access link: <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2019.103322>

Miller, A. R. (2011). The effects of motherhood timing on career path. *Journal of Population Economics*, 24(3), 1071-1100. Access link: <https://www.jstor.org/stable/41488341>

Özdemir, Y. (2013). Marmara bölgesindeki işletmelerin ilk yöneticilerinin kariyer anlayışındaki değişime yönelik değerlendirmeleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(1), 257-274. Access link: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/50820>

Perrone, K. M., Zanardelli, G., Worthington Jr, E. L. and Chartrand, J. M. (2002). Role model influence on the career decidedness of college students. *College Student Journal*, 36(1), 109-113. Access link: <https://doi.org/10.1037/e413812005-203>

Sampson, J. P., Peterson, G. W., Lenz, J. G., Reardon, R. C. (1992). A cognitive approach to career services: Translating concepts into practice. *The Career Development Quarterly*, 41(1), 67-74. Access link: <https://doi.org/10.1002/j.2161-0045.1992.tb00360.x>

Spitzer, T. M. (2000). Predictors of college success: A comparison of traditional and nontraditional age students. *NASPA Journal*, 38(1), 82-98. Access link: <https://doi.org/10.2202/1949-6605.1130>

Şeşen, Y. (2017). Historical development of career specialization system in Turkey and evaluation of situation in terms of information and document management. *Turkish Librarianship*, 31(1), 108-111. Access link: <https://doi.org/10.24146/tkd.2017.8>

Tanoli, M. F. (2016). Understanding career planning: A literature review. *Munich Personal Repec*, 16(2), 162. Access link: <https://www.semanticscholar.org/paper/Understanding-career-planning%3A-A-literature-review-Tanoli/9197048e4cbbb00388c3b7b50fdf96a0ebb7c87c>

Xu, H. and Bhang, C. H. (2019). The structure and measurement of career indecision: A critical review. *The Career Development Quarterly*, 67(1), 2-20. Access link: <https://doi.org/10.1002/cdq.12159>

Yaşar, O. M. and Sunay, H. (2020). Career decidedness of college students. *OPUS-International Journal of Society Researches*, 15(23), 1614-1624. Access link: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/opus/issue/50926/671754>

Yeşilyaprak, B. (2011). Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığına giriş. In *Vocational Guidance and Career Counseling: From Theory To Practice*, (p. 1-44) Ankara: Pegem Publishing.

Zakay, D. and Barak, A. (1984). Meaning and career decision-making. *Journal of Vocational Behavior*, 24(1), 1-14. Access link: [https://doi.org/10.1016/0001-8791\(84\)90062-9](https://doi.org/10.1016/0001-8791(84)90062-9)

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2021
CİLT: 6
SAYI: 1

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 16.03.2021
Kabul Tarihi: 08.05.2021
Yayımlanma Tarihi: 30.06.2021

ARTICLE INFO

Submitted date: 16.03.2021
Accepted date: 08.05.2021
Published date: 30.06.2021

e-ISSN 2547-9865

TARAMA SÖZLÜĞÜNDE GEÇEN İKİLEMELİ BİRLEŞİK FİLLER

COMPOUND VERB MADE WITH REDUPLICATIONS IN THE TARAMA SÖZLÜĞÜ

Fadime AYDIN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi
fafadimeaydin@gmail.com,
0000-0001-8424-6953

Öz

Tarihten bugüne Türkçenin her döneminde yaygın bir şekilde kullanılan ikilemeler, kısaca aynı türden iki sözcüğün yan yana gelerek oluşturduğu kelime gruplarıdır. Günlük hayatta da sıklıkla kullanılan ikilemelerin genel olarak anlatımı güçlendirme, pekiştirme, süreklilik ve benzerlik bildirme, çoğaltma gibi pek çok işlevi bulunmaktadır. Türkçenin temel söz varlıklarından biri olan bu ikilemeler bazen tek başına kullanılmayıp yardımcı fiillerle birlikte kullanılabilir. Bu çalışmada Tarama Sözlüğünde yardımcı fiillerle kurulan ikilemeler ele alınmış ve bu şekilde kurulmuş 70 ikilemeli birleşik fiil elde edilmiştir. Bu ikilemeler fiilden önceki unsura göre isim, fiil ve fiilimsi ile kurulan ikilemeler, yabancı kökenli adlarla kurulan ikilemeler olmak üzere dört ana başlık altında yapı ve kuruluş bakımından incelenmiş ve alt gruplara ayrılarak detaylı tasnif yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İkilemeler, Birleşik Fiil, Tarama Sözlüğü, Tekrarlar.

Abstract

The reduplication dual that have been used extensively in every period of Turkish throughout history are briefly word groups formed by two words of the same type coming together. reduplications, which are frequently used in daily life, often have many functions such as strengthening and reinforcing the expression, expressing continuity and similarity, and increasing. These reduplications, which are one of the basic vocabularies of Turkish, are sometimes not used alone, but can be used with auxiliary verbs. In this study, the reduplications established with auxiliary verbs in the Screening Dictionary were discussed and 70 compound verbs with reduplications established in this way were obtained. These duplications were examined in terms of structure and organization under four main headings, namely the noun, verb and verb-based, and the duplications with foreign nouns, and a detailed classification was made by dividing them into subgroups.

Keywords: Reduplications, compound verb, Tarama Sözlüğü (scanning dictionary), Repeats.

 Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

Giriş

Türkçe Sözlük'te ikilemenin “Anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması” (Türkçe Sözlük, 2019, s. 1165) şeklinde tanımı yapılmıştır. Tarihten bugüne Türkçenin her döneminde yaygın bir şekilde kullanılan ikilemelerin örneklerine en eski yazılı metinlerimiz olan Orhun yazıtlarında rastlamaktayız. Bu yazıtlarda “eçüm apam, arkış térkiş” (Aydın, 2015, s. 53-56) gibi birçok ikileme bulunmaktadır. Uygur Türkçesinde ise yine “ada tuda, kayuta kayuta” (Eraslan, 2012, s. 452-453) gibi örnekleri bulunan çokça ikilemeler mevcuttur.

İkilemelerle ilgili dilbilimciler: *Koşma takım* (Banguoğlu, 2019), *tekrar grubu* (Karahan, 2017), *tekrarlar* (Ergin, 2019; Tuna, 1947), *ikizleme* (Ağakay, 1953), *ikileme* (İmer, Özsoy ve Kocaman, 2011; Korkmaz, 1992; Hatipoğlu, 1981) gibi birçok terim kullanmışlardır.

Korkmaz, ikilemeleri “aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yanyana gelmesi” (Korkmaz, 1992, s. 82) şeklinde açıklamıştır.

Ergin, “tekrarlar” olarak adlandırdığı ikilemelerin, aynı türden iki kelimenin yan yana getirilmesi ile oluşan kelime grupları olduğunu söyler. Tekrarların eksiz olarak yan yana geldiğini ve kuvvetlendirme, çokluk ve devamlılık şeklinde üç fonksiyonu olduğunu belirtir. Türkçede aynen tekrarlar (*bir bir, vah vah vb.*), eş mânâlı tekrarlar (*çoluk çocuk, eğri büğrü vb.*), zıt mânâlı tekrarlar (*alt üst, ters yüz vb.*) ve ilâveli tekrarlar (*deniz meniz, çar çapuk vb.*) olmak üzere dört çeşit tekrar olduğunu söyler (Ergin, 2019, s. 373-375).

Karahan, ikilemeleri “tekrar grubu” adı altında ele almıştır. Karahan’a göre ikilemeler “Bir nesneyi, bir niteliği, bir hareketi, karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubudur.” (Karahan, 2017, s. 60) Tekrar grubunda yer alan kelimeler arasında şekil ve anlam ilişkisinin olduğunu, bu kelimelerin anlamı kuvvetlendirip çokluk, süreklilik ve beraberlik anlamı kattığını ve bu unsurların çekim eki de taşıyabileceğini söyler.

İkilemelerle ilgili kapsamlı bir çalışması olan Hatipoğlu’nun tanımı ise şöyledir: “Anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır” (Hatiboğlu, 1981, s. 9). Hatipoğlu ikilemeleri, sözcük yapısı bakımından ikilemeler, aralıklı ikilemeler, sözcük türü bakımından ikilemeler, yapı ve kuruluş bakımından ikilemeler, görev bakımından ikilemeler, anlam bakımından ikilemeler ve anlam bakımından ikilemeyi kuran sözcükler şeklinde sınıflandırmıştır. Çalışmasının sonunda ise kalıplaşmış ve kalıplaşmakta olan başlıca ikilemelerin sözlüğüne yer vermiştir. (Hatiboğlu, 1981)

Birleşik fiillerle ilgili de dilbilimciler birçok tanım ve sınıflandırma yapılmıştır. Ergin “Birleşik fiil bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubudur” şeklinde tanım yapmış ve bu tür birleşik fiilleri:

1. İsimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller: *alay et-, kör ol-, hasta eyle-, gitmiş bulun-, gürültü yap-*

2. Fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiiller: *gele bil-, alı ver-, süre gel-, isteyi gör-, durup dur-, kala kal-, düşe yaz-, alı koy-*

şeklinde ikiye ayırmıştır. Birleşik fiilde yardımcı fiilden önce gelen unsur tek kelime olabileceği gibi bir kelime grubu da olabilir: *ters yüz et-* örneğinde olduğu gibi. (Ergin, 2019, s. 382-384)

Karahan, bazı birleşik fiillerde, “*ol-, et-, kıl-, yap-, bulun-, başla-*” yardımcı fiillerin yerine asıl fiillerin kullanıldığını söyler. “*yol al-, para ye-, kan kustur-, yatağa düş-*” örneklerinde olduğu gibi bu yapıda yer alan kelimelerden biri veya hepsi, ya sözlük anlamlarını kaybetmiş ya da deyimleşmiştir. Bu şekilde oluşan birleşik fiillerde grubun unsuru, kelime grubu olabilir. *Tası tarağı topl-* (isim unsuru: *tekrar grubu*) (Karahan, 2017, s. 75-77)

Toprak, *Harezmi Türkçesinde İkilemeler* adlı çalışmasında bazı ikilemelerin yalnız başına kullanılmayıp bir yardımcı fiil olarak kullanıldığını söyler ve Harezmi Türkçesinde bu yapıda kurulmuş *and yâd kıl-, önlü soñlu bol-* gibi örneklere yer verir. (Toprak, 2005, s. 281)

Bu çalışmada ise ikilemeler ve birleşik fiiller ile ilgili yapılan tanım ve tasniflerden hareketle *Tarama Sözlüğünde* yapısında ikileme bulunan birleşik fiiller ele alınacaktır.

1.İsim+ Fiil Yapısındaki Birleşik Fiillerin İlk Kısmının İkilemeli Bir İsimden Oluştuğu Birleşik Fiiller

Ad kökünden veya gövdesinden yapılan ikilemeler yalın durumda oldukları gibi ad durum eklerini de alabilirler. Yalın durumdaki sözcüklerin başında ise yansımalar gelir. (Hatiboğlu, 1981, s. 35) *Tarama Sözlüğünde* de par par tutuş-, vaf vaf ür- ... gibi fiillerle oluşmuş yansımali ikilemelere rastlamaktayız.

1.1. Aynı isim veya yansıma sözcük ikilemeleriyle oluşturulan birleşik fiiller:

apul apul yürü-: İki yana sallana sallana yürümek. (TaS, I, 180)

Teni oldu balık gibi pul pul

Çü yengeç gibi yürür apul apul (Süh. XIV. 330)

büñ büñ at-: Büngül büngül kaynamak. (TaS, I, 741)

Bana haber ver malın hayırlısı ne nesnedir. Emed etti: Büñ büñ atar bınardır. (Rahat. XVI. 363)

çağ çağ derle- : Buram buram terleme. (TaS, II, 787)

Mübarek alını çağ çağ derlerdi. (Cinan. XV. 92)

çığış çığış et- : Çığış çığış sesi çıkarmak. (TaS, II, 88)

Gök demür a'dâ çığış çığış ider

İki leşker uğraşuben cengi der (Enveri. XV. 25)

efil efil et-: Saç, elbise gibi şeyler rüzgârla dalgalanmak. (TaS, III, 1387)

Efil efil eder yârin yüzünde

Zülûf müdür, perçem midir, tel midir (Kara. XVII. 121)

gümür samur eyle-: Homurdanmak, mırıldanmak. (TaS, III, 1861)

El-hemhemetü [Ar.]: Bir kimesne sesini ve sözünü anlatmayıp gümür samur eylemek. (Terceman. XV. 296)

hap hap yi-: Hapır hupur yimek. (TaS, III, 1899)

Turup kalgırsa sofi nola hop hop

Doyunca yir pilâvı çünkü hap hap (D. B. XVI. 48)

ımr yamur söyle-: Sözü geveleyerek, anlaşılmaz şekilde söylemek. (TaS, III, 1946)

El-leslese [Ar.]: Kelâmı ibane ve izhar eylemeyip dilini çiğneyerek müphem söylemek mânâsınadır ki avam-ı Türkide ımr yamur söylemek ta'c'bir olunur. (Kam. XVIII – XIX. 1, 363)

kabar kabar ol-: Yer yer kabarmak. (TaS, IV, 2146)

Ol hatun gördü ki Kelîme yüklüdür ve hem ayakları kabar kabar olmuş. (Müslim. XV. 1, 12)

kas kas gül-: Kahkaha ile gülmek. (TaS, IV, 2326)

Köpekleri görücek kas kas güldü. (Dede. XIV. 45)

kem kül et-: İleri geri söz söylemek. (TaS, IV, 2410)

Çünkim erenleri gördü yine âdet üzere kem kül itti ve ta'c'ne taşın attı. (Bektaş. XV. 172)

ling ling yel-: Tırıs tırıs gitmek. (TaS, IV, 2789)

Süksük [Fa.]: Yorğ'a ve eşkin olmayıp ling ling yelen tavar. (Cinas. XVI. 41-1)

par par tutuş-: Parıl parıl tutuşmak. (TaS, V, 3180)

Nâr-ı aşka nûr olursan yeridir ey dil sana

Kim dedi par par tutuş pervane gibi yan ana? (Nihani. XVI. 20)

sakır sakır ditre-: Şiddetle titremek. (TaS, V, 3256)

Satıp yimekten oldu evin içi tamtakır

Ditrer görünce bir eri içim sakır sakır (Vasıf. XIX. 54)

sebe sebe yürü-: Salına salına yürümek, seke seke yürümek. (TaS, V, 3360)

Bir çemen üzerinde bir güzel keklik sebe sebe yürürdü, anın bu yürüyüşüne bir zağ âşık oldu. Pes heves anın yürüyüşün öğrenmeye kıldı. (Kel. XIV. 173)

ses sem et-: Ses çıkarmak, gürültü yapmak. (TaS, V, 3395)

...Ses sem itmeyüp yürüdüler. (Anter. XIV. 555)

vaf vaf ür-: Köpek hav hav diye havlamak. (TaS, VI, 4142)

Karanu ahşam olanda vaf vaf üren. (Dede. XIV. 25)

1.2. İlk unsuru yalın {+Ø} + ikinci unsuru yönelme durum eki {+A} alan ikilemeyle oluşturulan birleşik fiiller:

eren erene tur-: İki kahraman birbirine mukabil olmak, savaş için karşılaşmak. (TaS, III, 1496)

Bu tozdın, eren erene kim turu

Bu toz tozumuz tiz göğ'e savura (Süh. XIV. 163)

öz özüne gel-: Kendine gelmek, ayılmak. (TaS, V, 3169)

Ben gönülümü kandadır deyü lebinde istedim

Geldim öz özüme hele bildim anı ki kandadır (Kadı. XIV. 254)

yaka yakaya ol-: Boğaz boğaza gelmek, yaka paça olmak. (TaS, VI, 4216)

*Tenaşebû [Ar.], bâ-yekdiğer der âvihtend [Fa.]: Birbiriyle kavga edip birbirine yapıştılar...
Türkiye yaka yakaya oldular ta'c'bir olunur. (Aks. XVII – XVIII. 508 -2)*

1.3. İlk unsuru yönelme durum eki {+A} + ikinci unsuru yalın {+Ø} olan ikilemeyle oluşturulan birleşik fiiller:

yüze yüz ol-: Yüz yüze karşı karşıya gelmek. (TaS, VI, 4784)

Gül yüzün ile ne yüz ile yüze yüz ola

Bazar içinde bir pula bir bağı lâlenin (Nihani. XVI. 56)

1.4. İlk unsuru ayrılma durum eki {+DAn} + ikinci unsuru yönelme durum eki {+A} alan ikilemeyle oluşturulan birleşik fiiller:

dondan dona gir-: Şekilden şekile girmek, dilden dile dönmek. (TaS, II, 1216)

Şunun gibi şerheyleyem türkice

Ki Tat, Moğul eyide şâbaş, câ

Hikâyet heman ma'cni nite döne döne

İbaret girür ise dondan dona (Süh. XIV. 23)

1.5. İlk unsuru yalın{+Ø} + ikinci unsuru ayrılma durum eki (+DAn) alan ikilemeyle oluşturulan birleşik fiiller:

kendü kendülerden turgur-: Kendi kendilerine icat etmek, kendiliklerinden ortaya çıkarmak. (TaS, IV, 2425)

... Ve dahi ol ruhbanıyyet kim kendü kendülerden turgurup işlediler, anı biz anlara vacip kılmaduk. (Leys. Ar. XV. 574)

1.6. Her iki unsuru da vasıta durum eki {+In} alan ikilemeyle oluşturulan birleşik fiiller:

yanın yanın yürü-: Yan yan yürümek. (TaS, VI, 4284-85)

Ez-zâmil [Ar.]:... Şol dabbeye denir ki cünbüş ve neşatından bir tarafa ağsayıp yekdirir gibi yanın yanın yürür ola. (Kam. XVIII-XIX. 3, 235)

1.7. İsim kısmı fiilden isim yapım eki alan ikilemeyle oluşturulan birleşik fiiller:

bükün bükün ol: Kıvrım kıvrım olmak, şişmanlıktan vücudun bazı yerleri kat kat olmak. (TaS, I, 740)

Te'cakkene batnuhu [Ar.]: Anın karnı bükün bükün oldu ki semiz oldukça olur. (Aks. XVII-XVIII. 495-2)

sokak sokak et-: Parça parça etmek. (TaS, I, 3500)

Ebumüslim içeridağı kavme hamle kıldı, sokak sokak idüp kırmağa başladı. (Müslim. XV. 1, 189)

yalam yalam eyle-: Dilini çıkarıp dudaklarını yalar gibi yapmak, açgözlülükle yalanmak. (TaS, VI, 4227)

Et-telemmuz [Ar.]: Yılan dilini çıkarıp yalam yalam eylemek mânasına müsta'cmdir. (Kam. XVIII – XIX. 2, 538)

1.8. İsim kısmı isimden isim yapım eki alan ikilemeyle oluşturulan birleşik fiiller:

tavlum tavlum kıl-: Davul gibi şişirmek. (TaS, V, 3373)

Ve gâh tâziyâne-i belâ-nihad ile tavlum tavlum kılurlar. (Şeref. XVI. 246)

1.9. Pekıştirmeli ikilemeyle oluşturulan birleşik fiiller Aynı kök veya gövdeyle yapılan bir ikilemeyle, aynı kök veya gövdeden yapılmış eylemin birlikte kullanılmasına üçleme denebilir. (Hatiboğlu, 1981, s. 23) *Tarama Sözlüğünde* ise bununla ilgili iki örneğe rastlanmıştır:

dir dir ditre-: Tir tir titremek. (TaS, II, 1166)

Nüzûl etti peyk-i hazret Hirâ dağına

Havadan idüp sayha ditredi dir dir cibâl (Muham. XV. 106)

samur samur samran-: Titizlenip söylenmek. (TaS, V, 3292)

Erbâb-ı fünûn gibi samur samur samranur. (Şeref. XVI. 180)

1.10. Biri anlamlı biri anlamsız sözcük ikilemeleriyle oluşturulan birleşik fiiller:

alan talan eyle-: Altüst etmek, karmakarışık hale sokmak. (TaS, I, 87)

Bir Moğolçin gözlü kâfir gönlümün Bağdad'ını

Yıktı yaktı cevr ilen alan ü talan eyledi (Hayali. XVI.19)

buruş yarış ol-: Çok buruşmak, buruş buruş olmak, sölpülemek. (TaS, I, 717)

Haddede lâhmehü [Ar.]: Hüzâlden nâşi eti buruş yarış oldu. (Aks. XVII – XVIII. 419 – 1)

karış muruş et-, eyle-, ol-: Karmakarışık etmek, altüst, hercümerç etmek. (TaS, IV, 2309)

Şevveşehu [Ar.]: Anı karış muruş etti ki muhtel ve müşevveş etti ta'c'bir olunur. (Aks. XVIII – XVIII. 424)

Eğer fitne yeli iki âlemi birbirine katıp karış muruş eyleye. (Ha. Ş. XVI. 89)

Şûrîden [Fa.]: Tuzlu ve karış muruş olmak. (Miftah. XV. 32)

1.11. Yakın anlamlı sözcük ikilemeleriyle oluşturulan birleşik fiiller:

demiñ yümüñ oynat- : Vaktini hoş geçirmek. (TaS, II, 1071)

... İçinde sakın olduğun karyeyi sana yurt versin, vakfeylesin, anda demiñ yümüñ oynadasın, bizden gördüğün mânayı gösteresin. (Bektâş. XV. 252)

el ayak ur-: El ve ayakla ısrar hareketleri yapmak. (TaS, III, 1420)

...Sabah konşuları ve şahitleri aldım hükkâma vardım el ayak urdum kızı recmettirdim. (Ferec. XV. 429)

göz kulak tut-: Göz kulak olmak. (TaS, III, 1825)

Sünnîler Haricî tarafına göz kulak tutup tuturken... (Müslim. XV. 2, 179)

karın kasık sal-: Fazla şişmanlamak, göbek bağlamak. (TaS, IV, 2307)

Otlı sulu yerde büyüyüp yiyip içip enine uzununa istediği gibi boy çekip bir haylı karın kasık salmış. (Hamza. XIV. 4, 62)

kaş karak çat-: Kaş çatmak, surat asmak. (TaS, IV, 2329)

On ikincisi: Bunların arasında açuk oturmak, kaş karak çatup oturmamak gerektir. (Tuh. Le. XV. 387)

kuç kucak ol-: Kucak kucağa olmak. (TaS, IV, 2710)

Âyin-i kâfir gibi kuç kucağ olup... (Ev. XVII. 8, 680)

oğul kız getir-: Çocuk yapmak, doğurmak. (TaS, v, 2935)

Sitrenğ [Fa.]: Oğul kız getürmez avrat. (Şamil. XVI. 458)

öte beri gönder-: Şuraya buraya, önemsiz yerlere göndermek, ehemmiyetsiz işlere memur etmek. (TaS, V, 3131)

Bizleri böyle öte beri gönderin kim çöplenip dua idelim. (Hamza. XIV. 35, 54)

yarak yasak dakın-: Silâh taşımak. (TaS, VI, 4323)

Şehre münâdîler bırağup ahali-i Kûfe yarağ u yasak dakınmasunlar deyü yasağ etti. (Saadet. XV-XVI.199-1)

1.12. Yakın anlamlı yönelme durumuyla kurulmuş ikilemelerle oluşturulan birleşik fiiller: İki unsuru da yönelme durum eki alan ikilemelerin bazıları, çoğu kez olumsuz fiillerle kullanılır. (Hatiboğlu, 1981, s. 38)

eme seme yara(ma)-: Hiçbir işe yaramamak. (TaS, III, 1463)

Nice eme seme yaramaz taşrakiler sandıkları gibi şeyler verip. (Ev. XVII. II, 414)

sana sağışa gel(me)-: Tahmin ve tâdada gelmemek. (TaS, V, 3297)

Geldi âdem üzerine dehirden zaman ki hiç sana sağışa gelmez nesne idi. (Cev. Es. XV. 317)

1.13. Yakın anlamlı çıkma durumuyla kurulmuş ikilemelerle oluşturulan birleşik fiiller:

elden ayaktan düş-: El ayak tutmaz olmak, ihtiyarlayıp düşkün hale gelmek. (TaS, III, 1422)

Tağılup düşmeden elden ayaktan

Medet erdi olara ilm-i Hak'tan (Tennuri. XV. 65)

elden ayaktan var-: Fenalaşmak, eli ayağı kesilmek, eli ayağı tutmaz olmak. (TaS, III, 1422)

Hudadât eyitti: Bu gece Şeb-i büzürgvârdır; ben elden ayaktan varmış kişiyem. Ey Birbâr... (Ferec. XV. 164)

etten tenden düş-: Pek zayıflamak. (TaS, III, 1566)

Aşkı benim üzerime müstevli oldu, vesveve bana yol buldu, rencur ve mehcür kaldım... gamı günlümde sakladım, lâcerem etten tenden düştüm şimdi can korkusudur. (Ferec. XV. 88)

oğuldan kızdakal-: Çocuktan kesilme, doğurma çağını geçirmek. (TaS, V, 2930-34)

Ve erlikten kalana ve oğuldan ve kızdan kalana kuvvet-i hâzımayaya ve sancuya ve yürek yeline nâfîcdir. (M. Na. XV. 15)

1.14. İyelik eki almış yakın anlamlı sözcük ikilemeleriyle oluşturulan birleşik fiiller:

kaşı karağı açıl-: Yüzü gülmek. (TaS, IV, 2329)

En öndin gerek kişi yoldaş bula

Pes andan yarak ile gire yola

Senin yoldaşın yoktur ü yarağın

Nitesi açıla kaşuñ karağuşñ (Süh. XIV. 276)

1.15. Yakın anlamlı fiilden isim yapım ekleriyle kurulan ikilemelerle oluşturulan birleşik fiiller:

alak bulak kıl-: Darmadağın etmek, birbirine katmak, allak bullak etmek. (TaS, I, 85)

Ne kuzu, kim aç kurt nice kim kulak

Tutup koyunu kılur alak bulak (Süh. XIV. 165)

alım satım et- : Alışveriş yapmak. (TaS, I, 105)

Bundan akdem mezburklar ile nice zaman buğday verip akça alıp hayli alım satım itmiş idik. (Sic. A. XVI. 4, 266)

1.16. Yakın anlamlı isimden isim yapım ekleriyle kurulan ikilemelerle oluşturulan birleşik fiiller:

emci semci ol-: Hekimlik yapmak, hekim olmak. (TaS, III, 1460)

Et-tıbbu [Ar.]: Otaçılık etmek ve emci semci olmak. (Terceman. XV. 1, 31)

inli boranlı ol-: İnlere, ağlar halde bulunmak. (TaS, III, 2085)

Güzelliğın soyha kalmış başından

Ben inli boranlı olduktan geri (Karı. XVII. 44)

2. Fiil+ Fiil Yapısındaki Birleşik Fiillerin İlk Kısmının İkilemeli Bir Fiilden Oluştugu Birleşik Fiiller

göç kon et-: Konup göçmek, göçebe hayatı yaşamak. (TaS, III, 1720)

Tılmie [Ar.]: Göç kon etmek. (Bab. XVI. 2, 40)

3. Fiilimsilerle Yapılmış İkilemelerle Oluşturulan Birleşik Fiiller

3.1. Yapısında zarf-fiilli ikileme bulunan birleşik fiiller:

dike dike bak-: Dik dik bakmak, dikkatle bakmak. (TaS, II, 1142)

Besdir hezar zahmine bir süzen-i müje

Baksa kaçan dike dike yarâne gözlerin (Atai. XVII. 44)

kıya kıya bak-: 1. Hiddetle kıyasıya bakmak, öldüresiye bakmak. (TaS, IV, 2526- 2528)

İki oğluna baktı kıya kıya

Alardu bakar kimse kim kakıya (Süh. XIV. 136)

2. Dikkatle bakmak, keskin bakmak. (TaS, IV, 2526-2528)

Mübarek başın topraktan kaldıra kıya kıya baka dört yana. (Tez. Ün. XV. 10 – 1)

uturu uturu bak-: Dikkatli dikkatli bakmak, dik dik bakmak. (TaS, VI, 4009)

Hemân lahza şah uturu uturu

Becit baktı birkaç ana değerü (Süh. XIV. 135)

aları aları bak-: Dikkatli dikkatli, sert sert bakmak. (TaS, I, 87)

... Kükremiş arslan gibi sağına soluna aları aları bakıp... (Hamza. XIV. 10, 8)

yalap yalap et-, yan- : Parıl parıl parlamak. (TaS, VI, 4231)

Zulümat içinde şimşek misâl kılıçlar yalap yalap iderdi. (Müslim. XV. 4, 169)

Teekkül [Ar.]: İşalamak ve yalap yalap yanmaktır ve yalkımaktır. (Bab. XVI. 2, 382)

eñü yañu ol-: Mütehayyir olmak, şaşımak, şaşmak. (TaS, III, 1477)

Eñü yañu olup durugeldi şah

Yürüdü kıza geldi vü dedi ah (Süh. XIV. 137)

kesü biçü et-: Pazarlık edip kararlaştırmak. (TaS, IV, 2454)

Yüz bin miskal kızıl altuna kesü biçü ittiler. (Fütuh. XIV. 354)

salını bulanı yürü-: Naz ve eda ile yürümek , hıraman olmak. (TaS, V, 3269)

Bu kızları içinde bi bedr ay gibi salını bulanı yürürdü. (Anter. XIV. 2, 14)

ayın bayın ol-: Şaşıp kalmak. (TaS, I, 319)

Nite kişi söz söyler uğurlayın

Ki faş olcuk ola ayın bayın (Ferh. XIV. 57)

3.2. Yapısında isim-fiilli ikileme bulunan birleşik fiiller:

geliş gidiş et-: Gelip gitmek. (TaS, III, 1628)

Âmed şüd kerden [Fa.]: Geliş gidiş etmek. (Caf. XVI. 181-2)

4.Yapısında Alıntı ve Türkçe Sözcüklerin Bir Arada Kullanıldığı İkilemelerle Oluşturulan Birleşik Fiiller

satı bazar et-: Satış yapmak, satmak. (TaS, V, 3331)

Kefe'li Rum Mortha'yı satı bazar idüp akçasın alıp gidiyorurken... (Sic. B. XV. 7, 18)

er avrat ol-: Karı koca olmak, izdivaç etmek. (TaS, III, 1489)

Ol cemâat içinde icab-ı şerç olan ne ise birbirimizi aldık, hutbeyi kendimiz okuduk, er ve evrat olduk. (Ferec. XV. 120)

göç ber- göç et-: Bir yerde çok kalmayıp göç etmek. (TaS, III, 1717)

İki gün bir yerde oturmadılar

Göç ber-göç ettiler durmadılar (Budın. XVI. 18)

Sonuç

Bu çalışmada *Tarama Sözlüğü*nde yapısında ikileme bulunan birleşik fiiller ele alınmıştır. Bilindiği üzere birleşik fiiller tasviri fiiller dışında isim+yardımcı fiil ve isim+fiil (deyimleşmiş kalıplar) yapılarında kurulurlar. Bu çalışmada birleşik fiilin ana fiilinden önce gelen yapılarıdaki ikilemeler yapısal bir tasnifle incelenmeye çalışılmış ve aşağıda tablolarda görülen sonuçlara ulaşılmıştır:

Tablo 1

İsim+fiil yapısındaki birleşik fiillerin ilk kısmının ikilemeli bir isimden oluştuğu birleşik fiiller	55
Fiil+fiil yapısındaki birleşik fiillerin ilk kısmının ikilemeli bir fiilden oluştuğu birleşik fiiller	1
Fiilimsilerle yapılmış ikilemelerle oluşturulan birleşik fiiller	11
Yapısında alıntı ve Türkçe sözcüklerin bir arada kullanıldığı ikilemelerle oluşturulmuş birleşik fiiller	3

1) Tablodan da anlaşılacağı üzere *Tarama Sözlüğü*nde isim+yardımcı fiil yapısında kurulan birleşik fiillerin isim kısmında en çok aynı ismin veya yansıma isimlerin tekrarıyla oluşturulan ikilemeler kullanılmıştır. Bu ikilemeler aynı ismin tekrarıyla yapıldığı gibi farklı isimlerin yan yana gelmesiyle de yapılmıştır. İsim kökünden veya gövdesinden oluşmuş bu ikilemeler yalın hâlde oldukları gibi isim çekim eklerini ve yapım eklerine de almışlardır.

2) Birleşik fiillerin ilk unsurunun ikilemeli bir fiilden oluştuğu birleşik fiillerin sayısı azdır. *Tarama Sözlüğü*nde bununla ilgili tek örneğe rastlanmıştır: *Göç kon et-*.

3) Yapısında fiilimsili ikileme bulunan birleşik fiil sayısı 11'dir. Zarf-fiilli ikilemelerle oluşan birleşik fiil sayısı 9, isim-fiilli ikilemelerle oluşan birleşik fiil sayısı 1'dir. Sıfat-fiille yapılan birleşik fiilli ikilemelere rastlanmamıştır.

4) Yapısında alıntı ve Türkçe sözcüklerin bir arada kullanıldığı ikilemelerle oluşturulan birleşik fiil sayısı 3'tür. Bu örneklerde Arapça (*avrat*) ve Farsça (*bazar, -ber-*) kelimelerden alıntı yapılmıştır.

*Tarama Sözlüğü*nde ikilemelerle kullanılan birleşik fiiller:

Tablo 2

Et-	13	Yürü-	4	Çat-	1
Ol-	12	At-	1	Gönder-	1
Tur-	2	Derle-	1	Dakın-	1
Gel-	2	Ditre-	2	Yara-	1
Eyle-	4	Gül-	1	Düş-	2
Kıl-	2	Yel-	1	Bak-	4

Ur-	1	Ür(ü)-	1	Sal-	1
Tut-	1	Gir-	1	Yan-	1
Getir-	1	Samran-	1	Tutuş-	1
Kal-	1	Oynat-	1	Var-	1
Yi-	1	Söyle-	1	Açıl-	1

1) Tabloda görüldüğü gibi *Tarama Sözlüğü*nde ikilemeli birleşik fiillerin neredeyse yarısı esas yardımcı fiillerle oluşmuştur. Bu yardımcı fiillerin sayısı, et- (13), ol- (12), eyle- (4), kıl- (2) olmak üzere toplamda 31'dir.

2) Yine tabloda görüldüğü üzere ikilemeli birleşik fiillerde yardımcı fiillerin yerine asıl fiillerinde kullanıldığı görülmektedir. *yaka yakaya ol-, kaş karak çat-, elden ayaktan düş-, göz kulak tut-, elden ayaktan var-, etten tenden düş-, kaşı karağı açıl-* örneklerinde olduğu gibi bu yapıda kurulan ikilemeler ister yardımcı fiil ister esas fiil almış olsun bu kelimelerin biri veya hepsinin sözlük anlamlarını kaybedip deyimleştiği görülmektedir.

3) Samur samur samran- ve dir dir ditre- ikilemeleri aynı kökten oluşturulan pekiştirmeli ikilemeli birleşik fiillerdir.

4) Yalap yalap et-/yan-, karış muruş et-/eyle-/ol- örneklerinde ise ikilemeler birden fazla yardımcı fiille kullanılmıştır.

Kaynakça

- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü 1.* (1992). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ağakay, M. A. (1953). İkizlemeler Üzerine. *Türk Dili*, 2 (16), 189-191.
- Aydın, E. (2015). *Orhon Yazıtları (Köl Tegin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongi, Küli Çor)*, Konya: Kömen Yayınları.
- Banguoğlu, T. (2019). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ediskun, H. (1993). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eraslan, K. (2012). *Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ergin, M. (2019). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Gencan, T. N. (1966). *Dilbilgisi*. İstanbul: Ahmet Sait Basımevi.
- Hatiboğlu, V. (1981). *Türk Dilinde İkilemeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hatipoğlu, V. (1981). *Türk Dilinde İkileme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- İmer, K., Özsoy, K. ve Kocaman, A. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Karahan, L. (2017). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Koç, N. (1992). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkçe Sözlük*. (2019). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tarama Sözlüğü (I, II, III, IV, V, VI)*. (2019). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Toprak, F. (2005). Harezmi Türkçesinde İkilemeler. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, V (2), 272-292.
- Tuna, O. N. (1947). Türkçede Tekrarlar. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 429-447.
- Vardar, B. (1992). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2021
CİLT: 6
SAYI: 1

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 10.03.2021
Kabul Tarihi: 08.05.2021
Yayımlanma Tarihi: 30.06.2021

ARTICLE INFO

Submitted date: 10.03.2021
Accepted date: 08.05.2021
Published date: 30.06.2021

e-ISSN 2547-9865

Nehcü'l-Ferâdîs Metninde Kadınla İlgili Söz Varlığı

Nehcu'l-Feradis Vocabulary In The Text About The Woman

Nida Nur KARABÜK

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi
hh.n.gg06@gmail.com
0000-0003-4826-4710

Öz

Harezmi Türkçesi dönemi, Türk dilinin Karahanlı Türkçesinden Çağatay Türkçesine bir geçiş dönemi olması dolayısıyla önem taşımaktadır. Nehcü'l-Ferâdîs, XIV. yüzyılda Türk dilinin üç farklı coğrafyada gelişmeye başladığı bir dönemde kaleme alınmış, geniş söz dağarcığı ile dikkat çeken hacimli bir eserdir. Bu çalışmada Mahmûd bin 'Alî'nin yazdığı Nehcü'l-Ferâdîs adlı metnin içerisinde geçen "kadın" ile ilgili söz varlığı tespit edilmiştir. Nehcü'l-Ferâdîs bir "Kırk Hadis" derlemesi olması sebebiyle dinî terimlerin yoğun olarak kullanıldığı bir metindir. Makalede öncelikle dönem ve metin hakkında bilgi verildikten sonra tespit edilen kelimeler kavram alanlarına göre tasnif edilmiştir. Sınıflandırılan kelimelerin Türkiye Türkçesi ile karşılaştırılması yapılmıştır.

İncelediğimiz Nehcü'l-Ferâdîs adlı eserde geçen kadın ile ilgili söz varlığı aşağıdaki ana başlıklarda sınıflandırılmıştır:

1. Doğrudan kadın kavramına karşılık gelen adlandırmalar.
2. Kadının sosyal statüsüne göre yapılan adlandırmalar.
3. Kadının hukukî statüsüne göre yapılan adlandırmalar.
4. Kadının akrabalık bağına göre yapılan adlandırmalar.
5. Kadının yaşı, görünüşü ve yapısına göre yapılan adlandırmalar.
6. İnanca göre yapılan kadın adlandırmaları.
7. Kadının uygun olmayan bir durumda olduğunu belirten adlandırmalar.
8. Diğer kadın adlandırması.

Anahtar Kelimeler: Harezmi Türkçesi; Nehcü'l-Ferâdîs; Türkiye Türkçesi; kadın; söz varlığı.

Abstract

A Period of Harezmi Turkish is important due to the fact that the Turkish language represents a transition period from Karahanlı Turkish to Chagatai Turkish. Nehcü'l-Feradis was written at a time when the Turkish language began to develop in three different geographies in the XIV century. The work in question is a crucial work that attracts attention with its wide vocabulary. In this study, the presence of words regarding the "woman" mentioned in "Nehcü'l-Feradis" by Mahmud Bin Ali was determined. Nehcü'l-Feradis is a text in which religious terms are used extensively because it is a compilation of "Kırk Hadis". After providing information about the period and the text in the article, the words identified were classified according to the conceptual fields. The comparison of classified words with Turkey Turkish was made.

In the "Nehcü'l-Feradis" that we examined, the presence of words about women is classified as follows:

1. Nouns that directly correspond to the concept of women.
2. Names made according to the social status of the woman.
3. Names made according to the legal status of the woman.
4. Names made according to the kinship of the woman.
5. Names made according to the age, appearance and structure of the woman.
6. Names of women made according to faith.
7. Names indicating that the woman is in an inappropriate state.
8. Other name regarding women.

Keywords: Harezmi Turkish; Nehcü'l-Feradis; Turkey Turkish; women; vocabulary.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

Giriş

Harezml Türkçesi, 14. yüzyılda Karahanlı Türkçesinden Çağatay Türkçesine geçiş dönemi özellikleri taşıyan, söz varlığı ve lehçe özellikleri bakımından Türk dilinin önemli bir dönemidir. Harezml Türkçesi ağırlıklı olarak Karahanlı Türkçesi dil özellikleri temelinde Kıpçak ve Oğuz-Türkmen vd. çeşitli Türk boylarının ağız özelliklerini de barındıran tarihsel bir yazı dilidir. Köktürkçeden itibaren tek bir kol hâlinde gelişen bu yazı dili Karahanlı Türkçesinden sonra, aynı bölgede önce Harezml Türkçesi sonra Çağatayca adıyla, batıda Oğuz-Türkmen grubu ve kuzeyde Kıpçak dilleri grubu olmak üzere üç ayrı kol hâlinde varlığını sürdürmeye devam etmiştir (Ercilasun, 2014, s. 398). Bu dönemin önemli eserlerinden olan Nehcü'l-Ferâdis, Türkçenin zengin söz varlığını ve döneminin dil özelliklerini iyi yansıtan mensur ve hacimli bir eser olarak dikkat çekmektedir (Ercilasun, 2014, s. 376).

Köprülü'nün "Türk Edebiyat Tarihi" adlı eserinde "Nehcü'l-Ferâdis'in Harizm'de yazıldığı, lisanı mahiyetinden başka, orada söylenen rivayetlerin hepsinin Türkistan, Uş, İspicâb, Harizm âlimlerinden nakledilmiş olmasından anlaşılıyor" (Köprülü, 2003, s. 313) sözleri eserin Harezml sahasında yazılmış olduğu görüşünü kuvvetlendirir.

Eckmann, eserin yazılış yeri olarak genelde Harezml bölgesinin kabul edildiğini; ancak bunun kesin olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca "Harezml Türkçesi" adlı yazısında eserin müellifinin Mahmud b. Ali olduğu ve 1358'de önce Harezml ve Saray'da yazdığını ifade etmiştir (Gültekin, 2006, s. 3-4).

Nehcü'l-Ferâdis, dört bab ve kırk fasıldan oluşan kırk hadis türünde yazılmış mensur bir eserdir. Her fasıl bir hadisla başlar. Hadisin Türkçesi verildikten sonra "tanınmış İslâm âlimlerinin eserlerinden o hadisin manasını aydınlatacak mahiyette mütalâalar ve hikâyeler" nakledilir; başka hadis ve âyetlerle de konu açıklanmaya çalışılır. Birinci bab, Hz. Muhammed'in faziletleri ve hayatıyla ilgilidir. İkinci bab; dört halife, ehl-i beyt (Hz. Fâtıma, Hasan, Hüseyin) ve dört mezhep imamı hakkındadır. Üçüncü bab, Allah'a yaklaştıracak ameller hakkındadır. Dördüncü bab ise Allah'tan uzaklaştıracak kötü ameller hakkındadır (Ercilasun, 2014, s. 376).

Eserin Türkçe adı "Uştmahtarın Açık Yolu"dır ve "Cennetlerin Açık Yolu" anlamına gelmektedir. Eserin yazılış amacını adından da anlamak mümkündür. Köprülü'ye göre eserin ifadesi "oldukça sade ve selis"tir. Eserde "sanat gayesi" güdülmemiş, çünkü yazar okuyucusuna faydalı olmak maksadını gütmüştür. Eckmann da eserin üslubunun "sade ve açık" olduğunu belirtir. Eckmann'a göre eser didaktik olmakla beraber "kuru veya can sıkıcı" değildir. Şüphesiz eserin asıl önemi, harekeli ve sade bir metin olması dolayısıyla dönemin dilini çok iyi yansıtmış olduğundan gelmektedir (Ercilasun, 2014, s. 378).

Bir dilin söz varlığı o dilin tarihsel süreçteki varlığının da delilidir. O dilin söz varlığının genişliği, söz varlığında değişime uğrayan kelimelerin tespiti, ulusun geçmişini anlamasında ve dilin geleceğe daha iyi aktarılmasında önemlidir. Dilçin'in "Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı ve Tarihsel Sözlüğü" bu konuya ışık tutar. Çalışmasında "Bir dilin, doğal olarak ses, yapı, sözdizimi ve anlam açısından uğradığı değişimler, koşulları ve kuralları sınırlı bir evrimle olur. Uygarlığın ilerlemesi, ülkeler arasındaki kültürel ve teknik alışverişin hızlanması, dile yeni kavramlar getirir. Dil, bu yeni kavramları kendi öz öğeleriyle doğrudan karşılayamaz." (Dilçin, 1980-81, s. 1) ifadeleriyle dildeki değişimin nasıl başladığına dikkat çekmiştir.

Tarihî Türkçenin söz varlığı içerisinde adbilimine (onomastik) ait dil malzemesine bakıldığında “kadın” kavramının oldukça zengin bir biçimde karşılandığı görülür. Bu söz varlığı içinde doğrudan “kadını” karşılayan sözler olduğu gibi, sosyal, hukukî, ailevî, akrabalık bağları ve benzer yönleri ile kadının durumunu ifade eden sözler de bulunmaktadır (Karahan, 2006, s. 1).

Türkçede genel söz varlığı araştırmaları içinde kadın ile ilgili kelimeler ve kelime grupları değişik dönemler esas alınarak incelenmiştir. Bang’ın Eski Türkçede kadın kavramını karşılayan “uzun tonluğ” üzerine yaptığı inceleme (1925), Tekin’in “Amca’ ve ‘Teyze’ Kelimeleri Hakkında” adlı çalışması (1960), Çağatay’ın, tarihî dönemlerden modern lehçelere kadar uzanan bir dönemdeki kadın adlandırmalarının bir kısmını ele aldığı makalesi (1962), Rásonyî’nin adbilim malzemesine dayalı olarak yaptığı tasnifi (1963), Tülücü’nün Divânü Luğati’t-Türk’teki kadın için kullanılan sözlerin ele alındığı makalesi (1982), Zieme’nin, Eski Türkçe “kişi, beg, qatd=qa’t, alıncu, adaş” kelimelerinin aynı zamanda “hanım” ve “kadın eş” anlamlarında kullanılmasına dikkat çektiği makalesi (1987), Zülfikar’ın “Kadın, Hanım ve Benzeri Adlar Üzerine” adlı çalışması (1988), Küçük’ün “Türkçe’nin Yazılı Eserlerinde Kadın ve Kadın İçin Kullanılan Sıfatlar” adlı bildirisi (2004), Tidikova’nın “Altay Kahramanlık Destanındaki Kadın İsimlerinin Dil Bakımından Tahlili” makalesi (2004), Özyetgin’in “Türk Ad Bilimine Malzemeler: Kitâbu’l-İdrâk Li Lisâni’l-Etrâk’te Kişi Adları” adlı çalışması (2005), Karahan’ın “Tarihî Türk Dilinin Söz Varlığına Katkılar: Kadınla İlgili Kelimeler Üzerine” adlı bildirisi (2006), Bläsing’in “Bir Hanımefendinin ‘Kadın’ İle İlgili Sözcükler Üzerine Düşüncelerine Dair Birkaç Söz” adlı bildirisi (2011), Şenyüz’ün “Nehcü’l-Ferâdis’teki Terzilik Terimleri ve Bu Terimlerin Türkiye Türkçesindeki Kullanımları” adlı çalışması (2009), Ayan’ın “Öğ’den Anne’ye: Türkçe Söz Varlığı Anne” adlı çalışması (2011), Gülensoy’un “XXI. Yüzyılda Türkiye Kişi Adlarına Bir Bakış” adlı araştırması (2012), Çetin’in “Cicianne Sözü Üzerine” yaptığı incelemesi (2012), Güner’in “Kadınla İlgili Eski Türkçe Bir kelime: Uragut” çalışması (2013) ve “Türkçenin Kadınla İlgili Söz Varlığı” adlı doktora tezi (2018), Uçar’ın “Anadolu Ağzlarında Kadının Söz Varlığına Dair Bir Tasnif Denemesi” makalesi (2013) ve Çolak’ın “Osmanlı Türkçesi Döneminde Yazılmış Sözlüklerde Kadına Ait Söz Varlığı” adlı tez çalışması (2019), “kadınla ilgili söz varlığı” alanında yapılmış çalışmalara örnek olarak gösterilebilir.

Hülya Pilancı incelemesinde: “Kadın üzerine yapılan araştırmalarda konu genelde mitolojik, antropolojik, sosyolojik, psikolojik ve ideolojik açılardan ele alınmıştır. Kadınların konumu her toplumda, o toplumun sınıflarına bağlı olarak farklılaşmaktadır.” demektedir (Pilancı, 2002, s. 71-82).

Bu çalışmada yukarıda da belirtildiği üzere Türkçenin tarihî sürecinde Karahanlı Türkçesinden Çağatay Türkçesine geçişte önemi olan Harezmi Türkçesinin önemli bir eseri Nehcü’l-Ferâdis’teki kadın adlandırmaları ile ilgili bir tarama yapılmıştır. Makalede Karahan’ın 2006’daki tasnifi esas alınmıştır. Metin içerisinde “kadın” anlamını karşılayan; kadının sosyal, hukukî, ailevi gibi benzer yönleriyle durumunu ifade eden kelimeler tasnif edilmiştir. Kelimelerin kökenleri belirlenmiş olup bu kelimelerin günümüz Türkçesinde yaşayıp yaşamadığı; yaşamıyorsa, bu kelimeyi günümüzde hangi anlamın karşıladığı belirtilmiştir. Ayrıca tespit edilen kelimelerin metin içinde kaç defa kullanıldığı köşeli parantez yardımıyla gösterilmiştir. Örnek cümlelerin günümüz Türkçesindeki karşılıkları yine örneklerin altında verilmiştir.

Nehcü'l-Ferâdis'te Kadınla İlgili Söz Varlığının Anlam Yönüyle Tasnifi

1. Doğrudan Kadın Kavramına Karşılık Gelen Adlandırmalar:

Nehcü'l-Ferâdis'in dizininde doğrudan kadın kavramını karşılayan 'avret, bint, hatun, tişi gibi kelimeler tespit edilmiştir.

'avret [27] "Kadın; açığı haram olan vücut uzvu" (NF, 2017, s. 28): Arapça olan bu kelime doğrudan "kadın" karşılığı olması ile birlikte "vücutta açık olması haram olan yer/bölge" (OTL, 2012, s. 60) ve "Edep yeri" (GTS) anlamını taşımaktadır. Bu kelime günümüzde "avrat" olarak halk ağzında "kadın, eş" için hitap sözüdür.

Ol kâfir 'avret Bilâlniñ qılğan işini kördi, velîkin Bilâl razhu ol 'avretni körmedi. (96-13, 14). "O inançsız kadın Bilal'in yaptığı işi gördü ancak Bilal r. a o kadını görmedi."

bint [1] "Kız" (NF, 2014, s. 64): Arapça kökenli "bint" Osmanlıca-Türkçe Sözlük'te de "kız" (OTL, 2012, s. 121) anlamına karşılık gelmektedir. Metinde yalnız bir defa kullanılmıştır.

Erkeki 'Abdullâh taqı Qâsım erdi taqı Tayyib taqı Zâhir. Bu terti nâresîde erke vefâtları boldı. Taqı tørt bintniñ biri Zeynep taqı Ruqayya taqı Umm-i Külsüm taqı Fâtıma. (5-3). "Erkek (çocukları) Abdullah, Kasımi Tayyip ve dahi Zahir idi. Bu dördü çocuk iken vefat etti. Ve dört kızın biri Zeynep, Rukiyye, Ümmi Gülsüm ve dahi Fatma."

hatun [235] "Kadın, hatun" (NF, 2014; 165): Türkçe kökenli olan bu kelime bilinen en eski metinlerden günümüze kadar varlığını korumuştur. Yine Osmanlıca-Türkçe Sözlük'te "kadın" (OTL, 2012, s. 395), Türkiye Türkçesinde "Kadın; eş, zevce" (GTS) sıfatlarına karşılık gelir.

Peygâmbar 'as dünyâdın naqıl qılmışta toquz hatun qaldı. (6-9). "Peygamber a. s dünyadan göçtüğünde dokuz kadın kaldı."

tişi [6] "Dişi, kadın" (NF, 2014, s. 428): Türkçe bir kelime olan "tişi" bütün canlılardaki "kadın" cinsini karşılamaktadır. Günümüzde bu kelime *dişi* sesletimiyle "Yumurta oluşturan veya doğuran (birey); kadın" (GTS) olarak söz varlığında yer alır.

Ol bolur kim: 'ilm istemek farîza turur tegme bir èr taqı tegme bir tişi üze tèt aydı. (187-17).

"O olur ki: İlim istemek her bir erkek ve her bir kadın üzerine farzdır, diye söyledi."

2. Kadının Sosyal Statüsüne Göre Yapılan Adlandırmalar:

2. 1. *Toplumda saygın bir konumda olan kadınlarla ilgili kelimeler:* Bu sınıflandırmada Nehcü'l-Ferâdis'te geçen tek kelime olarak *seyyide* sözü tespit edilmiştir.

seyyide [1] "Muhterem kadın" (NF, 2014, s. 371): Arapça bir isim olan "seyyide" "değerli, saygın, büyük hanım" anlamını taşımaktadır. Osmanlıca-Türkçe Lügat'te bu kelime "[muhterem] kadın" (OTL, 2012, s. 1106) anlamıyla tanıklanmaktadır.

'Ayâliñ Fâtıma hatun uçtmañ hatunlarınıñ uluğı taqı seyvidesi turur (...) (170-14). "Eşi Fatma hatun cennet hatunlarının yücesi ve saygılı hanımıdır (. . .)."

2. 2. *"Yardımcı, hizmetçi kadın" anlamlarını karşılayan kelimeler:* Bunlar *câriye, hâdime, karabaş, karavaş* gibi adlandırmalardır.

câriye [41] "Cariye, hizmetçi kız" (NF, 2014, s. 93): Arapça bir kelime olan "cariye" eski dönemlerde toplumda "cariye, hizmetçi" statüsünü gösteren bir terimdir. Günümüz toplumunda kadına yönelik bu statü bulunmamakla birlikte, kelimenin anlamı "Yabancı ülkelerden kaçırılan

ve satılarak el değıştiren köle kız veya kadın; halayık, köle” (GTS) şeklinde bilinir. Osmanlıca-Türkçe Sözlük'te yine bu anlamı destekleyen bir açıklama bulmak mümkün olmuştur: “para ile satın alınan halayık, hizmetçi kız” (OTL, 2012, s. 142).

Aydi Asāmat ibnü Zeyd razhu bir cāriye satğın aldı yüz altunğa (...) (433-12). “Söyledi: Zeyd r. a oğlu Asamat yüz altına bir cariyeye satın aldı (...).”

hādime [6] “Kadın hizmetçi”(NF, 2014, s. 154): Bu kelime Arapçadır. “Hādım” “hizmetkâr” anlamını taşıırken; “hādime” bu kelimenin müennesi (dişili) olup “kadın hizmetçi” (OTL, 2012, s. 355) demektir. Türkiye Türkçesinde “Odacı” (GTS) anlamına karşılık gelmektedir.

Hālat körermeñ hādimasıñğa aydı: Bu etmekniñ hālını maña beyān qılğıl (...) (220-6). “Bu hāli gördüğümde hizmetçisine söyledi: Bu ekmeğın hālını bana açıkla (...).”

karabaş/karavaş [29] “Cariye, kadın köle” (NF, 2014; 201): Türkçe olan bu kelime “karabaş” ve “karavaş” olarak iki şekilde de kullanılmıştır. Türkçe Sözlük'te *karavaş* “Savaşta tutsak edilen veya satın alınan kadın köle, kul” anlamını taşıırken “karabaş” kelimesi “evlenmeyen papaz; bir cins karabuğday” (GTS) anlamlarıyla tanıklanmaktadır.

Taqı qaravaşınğa aymış erdi kim İbnü Mülcem ewke kirse taqı mēni tamām körse (...) (151-16). “Ve hizmetçisine söylemişti ki İbni Mülcem eve girse ve beni tamamen görse (...).”

3. Kadının Hukukî Statüsüne Göre Yapılan Adlandırmalar:

3. 1. *Nikâhlı durumda olan kadınlarla ilgili kelimeler:* Bunlar *erlig, kelin, kuma, küni, nikâhlı* gibi adlandırmalardır.

erlig [1] “Kocası olan” (NF, 2014; 136): Bu Türkçe kelimenin ilk anlamı “erli, eşli” şeklindedir. Türkiye Türkçesinde *er* kelimesi “erkek; kahraman, yiğit; kadının kocası, er” (GTS) anlamlarındadır. Türkçe +li isimden isim yapım ekini alarak türemiş ve “erkekli, eşli” anlamlarına gelerek kadın için kullanılan bir söz olmuştur.

Qaçan kim ekeğü ergen bolsalar ve eger hatunluğ kişi zinā qılsa yā taqı erlig hatun zinā qılsa taqı tanuqlar(...) (347-13). “Ne zaman ki ikisi bekar olsalar ve eğer karısı olan kişi zina etse ve kocası olan kadın zina etse ve tanıklar (...).”

kelin [1] “Gelin”(NF, 2014; 218): Türkçe bir kelime olan “kelin” “evlenmek üzere hazırlanmış kız; aileye evlenme yoluyla girmiş kadın” (GTS) anlamı taşımaktadır. Günümüzde “gelin” olarak yaşamaktadır.

Âvş bu Ka'be bir yeñi kelin meñizlig bezeklig bolup 'Araşātqa kelgey (272-9). “Avs bu Kabe bir yeni gelin gibi süslenip Arasat'a gelecek.”

kuma [5] “Kuma” (NF, 2014; 267): Bu Türkçe kelime “aynı erkekle evli olan kadınların birbirine göre ortak adı” (GTS) anlamını karşılamaktadır.

Quma birle hatun qatında oynamaq hatunni hōrlamaq bolur andağ qılmaq kerekmez (192-14). “Kuma ile hatun huzurunda ilgilenmek hatunu horlamak olur, böyle yapılmamalıdır.”

küni [2] “Kuma” (NF, 2014; 273): “Kuma” anlamını karşılayan bir diğeri Türkçe kelime. Bu kelime günümüzde ölçünlü dilde bulunmamaktadır.

Peyğamber 'as aytıp turur: Dünyā taqı āhırat ekeğüsü ekki küni 'avret meñizlig turur (397-11). “Peygamber a. s söylemiştir: Dünya ve ahiret, ikisi iki kuma kadın gibidir.”

nikâhlı [1] “Nikâhlı kadın” (NF, 2014; 315): Bu kelime Arapça “nikâh” (OTL, 2012; 978) kelimesine Türkçe “+lı” ekinin getirilmesiyle oluşmuş ve “aralarında nikâh işlemi yapılan” (GTS) anlamına gelmektedir. Metinde yalnız bir yerde “*nikâhlı hatun*” şeklinde sıfat tamlamasında bulunmaktadır. Günümüzde “nikâhlı ol-, nikâhlan-“, “evlenmek, evli olmak” anlamını taşımaktadır.

Üç yüz *nikâhlı hatunı bar erdi taqı yeti yüz quması bar erdi taqı (...)* (209-16). “Üç yüz nikahlı kadını vardı ve yedi yüz kuması vardı ve (...).”

3. 2. *Nikâh bağı sona ermiş kadınlarla ilgili kelimeler*: Bu sınıflandırma altında metinden tespit edilebilen tek kelime *tul* kelimesi olmuştur.

tul [8] “Dul” (NF, 2014, s. 432): Türkçe kökenli “tul” kelimesi, “eşi ölmüş veya eşinden boşanmış kadın veya erkek” (GTS) anlamına gelmektedir. Günümüzde bu kelime “dul” olarak aynı anlamı karşılar. Metinde bu kelime “*tul hatun*” sıfat tamlaması şekliyle geçmektedir.

Medîne içinde dervîşlerni miskînlerni sorar erdi tul hatunlarını sorar erdi (...) (106-11). “Medine içinde dervişlerin tembellerini sorardı, dul kadınlarını sorardı (...).”

3. 3. *Nikâhlanmamış olan genç kız ile ilgili kelimeler*: Metinde bu adlandırmaya göre iki terim tespit edilmiştir. Bu kelimeler *bikir/bikr* ve *kız oğlandır*.

bikir/bikr [4] “Kız oğlan kız”(NF, 2014; 61): Arapça bir kelime olan “bikr/bikir” anlam olarak “dokunulmamış, kız oğlan kız, genç kız; kızlık” (OTL, 2012; 116) anlamlarını karşılamaktadır. Güncel Türkçe Sözlük’te de “bikir” karşılığında “kızlık” anlamı verilmiştir (GTS).

Avvalqı cüftleriñe baqıp i’tibâr qılmadılar tedi. Andın soñ aydı: Yâ ‘acüz, emdi sen bikirmü sen yâ taqı bekâratıñ zâyil bolupmu turur. (398-17). “Evvvelki eşlerine bakıp saygı göstermediler, dedi. Ondan sonra söyledi: Ey muhtaç, şimdi sen kız oğlan kız mısın ya da bekaretin yok mudur?”

kız oğlan [1] “Bakire kız, kız oğlan kız” (NF, 2014, s. 241): Türkçe olan bu söz kalıbı “kız oğlan kız” şeklinde “Bakire” (GTS) anlamına karşılık gelmektedir. “Oğlan” kelimesi Eski Türkçeden itibaren “çocuk, evlat” anlamını karşılamıştır. Günümüzde bu kelime anlam daralmasına uğrayarak sadece “erkek evlat” anlamını taşımaktadır.

Cümlesi üç türlüğ mēveler turur. Bu mēvelerniñ uluğluqı qız oğlan emükinçe tügeçke bolgay (...) (319-11). “Hepsi üç türlü meyvedir. Bu meyvelerin yüceliği kız oğlan meme başı kadar olacak (...).”

4. Kadının Akrabalık Bağlarına Göre Yapılan Adlandırmalar:

Türkçe, akrabalık adlarının oldukça zengin olduğu bir dildir. Dildeki akrabalık terimleri çok çeşitlidir. Bu durum Türklerdeki aile kavramının önemiyle, akrabalık ilişkilerinin değerli oluşuyla ilişkilendirilebilir. Metinde akrabalık bağlarına göre kadın adlandırmalarına örnek olarak *amma*, *ana*, *ceddet*, *dāye*, *hālā*, *vālide* kelimeleri tespit edilmiştir.

amma [2] “Hala” (NF, 2014; 16): Arapça olan kelime “babanın kız kardeşi, hala” anlamındadır. Osmanlıca-Türkçe Sözlük’te “âmmē, âmmete” “hala” (OTL, 2012, s. 36) şeklinde bulunmaktadır.

Umm-i Ḥabîbeke sorar erdi razha bu Umm-i Cemîl amma bolur erdi (17-14). “Ümmü Habibe’ye sorardı r. a bu Ümmü Cemil hala olurdu.”

ana [164] “Anne” (NF, 2014, s. 16): Türkçe kökenli olan “ana” kelimesi günümüzde hem “ana” hem “anne” olarak kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesinde “Çocuğu olan kadın, ana, valide; yavrusu olan dişi hayvan” (GTS) anlamıyla söz varlığında yerini korumaktadır.

Ol kimerse su’al qılğanınğa pişîmân boldı. Huzeyfe razhu aytur anamğa aydım ey ana men barayın (...) (170-2). “O kimse, (ona) soru sorduğuna pişman oldu. Huzeyfe r. a söyler, anama söyledim ey ana ben varayım (...).”

ceddet [1] “Nine” (NF, 2014, s. 93): Arapça bir kelime olan “ceddet” “nine, büyükanne” (OTL, 2012; 145) anlamına gelmektedir. Güncel Türkçe Sözlük’te “cet” kelimesi “ata, dede” (GTS) anlamında bulunmakla birlikte “nine” karşılığında bulunmamaktadır.

‘Alîke barur sen vâlideñ Fâtîmatü’z-Zehrâğa barur sen ceddetiñ Hâdîcatü’l-Kübrağa barur sen (176-2). “Ali’ye gidiyorsun, annen Fatımat’üz-Zehra’ya gidiyorsun, ninen Haticetü’l-Kübra’ya gidiyorsun.”

cüft [38] “Eş, karı kocadan biri” (NF, 2014; 96): Farsça bir kelime olan “cüft” anlam olarak “çift, ikili, eşli olan tek olmayan” (OTL, 2012; 165) demektir. Doğrudan “kadın” anlamını karşılama da “evli olan, hanım” anlamına gelmektedir.

Tèr erdiler ya ‘nî Peygâmbere ‘as’nuñ êkki nûr-i dîdesinge cüft boldı tèt (5-6). “Yani Peygamberin (a. s.) iki gözünün nuruna eş oldu diye söylediler.”

dâye [10] “Sütanne, çocuğa bakan dadı” (NF, 2014; 107): Farsça kelime olan “dâye” “taya, sütüne, çocuğa bakan kadın” (OTL, 2012; 192) demektir.

Ol dâya aydı kim Yâ Ayyüb èw yıqıldı taqı cümle oğlanlarıñ helâk boldı tedi erse (...) (330-8). “O sütanne dedi ki: Ey Eyüp ev yıkılıp da bütün oğlanların öldüğünde (...).”

hâlâ [1] “Teyze” (NF, 2014, s. 158): Arapça olan kelime metinde bir defa kullanılmış olup “teyze, annenin kız kardeşi” anlamına gelmektedir. Kelime Osmanlıca-Türkçe Sözlük’te “babanın kız kardeşi” (OTL, 2012; 363) anlamıyla, Türkiye Türkçesinde “hala” “Babanın kız kardeşi, bibi” (GTS) anlamıyla yaşamaktadır.

Seniñ hâlâñ oğlu Mustihdin çıqtı taqı ‘Abdullah ibnü Ubeydin taqı Hassândın çıqtı tédiler erse (418-14). “Senin halanın oğlu Mustih’ten çıktı (Mustin’in oğlu) ve Abdullah ibnü Ubeydin de Hassan’dan çıktı (Hasan’ın oğlu) dediler.”

vâlide [11] “Anne” (NF, 2014; 459): Arapça “doğuran, ana” (OTL, 2012; 1324) anlamına gelen bu kelime günümüz Türkçesinde de varlığını “valide” “Anne” (GTS) şeklinde korumaktadır.

Bèreyin tep baqar Hasan Hüseyn kelü tururlar aydılar, vâlidemiz èwde mü tèt (...) (167-12). “Vereyim diye bakar Hasan Hüseyin geliyorlar diye söylediler, annemiz evde mi diye (...).”

5. Kadının Yaşı, Görünüşü ve Yapısına Göre Yapılan Adlandırmalar:

Bu başlık altında ‘*acüz*, ‘*ayâl*, ‘*aynâ*, ‘*hurâ*, ‘*kız*, ‘*za’ifâ* kelimeleri yer almaktadır. Bu kelimeler kadının yaşlı, genç, güçsüz, nazik ve güzel görünüşüne göre yapılan adlandırmalardır.

‘acüz [7] “Yaşlı kadın” (NF, 2014; 4): Kelime Arapça olup “‘ac” kökünden “beceriksizlik; zayıf, güçsüz” (OTL, 2012, s. 8) anlamına gelmekle birlikte metindeki anlamı “yaşlı, ihtiyar kadın”dır.

Sen kim turur sen tèt su’al qıldı erse, ol ‘acüz aydı kim men dünyâ turur men (398-12). “Sen kim olursun diye soru sordu, o yaşlı kadın söyledi ki ben dünyayım.”

'ayāl [50] "Çocuk, kız çocuk" (NF, 2014, s. 35): Arapça kökenli olan bu kelime metinde "küçük kız" anlamı taşımaktadır. Günümüz Türkçesinde anlam değişikliği ile "Karı, eş" (GTS) anlamında kullanılmaktadır.

Suwğarurlar taqı êkki 'ayāl bir sürüg qoylar birle bir tarafda baqıp tururlar kim bu ħalāyıq cānvarlarnı(...) (113-7). "Sularlar ve iki kız çocuk bir sürü koyunlar ile bir tarafta bakarlar ki bu yaratılmış canavarları (...)"

'aynā [1] "İri ve güzel gözlü" (NF, 2014; 36): Kelime Arapça olup kadını "iri ve güzel gözlü" (OTL, 2012; 62) olarak niteler. Türkiye Türkçesinde bu kelime bulunmamaktadır.

İçinde ħūrālar taqı 'aynālar rüzî qılsañ tedi (424-15). "İçinde ahu gözlü kadınlar ve iri gözlü güzel kadınlar nasip etsen dedi."

ħūrā [5] "Ahu gözlü güzel (kadın), huri" (NF, 2014; 175): Arapça bir kelime olan bu terim kadının "güzel" sıfatına yöneliktir. Osmanlıca-Türkçe Sözlük'te "ħūr(a. i.)/ħūrân(f. i)" (OTL, 2012, s. 439) olarak iki şekilde bulunan kelime anlam olarak birbiriyle örtüşür.

Tedi erse, men aydım: Belî yād tutar men teditim. Ol ħūrā aydı: Ol kèçe maña fermān boldı (...) (320-14). "Dediğinde, ben söyledim: Evet hatırlarım dedim. O ahu gözlü güzel kadın söyledi: O gece bana emroldu (...)"

ķız [108] "Kız, kız çocuk; huri" (NF, 2014, s. 240): Türkçe bir kelime olan *ķız* "Dişi çocuk" (GTS) anlamıyla günümüzde de kullanılır.

Oğul qız bolsa tegme bir cem' bolmışta Ħaq tvt qulğa uçtmaħ qızlarından bir qız rüzî qılğay (...) (262-3). "Oğul ve kız olsa her bir araya gelmiş olduğunda Allah t. v. t kula cennet kızlarından bir kız nasip edecek (...)"

za'ifā [79] "Kadın, güçsüz, kuvvetsiz kadın" (NF, 2014, s. 496): Kelime Arapçadır. "za'if" kelimesinin müennesidir ve anlamı "zayıf; güçsüz; kuvvetsiz; takatsizdir" (OTL, 2012, s. 1359). Bu kelime günümüz Türkçesinde "zayıf" "Eti, yağı az olan, sıska, cılız, arık; görevini yapacak yeterli gücü olmayan" (GTS) anlamlarıyla bulunur.

Atlğ ħatun Peyğāmbēr 'as'qa selām qıldı erse Peyğāmbēr 'as taqı cevāb yarlıqadı andın soñ aydı: Ey za'ifā atıñ ne turur? (26-3, 4). "Adlı kadın Peygamber a. s'a selam verdi Peygamber a. s da cevap verdi, ondan sonra dedi: Ey kuvvetsiz kadın adın nedir?"

6. İnanca Göre Yapılan Kadın Adlandırmaları:

Nehcü'l-Ferâdis konu bakımından inançla ilgili bir metin olduğu için kelime hazinesindeki kadın adlandırmalarında din de etkili olmuştur. Kullanılan bazı kelimeler *ħūr/ħūrî, mel'üne, mü'mine, yahudiyye* gibi adlandırmalardır.

ħūr/ħūrî [11] "Huri, cennet kızları" (NF, 2014, s. 175): Bu kelime Arapça olup "cennet kızı, sevgili" (OTL, 2012, s. 440) demektir. Türkiye Türkçesinde bu kelime yaşamaktadır ve anlamı "Cennette yaşadığına inanılan dişi varlık" (GTS) demektir.

Bir ħūr yer yüzinge bir qata nazar qılsa maşrıqdın mağribqa tegi ħoş yıdığ bolğay (...) (64-3). "Bir cennet kızı yeryüzüne bir kere baksa doğudan batıya kadar güzel koku olacak (yayılacak)."

mel'üne [2] "Melun, lanetlenmiş kadın" (NF, 2014, s. 281): Bu kelime Arapça olup "mel'ûn/mel'üne" "lanetlenmiş; tardolunmuş, kovulmuş" (OTL, 2012, s. 707) anlamını

taşımaktadır. Türkiye Türkçesine “melun” “Tanrı tarafından lanetlenmiş olan kimse” (GTS) şekli ile varlığını sürdürmektedir.

‘Alî razhu ezân oqıdı erse âvâzını ol mel’üne hatun eşitti taqı (...) (153-10). “Ali r. a ezan okuduğunda sesini o lanetlenmiş kadın duydu ve (...).”

mü’mine [1] “Mümin kadın” (NF, 2014; 302): Arapça kelime olan bu terim “İslam’a inanan kadın” (OTL, 2012; 845) demektir. Türkiye Türkçesinde benzer şekilde “mümin” “İnanan, inançlı, imanlı; Müslüman” (GTS) anlamıyla yaşamaktadır.

Wa’l-mu’minâti, ya’nî mu’minlara taqı mu’mina hatunlar (...) (305-13). “Wa’l-mu’minâti, yani müminlere ve mümin kadınlara (...).”

yahüdiyye [2] “Yahudi kadın” (NF, 2014; 466): Yine Arapça olan bu kelime “Yahûdî/Yehûdî” (OTL, 2012; 1346-1350) olarak iki şekilde sözlükte bulunur. Yahudi olan kadınları tanımlamak için söylenen bir terimdir.

Aydi: Ey yahüdiyye ne üçün mundağ iş qıldıñ? (34-5). “Dedi: Ey Yahudi kadın ne için böyle iş yaptın?”

7. Kadının Uygun Olmayan Bir Durumda Olduğunu Belirten Adlandırmalar:

Metinde *azdur-* fiili ve *fâhişe* kelimesi, kadımla ilgili uygun olmayan ifadeler arasında yer almaktadır.

azdur- [2] “Azdırmak, yoldan çıkarmak” (NF, 2014, s. 40): Türkçe bir fiil olan bu kelime “Azmasına sebep olmak; azgın duruma getirmek; şımartmak; kötü davranış ve alışkanlıklara sürüklemek, yoldan çıkarmak” (GTS) anlamını taşımaktadır. Bu kelime günümüzde “azdır-” şekli ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Metinde bu kelime sıfat-fiil ekini alıp, sıfatlaşıp bir kadın adıyla beraber kullanılmıştır.

Azduŕğan Zühre tüşer erdi taqı ol Zühreke la’nat qılır erdi (367-14). “Yoldan çıkararak Zühre (yere) düşerdi ve o Zühre’ye lanet kıldı.”

fâhişe [2] “Ayıp, günah; ayıp, günah işleyen kişi” (NF, 2014; 144): Arapça olan kelime “ahlaksız kadın” (OTL, 2012; 284) anlamını taşımaktadır. Türkiye Türkçesinde kelime “hayat kadını” (GTS) anlamını ifade eder.

Kim saçını satğın almıştı bar kim sendin alğaylar seni fâhişe qıldı taqı saçın kesti tēp aydılar (333-1). “Ki saçını satın almışlığı var ki senden alacaklar seni günahkâr kıldı ve saçını kesti diye söylediler.”

8. Diğer Kadın Adlandırması:

hâyiz [1] “Ay hali olan kadın” (NF, 2014, s. 167): Arapça bir kelime olan “hâyiz” “aybaşı” (OTL, 2012, s. 402) durumuna verilen addır. Günümüz Türkçesinde “hayız” “Aybaşı” (GTS) olarak yaşamaktadır.

İbrâhîm Peyğâmbere ‘as taqı Cebre’il ayğanı tēg señirde qoydı câhiliyyat vaqtında hâyiz ‘avretler èliglerini sürttiler (...) (38-14). “İbrahim Peygamber a. s ve Cebrail’in söylediği gibi köşeye koydu cahiliyet döneminde ay hali olan kadınlar ellerini sürdüler (...).”

Sonuç

Bu çalışmada Harezml Türkçesi dönemi için önemli eserlerden biri olan Nehcü'l-Ferâdis'teki kadın adlandırmalarıyla ilgili bir tasnif hazırlanmıştır. Türkçe'nin her döneminde zengin söz varlığı dikkat çeker. "Kadın" Türklerde aileyi, aile bağımlı, soylu destekleyen önemli bir varlık olması sebebiyle "kadın" kavramını tanımlamak için birçok farklı terim kullanılmıştır. Nehcü'l-Ferâdis'in dizinini tarayarak hazırlanmış olan bu tasnif üzerine şunlar söylenebilir:

A. Elde edilen verilere göre metin içerisinde 36 kelime "kadın" anlamını doğrudan ya da dolaylı karşılamaktadır. Bu kelimelerin 22 tanesi Arapça olmakla beraber, 12 tanesi Türkçe ve 2 tanesi de Farsça kelimeler olarak tespit edilmiştir.

Metinde doğrudan ya da dolaylı kadın adına karşılık gelen kelimeler günümüz anlamlarıyla değerlendirildiğinde metindeki anlamlarına ek anlam kazandıkları ya da metindeki anlamlarını koruyamadıkları görülür. "Avret" kelimesi "avrat" şekliyle günümüzde varlığını sürdürse dahi "avret" kelimesi "edep yerleri" anlamını kazanmıştır. "Hâdime" metinde "hizmetçi kadın" anlamına karşılık gelirken günümüzde "hademe" "hizmetçi" kelimesinin anlam çerçevesi genişlemiştir. Türkçe kelimelerden olan "karavaş" "kadın hizmetçi" anlamıyla metinde kullanılmışken günümüzde bu anlam "karabaş" kelimesi ile sınırlı kalmış olup "karavaş" "evlenmeyen papaz; karabuğday cinsi" gibi anlamlara denk düşmüştür. "Ceddet" kelimesi tasnifin "Akıbalık bağına göre adlandırmalar" başlığı altında "büyükanne, nine" anlamına karşılık gelirken günümüz Türkçesinde "cet" kelimesi "ata, dede" anlamı taşımaktadır. "Hâlâ" kelimesi metinde "annenin kız kardeşi, teyze" anlamıyla kullanılmış olup günümüzde "babanın kız kardeşi" anlamına karşılık gelmektedir. "Acüz" kelimesi kadının zayıflığını niteleme amacıyla kullanılmıştır. Fakat bu kelime günümüzde doğrudan bir kadın adlandırmasına denk düşmez; "zayıf ve güçsüz kimse" manasında kullanılmaktadır. "Ayâl" kelimesi metinde "küçük kız" anlamında kullanılmış olmasına rağmen günümüz Türkçesinde "erkeğin eşi" anlamını taşımaktadır. Eski metinlerde kullanılan kelimelerin günümüzdeki hâlini değerlendirirken birçok el ve kültür değiştirebileceği hususunu atlamamak gerekir. Bu sebeple eski metinlerdeki kelimeler günümüz Türkçesine geçerken anlam değişikliği, anlam daralması veya anlam genişlemesi yaşayabilir.

"Hatun, tişi, karabaş/karavaş, erlig, kuma, tul, küni, kız, kız oğlan, ana" kelimeleri metinde kullanılan Türkçe kelimeler olup "kadını" karşılayan kelimelerdir. "Azdurgan" kelimesi ise Türkçe "azdur-" köklü, metinde -gan/-gen sıfat-fiil eki almış kadın adlandırmasıdır.

Kelimelerden "nikâhlı" kelimesi Arapça bir kelime olup, metinde +lı isimden isim yapan Türkçe bir ek almıştır. "Karabaş/karavaş" kelimesi ise b~v değişimine örnek bir kelimedir. Yine Türkçe olan "kız oğlan" adlandırması ise bir söz kalıbıdır.

Kadının özel durumuna karşılık gelen "hâyız" kelimesi hem Arapçada hem Türkçede varlığını sürdürmektedir.

B. Kelimelerin anlamlarından yola çıkarak hazırlanılan tasnif 8 ana başlıktan oluşmaktadır. Bunlar;

1. Doğrudan kadın kavramına karşılık gelen adlandırma.
2. Kadının sosyal statüsüne göre yapılan adlandırma.
 - a. Toplumda saygın bir konumda olan kadınlarla ilgili kelimeler.
 - b. "Yardımcı, hizmetçi kadın" anlamlarını karşılayan kelimeler.

3. Kadının hukukî statüsüne göre yapılan adlandırmalar.
 - a. Nikâhlı durumda olan kadınlarla ilgili kelimeler.
 - b. Nikâh bağı sona ermiş kadınlarla ilgili kelimeler.
 - c. Nikâhlanmamış olan genç kız ile ilgili kelimeler.
4. Kadının akrabalık bağlarına göre yapılan adlandırmalar.
5. Kadının yaşı, görünüşü ve yapısına göre yapılan adlandırmalar.
6. İnanca göre yapılan kadın adlandırmaları.
7. Kadının uygun olmayan bir durumda olduğunu belirten adlandırmalar.
8. Diğer kadın adlandırması.

Araştırma sonucunda kadımla ilgili söz varlığı, alıntılarla birlikte Türk kültürünün bu dönemdeki görünümünü ve dilin kültür üzerindeki değişim sürecini yansıtmaktadır. Köklü bir geçmişe sahip olan Türk kültürü, dil üzerinde doğrudan etkili olmuştur. Gerek coğrafi şartlar gerek inanç ve yaşayış biçimi her alanda olduğu gibi kadın adlandırmalarında da farklılık oluşturmuştur. Türk kültürünün temelinde oturan “kadın/ana” kavramı toplum için taşıdığı önemle beraber her alanda kendine bir ad/unvan bulmuştur. Zaman içinde değişen dil, din, kültür ile birlikte kadın adlandırmalarında ve bu kelimelerin anlamlarında değişimler olmuştur. Son olarak denilebilir ki dil, ortaya çıktığı ilk zamandan kullanıldığı son ana kadar bir etkileşim içindedir; dilin dün ve bugünü birlikte incelemek ise o kültürün gelişim sürecini göz önüne koyar.

Kısaltmalar

NF: Nehcü'l-Ferâdis Dizin

OTL: Devellioğlu, F. (2012), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat

GTS: Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük

Kaynakça

Ayan, D. (2011). “Öğ”den “Anne”ye: Türkçe Söz Varlığı Anne, Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi, 7 (26), 111-116.

Bang, W. (1925). Turkologische Briefe aus dem Berliner Ungarischen Institut. Zweiter Brief: Uzuntonluğ- die Irone der Schöpfung. *Ungrasiche Jahrbücher*, 5, 231-251.

Bläsing, U. (2011). Bir Hanımefendinin “Kadın” İle İlgili Sözcükler Üzerine Düşüncelerine Dair Birkaç Söz. *Türkoloji Dergisi*, 18 (2), 31-47.

Çağatay, S. (1962). Türkçede ‘Kadın’ İçin Kullanılan Sözcükler. *TDAY-Belleten*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 13-49.

Çetin, E. (2012). Cicianne Sözü Üzerine. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Eğitim Dergisi*, 1 (4), 63-69.

Çolak, K. (2019). *Osmanlı Türkçesi Döneminde Yazılmış Sözlüklerde Kadına Ait Söz Varlığı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.

Devellioğlu, F. (2012). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Dilçin, C. (1980-1981). Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı ve Tarihsel Sözlüğü, *TDAY-Belleten*, 23-38.

Eckmann, J. (tıpkıbasım), Tezcan, S., Zülfikar, H. (yayımlayanlar) ve Ata, A. (dizin-sözlük) (2014). *Nehcü'l-Ferâdis "Uştmağların Açuç Yolu" Maḥmūd Bin 'Alî*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ercilasun, A. B. (2014). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Gülensoy, T. (2010). XXI. Yüzyılda Türkiye Kişi Adlarına Bir Bakış. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 3 (5), 76-81.

Gültekin, E. (2006). *Nehcü'l-Ferâdis'te Yardımcı Sözcükler*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.

Güner, N. B. (2013). Kadınla İlgili Eski Türkçe Bir Kelime: Uragut. *Turkish Studies*, 8 (9), 2659-2669.

Güner, N. B. (2018). *Türkçenin Kadınla İlgili Söz Varlığı*. Yayımlanmamış doktora tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

Karahan, A. (2006). Tarihî Türk Dilinin Söz Varlığına Katkıları: Kadınla İlgili Kelimeler Üzerine. *Bilkent Üniversitesi I. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, 1-12.

Köprülü, M. F. (2003). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Küçük, S. (2004). Türkçenin Yazılı Eserlerinde Kadın ve Kadın İçin Kullanılan Sıfatlar. *Kadın Çalışmalarında Disiplinlerarası Buluşma 1-4 Mart 2004 Sempozyum Bildiri Metinleri* 1, 201-209.

Özyetgin, M. (2005). *Türk Ad Bilimine Malzemeler: Kitābu'l-İdrāk Li Lisāni'l-Etrāk'te Kişi Adları, Orta Zaman Türk Dili ve Kültürü Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Pıllancı, H. (2002). Anadolu Ağızlarında Kadın İçin Kullanılan Sözcükler Üzerine Bir İnceleme. *Kadın/Woman 2000 Kadın Araştırmaları Dergisi (Journal for Woman Studies)*, 3 (2), 71-82.

Rásonyi, L. (1963). Türklükte Kadın Adları. *TDAY-Belleten*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 63-87.

Şenyüz, F. (2009). Nehcü'l-Ferâdis'teki Terzilik Terimleri ve Bu Terimlerin Türkiye Türkçesindeki Kullanımları. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 1 (1), 69-88.

Tekin, T. (1960). "Amca" ve "Teyze" Kelimeleri Hakkında. *TDAY-Belleten*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 283-894.

Tıdıkkova, N. N. (2004). Altay Kahramanlık Destanındaki Kadın İsimlerinin Dil Bakımından Tahlili (H. Güzelova, Çev.). *Bilig*, Güz (31), 23-35.

Tülücü, S. (1982). Dîvânü Lûgat-it Türk'te Kadın İçin Kullanılan Sözcükler. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 16, 137-141.

Türk Dil Kurumu. Güncel Türkçe Sözlük. Erişim adresi: <http://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 04.05.2021).

Uçar, M. (2013). Anadolu Ağızlarında Kadının Söz Varlığına Dair Bir Tasnif Derlemesi. *Turkish Studies*, 8 (9), 2465-2485.

Zieme, P. (1987). Some Remarks On Old Turkish Wor For 'Wife'. *TDAY-Belleten*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 305-309.

Zülfikar, H. (1988). Kadın, Hanım ve Benzeri Adlar Üzerine. *Türk Dili*, 55 (434), 96-101.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2021
CİLT: 6
SAYI: 1

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 09.03.2021
Kabul Tarihi: 23.05.2021
Yayımlanma Tarihi: 30.06.2021

ARTICLE INFO

Submitted date: 09.03.2021
Accepted date: 23.05.2021
Published date: 30.06.2021

e-ISSN 2547-9865

Âşık Paşa'nın Garib-nâme Adlı Eserinde Bağlama Edatları/Bağlaçlar İle Oluşturulan Bağlama Grupları*

PHRASE IN ÂŞIK PASHA'S GARİBNÂME

Seher KÖKSAL

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi
seher140@icloud.com,
0000-0002-7263-4526

Öz

Âşık Paşa tarafından yazılan Garib-nâme XIV. yüzyılın ve Türk edebiyatının önemli mesnevilerindedir. 10.000 beyitlik hacmiyle Batı Türkçesi ile yazılmış ilk telif eserdir. Sade bir dille yazılan Garib-nâme on bölümden oluşur ve her bölüm on kıssaya ayrılır. Eser Fâilâtün Fâilâtün Fâilün vezni ile yazılmıştır. Âşık Paşa Türk dili için önemli bir simadır. Eski Anadolu sahasındaki ilk Türk dilcilerdendir. Farsça ve Arapça tamlamaların yoğun olarak eserlerde kullanıldığı bir dönemde o Türk diline yönelmiştir. O kadar ki Garib-nâme'de Türk dilinin kurallarına uygun olarak yeni kelimeler türetmiştir. Bu durum onun edebi yönü kadar dilcilik yönünün de üst düzeyde olduğunu göstermektedir. Bu çalışma ile Türk dil bilgisinin bir konusu olan kelime gruplarının Garib-nâme'de tespit edilmesinin Türkçenin tarihsel gramerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışma, Prof.Dr. Kemal Yavuz'un dört ciltlik "Âşık Paşa- Garib-nâme" adlı eserinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Bu incelemede öncelikle kelime grupları, bağlama grupları, Âşık Paşa, Garib-nâme ve Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanılan bağlaçlar hakkında kısaca bilgi verilmeye çalışılmış, ardından eserde tespit edilen bağlama gruplarına örnekler verilmiş ve bu örneklerin Türkiye Türkçesi'ne aktarımı yapılmıştır. Ancak eserin hacminin yoğunluğu sebebiyle örnekleme üzerinden inceleme yoluna gidilerek çalışma ilk bin beyit üzerinde gerçekleştirilmiştir. Hazırlanmakta olan yüksek lisans tezinde her alt başlık için en fazla 10 örnek verilmiştir. Bu sebepten makalede de her alt başlık için en fazla 3 örnek verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Âşık paşa; garib-nâme; kelime grupları; bağlama grubu; bağlama edatları.

Abstract

Garib-nâme is one of the important mesnevi of the 14th century and Turkish literature written by Âşık Pasha. It is the first copyrighted work written in Western Turkish with a volume of 10,000 couplets. Written in plain language, Garib-nâme consists of ten chapters. Each chapter is divided into ten stories. It is written from beginning to end in "Failâtün Failâtün Failün" centroid. Âşık Pasha is an important figure for the Turkish language. He is one of the first Turkish linguists in the ancient Anatolian area. He focused on the Turkish language during the period when Persian and Arabic phrases were used extensively in his works. So much so that he produced new words in Garibnâme in accordance with the rules of the Turkish language. This situation shows that his linguistic side is at a high level as well as his literary aspect. With this study, it is thought that the determination of word groups, which are a subject of Turkish grammar, in Garib-name will contribute to the historical grammar of Turkish. While presenting this study, we made use of Prof. Dr. Kemal Yavuz's four-volume work "Âşık Pasha - Garib-nâme". In this study, after brief information about word groups, phrases, Âşık Pasha, Garib-nâme, the conjunctions used in the Old Anatolian Turkish period, the examples from the phrases identified in the first thousand couplets by taking into account the volume of the work and the form of the sexamples were given in the Turkey Turkish. In the master's thesis that is being prepared, maximum 10 examples are given for each subtitle. For this reason, a maximum of 3 examples will be given for each subtitle in the article.

Keywords: Âşık pasha; garib-nâme; word groups; phrase; context prepositions.

*: Bu makale hazırlanmakta olan "Garibnâme'de Kelime Grupları" adlı yüksek lisans tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

- 1 Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

Giriş

1- Kelime Grupları ve Bağlama Grubu

Bir araya gelen kelimeler, yargı bildirerek cümleyi ya da varlık, kavram ve hareketleri karşılayarak kelime gruplarını oluşturur (Karahana, 2019, s. 9).

Kelime grupları ikiden fazla kelimenin belli kurallar içerisinde anlam bütünlüğü oluşturarak bir araya gelmeleri ile oluşan dil birliğidir. Tek bir kelime ile ifade edilemeyen varlık, kavram, nitelik, durum ve hareketlerin anlamlarını genişleterek ve pekiştirerek anlamayı kolaylaştırır (Karahana, 2019, s. 39).

Kelime grupları ve kelime gruplarının sınıflandırılması hakkında şimdiye kadar çeşitli görüşler ortaya konulmuştur. Leylâ Karahana "*Türkçede Söz Dizimi*" adlı eserde kelime gruplarını 14'e ayırır: İsim tamlaması, sıfat tamlaması, isim fiil grubu, sıfat fiil grubu, zarf fiil grubu, tekrar grubu, edat grubu, bağlama grubu, unvan grubu, birleşik isim grubu, ünlem grubu, sayı grubu, birleşik fiil grubu, kısaltma grupları (Karahana, 2019, s. 42-84).

Muharrem Ergin ise "*Türk Dil Bilgisi*" kitabında "*Kelime grubu birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve mânâsında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliğidir.*" şeklinde tanımlar (Ergin, 2009, s. 374). Aynı eserde Muharrem Ergin, kelime gruplarını iyelik grubu ve isim tamlaması, sıfat tamlaması, tekrarlar, bağlama grubu, âitlik grubu, birleşik isim, birleşik fiil, unvan grubu, ünlem grubu, sayı grubu, edat grubu, isnat grubu, genitif, datif, lokatif, ablatif grupları, fiil grubu, partisip grubu, gerundium grubu, kısaltma grupları, akuzatif grubu olmak üzere toplam 18 başlığa ayırmıştır (Ergin, 2009, s. 377-397).

Tahsin Banguoğlu "*Türkçenin Grameri*" eserinin "Söz Dizimi" bölümünde "*Sözü geliştirmek üzere kelimeler öbeklenirler, kavramlar arasında derece derece ilişkiler meydana getirirler. Böylece tek kavramdan anlatmaya doğru giderler. Bunlara kelime öbekleri diyoruz.*" şeklinde kelime gruplarını tanımlar. "Grup" terimi yerine "öbek" terimini kullanan Banguoğlu, kelime öbeklerini iki ana başlığa ayırır: Belirtme öbekleri, yargı öbekleri. Daha sonra belirtme öbeklerini 8, yargı öbeklerini ise 5 alt başlığa ayırır (Banguoğlu, 1990, s. 496- 498).

Kelime gruplarının özelliklerini Karahana'dan (2019, s. 39-41), Ergin'den (2009, s. 374-376) ve Banguoğlu'dan (1990, s. 496-497) özetlenerek şu şekilde sunulabilir:

- Kelime grupları bir yargı bildirmezler.
- Cümlede ve kelime grupları içinde isim, sıfat, zarf ve fiil olarak görev yaparlar.
- Kelimelerin grup içinde sıralanışı belli kurallara göredir. Belli kurallara göre sıralandığı için kelime gruplarında bir bütünlük vardır.
- Türk dilinin en temel kurallarından biri cümlede ve kelime gruplarında ana unsurun sonda bulunmasıdır. Bu kânuna göre diziliş sadece şiirde ve geçici olarak değişebilir.
- Kelime grupları tıpkı kelime gibi çekime girerler.

- Kelime gruplarının diğer kelime ve kelime grupları ile ilişkisi grubun sonundaki hal eki ile sağlanır.
- Sıfat- fiil, isim-fiil ve zarf-fiil gruplarında fiilin anlamı özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarfla tamamlanır. Ancak bu gruplar yargı bildirmediikleri için cümle sayılmazlar.
- Bazı kelime gruplarında iç içe geçmiş, birbirini tamamlayan başka kelime grupları da olabilir.
- Kelime grubunun vurgusu grubun yapısına göre değişir. Başta, sonda veya sondan bir önceki kelimedede olabilir.

Leylâ Karahan kelime gruplarını 14, Muharrem Ergin 18 alt başlığa ayırmıştır. Karahan'dan farklı olarak Ergin, aitlik, genetik, datif, lokatif, ablatif grubu, isnat ve akuzatif gruplarını konuya dahil etmektedir.

Leylâ Karahan'ın isim tamlaması olarak adlandırdığı kelime grubuna Muharrem Ergin bahsi geçen eserinde “iyelik grubu ve isim tamlaması” , isim fiil grubuna “fiil grubu”, sıfat-fiil grubuna “partisip grubu”, zarf-fiil grubuna “gerundium grubu” ismini vermektedir.

Bu çalışmada kelime grupları içerisinde yer alan bağlama grupları Âşık Paşa'nın Garib-nâme adlı eserinde incelenecektir. Çalışmanın sınırlılıklarını oluşturan bu durum gerek konunun kapsamı gerek Garib-name'nin hacimli bir eser olmasından kaynaklanmaktadır.

Bağlama grubunu Leylâ Karahan “*Bağlama edatları ile birbirine bağlanmış iki veya daha fazla isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubuna bağlama grubu adı verilir.*” şeklinde tanımlamaktadır (Karahan, 2019, s. 65). Ergin ise araya giren edatlar açısından konuya yaklaşarak “*Sıralama bağlama edatları ile yapılan kelime grubudur. Edat iki unsurun arasına girer. Unsurlardan her biri kelime veya bir kelime grubu olur. Unsurlar şeklen ve eşit olarak birbirine bağlanırlar. Her unsur kendi vurgusunu taşır ve vurguları aynıdır.*” şeklinde tanımlamaktadır (Karahan, 2009, s. 380-381).

2-Âşık Paşa

Âşık Paşa'nın asıl adı Ali'dir ve Kırşehir Arapkir'de 1272 yılında doğmuştur. “Âşık” ismini eserlerinde mahlas olarak kullanmıştır. Bu ismin ona Hızır tarafından verildiğini Garib-nâme'de bizzat kendisi belirtmiştir. Bursalı Tahir, babasının ilk oğlu olması sebebiyle ona Paşa dendiğini, bunun bir unvan olmadığını belirtse de 13. ve 14. yüzyılda mutasavvıflar için bu kelimenin kullanıldığı da bilinmektedir (Gözütok, 1991, s. 6).

Babası ve annesi devrin hatırı sayılır ailelerine mensuptur. Babası Muhlis Paşa, Horasan erenlerinden Baba İlyas'ın oğludur. Âşık Paşa'nın çocukluğu Anadolu'nun buhranlı zamanlarında geçmiştir.

Kırşehir Âşık Paşa'nın zamanında Anadolu'nun kültür ve medeniyet merkezlerinden biridir. Ahi Evran ve Şeyh Süleyman gibi mutasavvıfların kurduğu tekkeler Kırşehir'de önemli rol

oynamışlardır. Ayrıca halk arasında Hacı Bektaşî Veli'nin kerametleriyle ilgili rivayetler de dilden dile aktarılmaktadır (Gözütok, 1991, s. 9).

Aile fertlerinin eğitilmiş kişiler olmasının ve yukarıda da belirttiğimiz gibi pek çok tekkelerin Kırşehir'de bulunmasının aldığı eğitimde etkili olduğu bilinmektedir. Muhlis Paşa, Âşık Paşa'nın eğitiminden kayınpederi Şeyh Osman'ı sorumlu tutmuştur. Arapça ve Farsça ile birlikte Ermenice ve İbrânîce'yi de bilen Âşık Paşa, hayata hikmet penceresinden bakan düşündürdür. İslâmî ilimlere vakıf olduğu Garibnâme'den anlaşılmaktadır.

Şeyh Süleyman'dan zâhirî ve bâtinî ilimleri öğrenmiş, siyasetle ilgilenmiş ve elçi olarak Mısır'a gitmiştir. Âşık Paşa'nın Timurtaş Paşa'nın veziri olduğu, Timurtaş Paşa'nın başarısızlıkla sonuçlanan isyanından sonra Mısır'a kaçtığı ve orada hapsedildiği rivayetleri vardır. Yine rivayete göre Mısır'da hapisten kurtulup Amasya'ya dönerken Kırşehir'de rahatsızlanıp 1333 senesinde ölmüştür (Altınzincir, 1991, s. 5). Elvan Çelebi, babasının ölüm tarihini eserinde 13 Safer 733/ 3 Kasım 1322 olarak bildirmiştir. Âşık Paşa'nın bir türbesi olduğu ve bu türbenin de Kırşehir'in dışında yüksekçe bir tepede olduğu bilinmektedir.

Mevlânâ, Sultan Veled ve Yunus Emre hayranı olan Âşık Paşa'nın eserlerinde bu büyük mutasavvıfların etkisi de belli olmaktadır (Kut, 1991, s. 2).

Âşık Paşa asıl şöhretini şairliğinden değil şeyhliğinden ve sûfilüğünden almaktadır. XIII. yüzyılda "heterodoks" İslâm anlayışının propagandacısı durumunda olan bir şeyh ailesinin son temsilcisidir. Garib-nâme'ye bakarak Âşık Paşa'nın tıpkı Mevlânâ gibi vahdet-i vücûd felsefesine sahip Sünnî bir mutasavvıf olduğu anlaşılabilir. Zira Fuat Köprülü de Anadolu'da Sünnî veya gayri Sünnî mutasavvıflar arasında sürüp giden mücadelede Âşık Paşa'yı ilk gruba dâhil etmektedir. Bu görüş genelde doğru kabul edilmekle beraber, en önemli ve ünlü eserinde heterodoks¹ kalıntıların bulunması ihtimali ayrıntılı araştırılmaya muhtaçtır (Ocak, 1991, s. 3).

Âşık Paşa'yı önemli kılan sebeplerden biri de bir âlim ve mutasavvıf olarak Anadolu'nun en çetin zamanlarında Türk milletine yol gösterme görevini üstlenmiş olmasıdır. Garib-nâme'yi de bu fikirle yazmış, Türk dili ile eser vermeyi amaç edinmiş ve halkı aydınlatma yolunu seçmiştir. Garib-nâme'de Türk kültürünün önemli devirlerinden ve eserlerinden bahseder. Bazı ifadelerinde Orhun Âbideleri'nden, Kutadgu Bilig'den söz açarken bazı yerlerde de Dede Korkut'tan, Mesnevî'den ve Yunus'dan bahseder (Yavuz, 2000, s. 34).

Âşık Paşa'nın Türk edebiyatına katkılarından biri de sonradan büyük eser olarak anılacak mesnevilerin ilk örneklerini vermesidir. Ayrıca Türk edebiyatını şiir ve fikirleriyle etkileyecek olan Kaygusuz Abdal, Baki, Şeyh Galip gibi isimlerde Âşık Paşa'nın etkisi belli olmaktadır. Yazdıkları eser ve fikirleri ile Türk edebiyatında nasihat edebiyatının oluşmasında rol oynamıştır.

3- "Farklı" anlamına gelen kelime Yunanca *heteros* ve *doxa* sözcüklerinden oluşur. Ana akımdan sapmış anlamına gelir. Ayrıca, belirli bir düşünce, ideoloji alanında ana akıma bağlanmayıp merkezi iktidarın diliyle konuşmayan, farklılıklara açılan düşünme ve davranma biçimi olarak da tanımlanabilir (tr.m.wikipedia.org, Erişim tarihi: 08.01.2021).

Daha sonra bu alanın en önemli isimleri olarak anılan Ahmedî ve Nâbî de düşünce yönünden Âşık Paşa'ya bağlıdır.

Âşık Paşa, Eski Anadolu sahasının ilk dilcilerinden biridir. Farsça ve Arapça karşısında Türkçenin geri planda kaldığı bir zamanda Garib-nâme'yi Türkçe yazması, hepsinden önemlisi Türk dilinin kurallarına uygun pek çok kelime türetmesi ondaki dil şuurunun derin ve köklü olduğunun göstergesidir. Daha sonra onun bu fikirleri Genç Kalemler'e kadar etkisini sürdürmeyi başarmıştır ve geçerliliğini korumaktadır (Yavuz, 2000, s. 35).

Âşık Paşa'nın Garib-nâme'den başka Fakrnâme, Vaf- Hâl, Kimya Risalesi, Hikâye, Şiirler, Risale Fî Beyânî's-Semâ, Risâle-i Âşık Paşa adlı eserleri de vardır.

3-Garib-nâme

Garib-nâme adını İranlı şair Hakîm Senâî'nin aynı isimli eserinden almıştır. Eser, yeni bir dini ve tasavvufu halka anlatmak amacıyla yazılmıştır. Bunun yanı sıra içerisinde sosyal ve siyasal öğütler de bulunmaktadır. Buhranlı bir dönemin ürünü olan Garib-nâme'de bu öğütlerin yer alması doğaldır. Toplumsal çalkantıların, tarikatlar arası çekişmelerinin eksik olmadığı dönemde Âşık Paşa bu eseri ile dilin bütünleştirici yönünü de hesaba katarak toplum birliğini sağlamayı amaçlamıştır (Altınzincir, 1991, s. 2).

XIV. yüzyılda tasavvufî eserlerin bahsi açılınca akla ilk başta Mantıku't-Tayr ile Garib-nâme gelir. Daha sonra tasavvuf konusunda pek çok mesnevi yazılmış olsa da bu hacimde tasavvufu anlatan başka eser yazılmamıştır.

Eser kaynaklarda Divan-ı Âşık, Divan-ı Âşık Paşa, Maârifnâme ve Gencnâme gibi çeşitli isimlerle anılsa da, Âşık Paşa: “*Bu Garibnâme anın geldi dile/ Kim bu dil ehli dahı ma'nibile* (II-237a/5) diyerek eserinin adını Garibnâme koyduğunu belirtmiştir (Yavuz, 2000, s. 45).

Garib-nâme on bölümden oluşmaktadır. Âşık Paşa, eserini on bölüme ayırmasının sebebini onuncu babın onuncu destanında “on sayısının mükemmelliği (tikle aşre kâmile), aşır (on ayet), aşere-i mübeşşere, Allah'ın Kur'an'da dostlarını on kez övmesi ve düşmanlarına on kez sövmesi” şeklinde izah eder (Gözütok, 1991, s. 14).

Çoğu çalışmalarda eserin beyit sayısı on iki bin olarak zikredilse de nüshalara göre farklılık gösterir. Sadettin Nüzhet Ergun 10.293 beyit olduğunu ifade ederken; Âmil Çelebioğlu'na göre 10.015 ve 10.312 beyittir (Yavuz, 2000, s. 45). Farsça bir ön sözle başlayan eser *Fâilâtün Fâilâtün Fâilün* vezni ile yazılmıştır.

Garib-nâme'nin başında eser hakkında bilgi verilmektedir. Her bölüm iki beyitte açıklanmaktadır. Daha sonra yer alan 228 beyitlik kısımda ise; tevhid, münacat vb. bölümler vardır. Devamında Hz. Peygamber'in övgüsü, dört halifenin methi ve Peygamber'in nübüvvetinin ispatı için yazılan şiirler gelmektedir. Bundan sonra asıl bölümlere geçilir.

Eserin en önemli özelliklerinden biri telif olmasıdır. On bölümden oluşan eserin her bölümü de on kıssaya ayrılır. Bu bölümlerin genişleyerek, bir nizam içinde gittikçe açılması bunların bir bütünlük oluşturması Garib-nâme'nin en dikkat çekici taraflarındandır (Yavuz, 2000, s. 47).

Garib-nâme'yi önemli kılan bir diğer durum ise İslamiyet'ten sonra gelişen Türk tasavvuf düşüncesinin divan edebiyatında verilen ilk örneği olmasıdır. Eserde dinin katı kurallarını yumuşatıp tasavvuf anlayışı içinde harmanlayarak öğretici hikâyeler verilmektedir (Altınzincir, 1991, s. 11).

Âşık Paşa bu eseri neden yazma gereği duyduğunu ve neden Türkçe yazdığını Farsça mukaddimede ve son destanda belirtir. Öldükten sonra anılacağı bir yâdigâr bırakmak, Türklere Hak yolunu göstermek, tasavvufun inceliklerini anlatmak, onların yanlış yollara gitmelerini önleme isteği bu eseri yazmasına neden olmuştur (Gözütok, 1991, s. 13-14).

Garib-nâme'deki bazı şiirler din ve tasavvuf konusunda Yunus Emre'nin şiirlerine benzemektedir. Ancak Âşık Paşa, kişiden çok topluma yönelik öğütler verir. O genellikle kişinin kendini toplum için eğitmesini ister (Altınzincir, 1991, s. 8).

Garib-nâme'de sade bir anlatım vardır. Anlatılmak istenen duru ve açık olarak belirtilmiştir. Eserde Arapça ve Farsça tamlamalara çok azdır ve sadece gerek duyulduğunda kullanılır. Bu da Âşık Paşa'nın Türk dili konusunda ne kadar hassas olduğunu gösteren delillerden biri olsa gerektir.

Garib-nâme'nin pek çok nüshası vardır ve ilk nüshaları XV. yüzyıla aittir. Yurt içinde 81, yurt dışında 35 adet, toplamda 116 nüsha vardır. Nüshaların bu kadar çok olması Garib-nâme'nin değerini ve çok sevildiğini de göstermektedir.

4- Bağlama Edatları ile Oluşturulan Bağlama Gruplarının Gârib-nâme'de İncelenmesi

Muharrem Ergin edatları “Manaları olmayan, sadece gramer vazifesi bulunan kelimelerdir. Tek başlarına anlamları yoktur. Sadece manalı kelimelerle birlikte kullanıldığında bir anlam kazanırlar ve gramer vazifesi görürler.” şeklinde tanımlamaktadır (Ergin, 2009, s. 348). Kullanıldıkları yere- kelime, cümle veya kelime grubuna- anlamsal yönden katkı sağlamaları sebebiyle Ergin, isim ve fiilleri asıl kelimeler, edatları ise yardımcı kelimeler olarak adlandırır ve edatları “ünlem edatları, bağlama edatları, son çekim edatları” olmak üzere üç gruba ayırır (Ergin, 2009, s. 348). Demek ki çekim ekleri dışında dilde gramer vazifeli bütün unsurlar edat olarak değerlendirilmektedir. Buna göre bağlaçlar, ünlemler ve çekim edatları hep “edat” kapsamına girer (Soydan, 2013, s. 2246). Ergin'in bu sınıflandırması kendinden sonraki birçok araştırmacı tarafından kabul görmüş ve kullanılmış olsa da konuya farklı yaklaşanlar da olmuştur. Örneğin; Zeynep Korkmaz kelime türlerini “anamlı kelimeler, görevli kelimeler, anlamlı-görevli kelimeler” olmak üzere 3 gruba ayırır. Edat ve bağlaçları “görevli kelimeler” sınıfa dâhil eder. Korkmaz, kelime türleri içerisinde, sadece edat ve bağlaçlarda çekime girememe ve tek başına anlam taşımama özelliğinin ortak olduğunu ifade eder. Ayrıca ünlemleri bu gruba dâhil etmenin uygun olmadığını belirtir (Korkmaz, 2014, s. 894).

Bağlama edatları ise kelimededen küçük dil birimlerini, kelime gruplarını, kelimeleri ve cümleleri birbirine bağlayan, aralarında irtibat kuran edatlardır (Ergin, 2009, s. 352). Muharrem Ergin aslında Türkçede bağlama edatlarının olmadığını, Türk diline sonradan ve yabancı dillerin tesiri ile geldiğini belirtir. Türkçede kullanılan bağlama edatlarının çoğunun yabancı asıllı olduğunu; Türkçede olanların ise isim ve fiil şekillerinin sonradan edatlaşması ile ortaya çıktığını söyler (Ergin, 2009, s. 352). Ancak Zeynep Korkmaz “Türkçede bağlama edatı yoktur.” gibi kesin bir yargıda bulunmadan önce, dilin hangi yollarla bağlama edatı/bağlaç ihtiyacını karşıladığını iyi incelemek gerektiğini düşünür. Türk dili, Orhun Türkçesi zamanından beri, yakın ve eş anlamlı kelimeleri art arda sıralayarak ya da aralarına virgül, noktalı virgül koyarak, zengin fiilimsi kadrosuyla ve bazen de kalıplaşmış edatlar sayesinde bağlama edatları/bağlaç ihtiyacını karşılamıştır (Korkmaz, 2014, s. 923-924). Zeynep Korkmaz, bağlama edatlarını/bağlaçları kökenlerine, şekil ve şekil yapılarına, kullanıldıkları yerlere ve işlevlerine göre birkaç gruba ayırmıştır (Korkmaz, 2014, s. 925).

Faruk K. Timurtaş Eski Anadolu Türkçesi'nde bağlama edatı olarak daha çok yabancı asıllı olan edatların kullanıldığını belirtir ve şu şekilde sınıflandırır (Timurtaş, 1976, s. 359):

- 1- Şart bildirenler: *eger, ger, ver, gerçi, egerçi, v'eger, çi-ger, v'egerni, yoksa, bârî*
- 2- Hasır bildirenler: *velî, velîkin, lîk, lâkin, fakat*
- 3- Sebep bildirenler: *zîrâ, çün, çünki, çünkim*
- 4-İstisna bildirenler: *meger, illâ*
- 5-Atıf bildirenler: *ile, u, ü, vu, vü, ve, yâ, yâ-hud*
- 6-Benzetme bildirenler: *san, sanki, san-kim, sanasın, beñzer, güyâ, güyiyâ, nite-ki, nite-kim*
- 7-Cümle bağlayıcılar: *ki, kim*

Prof. Dr. Erol Öztürk yukarıdaki bağlama edatlarına ek olarak “Eski Anadolu Türkçesi El Kitabı” isimli çalışmasında şu bağlaçlardan da bahsetmektedir: *ammâ, ancak, sebep, yâhu, eyle ki, eyle kim, şöyle kim, pes, tâ, tâ ki, ne...ne, da...da, gerek...gerek, ya...ya, hem...hem, gâh...gâh, eger...eger, yâni* (Öztürk, 2017, s. 85).

4-1- Tek Bağlama Edatı İle Oluşan Bağlama Grupları

4-1-1- “ve, vü, u, ü” ile yapılan bağlama grupları

Batı Türkçesi'nde en çok kullanılan ve diğer fonksiyonlarının yanında daha çok sıralama edatı olarak kullanılan ve edatı yabancı asıllıdır. Hem Arapça ve, hem Farsça u sıralama edatının zamanla birbiriyle karışıp ünlü uyumuna uydurularak ve, u, ü, vü şekilleri oluşmuştur. Osmanlı Türkçesinin son dönemlerine kadar düzyazıda genelde ve edatı kullanılırken; şiirde ise diğer şekiller kullanılmıştır (Ergin, 2009, s. 352-353).

Sadece Batı Türkçesi'nde değil Garibnâme'de de en fazla kullanılan bağlama edatları “ve, vü, u, ü” olmuştur. Bu bağlama edatı ile kurulan üç bağlama grubu, Türkiye Türkçesi'ne aktarılmış hali ve beyit numarası örnek verilmiştir.

solvâcibü'l-vücûda kim hâlık-ı zemîn/ve âsımân vesânî-i kevn ve mekân (3).

“Allah'a olsun. O, yer ve göğün yaratıcısı, kâinatın mimarı...”

ve mübdî-i felek-i devvâr ve muhterî-i /her sâkin ü seyyârdur. Ol Kerîm kim (4).

“durmadan dönen feleğin mûcidi ve duran ve hareket eden her varlığın yaratıcısıdır. O kerem ve cömertlik sahibi”

Kanâdil-i eltâfı-y-ıla 'âşıkla ruñgöñlini/ Sâfî ve aydınider. Ve ol (5).

“ihsanların kandilleriyle âşıkların gönlünü temizleyip, aydınlatır. Ve o...”

4-1-2-“ile” ile yapılan bağlama grupları

“ile” bağlacı, fiilden türemiş bir bağlaçtır. il- “bağlama, birleştirmek” fiilinin il-e zarf fiil biçiminden kalıplaşmıştır. Aynı nitelikte olan eş ve yakın anlamlı kelimeleri birbirine bağlayan bir bağlaçtır (Korkmaz, 2014, s. 933). Bu bağlaç, ünsüz ile biten kelimelere eklendiğinde, baştaki i-ünlüsü düşer ve -yla biçimiyle de kullanılır.

Muharrem Ergin, ile'nin aslında son çekim edatı olduğunu, sonradan bağlama edatı olarak kullanıldığını belirtir (2009, s. 353). Bu çalışmada diğer bağlama edatlarının kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri birbirine bağladıkları görülmüşken “ile” edatının diğerlerinden farklı olarak sadece kelimeleri bağladıkları tespit edilmiştir.

'Akl-ıla devletdahı anda idi/Anuñ-ıçun ne dilerse işledi (318).

“Akıl ve devlet onda idi, bu yüzden o ne dilemişse yapmıştır.”

İmdi bir gör âhiretle dünyayı/Cân göziyle okıgıl bu ma'nayı (673).

“Şimdi ahiret ve dünyaya bir bak da; bundaki manayı can gözüyle oku.”

İki evdür dünya ile âhiret/Âhiretdür menzilümüz 'âkibet (675).

“Dünya ve ahiret iki evdir; bizim son durağımız ahiret evidir.”

4-1-3-“dahı” ile yapılan bağlama grupları

Bu bağlama edatını/bağlacın kökü Eski Türkçede “ve” anlamında kullanılan kalıplaşmış takı zarf fiilidir. Ses değişimleri sonucu dahı (tak-ı > dañı > dahi) şeklini almıştır. Eski Anadolu Türkçesinde de “ve” anlamında kullanılan bu bağlaç, Türkiye Türkçesinde yerini +dA'ya bırakmıştır (Korkmaz, 2014, s. 934).

“dahı” edatı, adı geçen şeye bir ilave olduğunu gösterir. Aynı zamanda aşırılık, beklenmedik bir sonuç, küçümseme de ifade edebilir (Ergin, 2009, s. 358).

Garib-nâme'nin ilk bin beyitinde sadece bir tane “dahı” ile yapılan bağlama grubu tespit edilmiştir.

Dünya dahıâhiretcânüñ-ıla/Karışupdur tendeki kanuñ-ıla (682).

“Dünya ve ahiret seninledir; her ikisi de vücudundaki kanınla karışmıştır.”

4-1-4-“Birle” ile yapılan bağlama grupları

Eski Türkçe, Karahanlı, Harezmi sahaları başta olmak üzere bilhassa Eski Anadolu Türkçesinde sık kullanılan bir çekim ve bağlama edatıdır. Kimi araştırmacılar tarafından fiil kökenli edatlar sınıfına dâhil edilse de yaygın kanaate göre “birle” edatı, “bir+ile”den gelmektedir. Osmanlı Türkçesinin sonlarına doğru kullanılmamaya başlanmıştır (Hacıeminoğlu, 1973, s. 22; Ergin, 2009, s. 370).

Garib-nâme'nin ilk bin beyitinde sadece bir tane “birle” ile yapılan bağlama grubu tespit edilmiştir.

Ya'niberr ü bahr diyüp söyledüğüm/Kuru yir birle deñizdür didüğüm (766).

“Benim berr ve bahr diyip söylediğim kuru yer ile denizdir.”

4-2-Aynı Bağlama Edatının Tekrarı İle Oluşan Gruplar

4-2-1- “ne...ne ...” bağlama edatı ile yapılan gruplar

“ne” sözcüğünün yinelenmesiyle oluşan bu bağlama edatının kökü hakkında araştırmacılar bir fikir birliğine varamamışlardır. Kökenini Türkçe, Farsça, Türkçe- Farsça, Rusça hatta Latince olabileceğini belirten araştırmalar vardır. Karahanlı Türkçesi döneminde kullanıldığı bilinen bu bağlaç, Harezmi Türkçesi döneminde yaygınlık kazanmaya başlamıştır (Salan, 2001, s. 224). Yapısı bakımından zamir kökenlidir.

Muharrem Ergin “*Türk Dil Bilgisi*” isimli eserinde bu bağlama edatını, “hem...hem, ya...ya, da (de)... da (de)” edatları ile birlikte ele alır ve “karşılaştırma edatları” ismini vermektedir. Ergin bu edatların üç fonksiyonu olduğunu ifade eder: Karşılaştırılan unsurlara biri, hepsi veya hiçbiri ifadesi vermek. “ne...ne” bağlama edatı hiçbiri ifadesi vermek için kullanılır (Ergin, 2009, s. 353-354): “*Ne sen ne ben gidebildik.*” gibi.

“ne...ne” bağlama edatı, anlam ve yapı itibarı ile cümleye olumsuzluk katmaktadır. Bu sebeple, “ne...ne” bağlacının bulunduğu cümlede yüklem genellikle olumlu olmaktadır. Ancak olumsuz olduğu cümleler de vardır (Ergin, 2009, s. 354).

Garib-nâme'nin ilk bin beyitinde 3 tane “ne...ne” bağlacı ile yapılan bağlama grubu tespit edilmiştir.

Var-ıdı ol pâdişâh-ı bî-niyâz/Kandasa ne nâz vardı ne niyâz (7).

“Sadece hiçbir şeye muhtaç olmayan Allah vardı. O zaman da ne naz ne niyaz bulunuyordu.”

Ol zamân kim dünyaya geldi Resûl/Ne yol erkân var-ıdı ne hódusûl (232).

“Peygamber dünyaya geldiği zaman ne yol ne usul vardı.”

Gider-idi karnı aç göñli yavuz / *Ne zavâda var bile ne kulavuz* (510)

“Karnı aç, niyeti kötü, yoldaşsız, yiyeceksiz ve kılavuzsuzdu.”

4-2-2-“*geh...geh...*” ile yapılan bağlama grupları

“geh...geh, kâh...kâh” bağlacı dilimize Farsçadan gelmiştir. “bazen, kimi zaman” anlamları taşıyan bağlaç, ikiden fazla da tekrarlanabilir. Bu bağlacın kullanımı gittikçe azalmaktadır (Korkmaz, 2014, s. 945).

Garib-nâme'nin ilk bin beyitinde sadece 3 tane “*geh...geh*” bağlacı ile yapılan bağlama grubu tespit edilmiştir.

Ayı bir gör kim olur mı hiç melâl / *Ol semâ'da geh bedirdür geh hilâl* (32).

“Aya bir bak da, onun bu dönüşte, bazen dolunay bazen hilal şeklinde ve üzüntüsüz görünüşünü izle.”

Geh geyür ü geh biner hōş atlara/Geh bakar şol sevgülü sûretlere (742).

“Gâh giyiner, gâh güzel atlara biner, bazen de güzel yüzlere bakar.”

Geh basar nefsi ‘akıl serleşkeri/Ten tagından dagıdur bir bir eri

Geh basar ‘aklı bu nefis eyler zelîl / *Leşkeri* ‘akluñ olur hōr u hacîl (996-997).

“Bazen aklın komutanı nefsi yener ve askerlerini vücut dağında bozguna uğratar. Bazen da akli nefis mağlup eder; o zaman da aklın ordusu güç durumda kalır ve zelil olur.”

4-2-3-“*hem...hem*” ile yapılan bağlama grupları

Bu bağlama edatının “ya...ya, ne...ne, de...de” ile birlikte “karşılaştırma edatı” olarak adlandırıldığını belirtilmişti (Ergin, 2009, s. 353; Banguoğlu, 1990, s. 391). Karşılaştırılan unsurlara “hepsi” anlamı vermek istendiğinde bu bağlama edatı tercih edilir ve karşılaştırılan unsurların başında kullanılır. “hem..hem” bağlama edatı Farsça kökenlidir ve kullanılan unsurların sayısı arttıkça bağlama edatının sayısı da artar (Ergin, 2009, s. 354). “Hem sen hem ben hem o gidecek.” cümlesinde olduğu gibi.

Gör bu odı niçe yanar yandurur / *Hem döner hâlden hâle hem döndürür* (38).

“Ateşin nasıl yanıp yaktığını, nasıl hâlden hâle döndüğünü ve döndürdüğüne bir bak.”

İy Hudâvendâ senüñ lutfuñ delim / *Sensin âhir hem hakîm ü hem ‘Alîm* (72).

“Ey Allah’ım senin sayısız lütfun var; her zaman her şeyi bilen hükmü elinde tutan sensin.”

Ol Muhammed *hem kuluñdur hem resûl*/Anı sen sevdüñ ü sen kılduñ kabûl (99).

“Muhammed aleyhisselâm senin hem kulun, hem peygamberindir; onu sen sevdin ve sen kabul kıldın.”

4-2-4- “kim...kim/i ...” ile yapılan bağlama grupları

Aslen soru zamiri olan kim, Uygur ve Karahanlı Türkçesi dönemlerinde soru işlevinin yanında bağlaç olarak kullanılırken, Köktürk Türkçesi zamanında sadece soru zamiri olarak kullanılmıştır. Bağlaç görevinde kullanılmasının Türkçeye Hint-Avrupa dillerinin etkisiyle girdiği düşünülmektedir (Karahana, 2014, s. 58).

Birincil görevi soru sözcüğü olan *kim*'in bağlama edatı görevinde kullanılmasının sebebi, Manihesit ve Budist eserlerden yapılan çevirilere ve İrani dillerdeki *kim* bağlacına bağlanmaktadır (Karahana, 2014, s. 58-59).

Kimi peygâmbir kimi ümmetleri/ Birbirine bağludur himmetleri (44).

“Kimi peygamber, kimi ümmetleridir. Bunların iyilik ve yardımları birbirine bağlıdır.”

Kimi sultândur kimi leşker aña/Ol semâ'dayügrişürlergörseña (45) .

“Onlardan kimi hükümdar, kimi ona asker olup, o dönüşte koşuşmalarını bir görmelisin.”

Cûşa gelmiş kamusı harket kılır/Kim durur u kim gider ü kim gelür (47).

“Hepsi koşup hareket etmekte, kimi durmakta, kimi gitmekte, kimi de gelmektedir.”

4-2-5- “ger... ger...” ile yapılan bağlama grupları

Aslı “eger” olan bu bağlama edatı, Farsça kökenlidir. İslamiyet sonrası gelişen edebî eserlerden itibaren bağlama edatı olarak kullanılmaya başlanmıştır (Hacıeminoğlu, 1973, s. 142).

Ger güneş ger ay u ger yıldız-durur/Kamusınuñ maksudı ol yüz-durur (110).

“Güneş olsun, ay olsun, yıldız olsun bunların hepsi onu görmek ister.”

Ger felekdür ger melek ger âsümân/Cümlesinüñ cânı oldur bî-gümân (111).

“Felek olsun, melek olsun, gökyüzü olsun şüphesiz hepsini ayakta tutan odur.”

Ger vuhûş u ger tuyûr ger ins ü cin/Gözleyüben görmedi kendü cânın (112).

“Hayvan olsun, kuşlar olsun, hatta insanlar ve cinlerden hiçbiri kendine bakıp canını göremez.”

4-3- İki Farklı Bağlama Edatının Tekrarı İle Oluşan Bağlama Grupları

Garib-nâme'nin ilk bin beytinde bu bağlama gruplarının “vü,ve, u, ü” ile “hem” bağlama edatlarının birleşmesiyle oluştuğu tespit edilmiştir. Bununla ilgili üç örnek ve beyit numaraları verilmiştir.

Pes bize vâcib-durur şükr ü senâ/ Günde yüz biñ kez cana vü hemtene (130).

“Allah'a olan şükür ve övgü bizim için vaciptir; hatta bu, cana ve vücuda günde yüz bin defa borçtur.”

Ol yarânlar kim anuñla var-ıdı/ Yol içinde yoldaşu hemyâr-ıdı (180).

“Onunla bile olan dostlar vardı, o yolda ona hem yoldaş hem sevgili idiler.”

Kim bular dogru bütün yol vardılar /*Maksuda vü hem murâda* irdiler (219).

“Bunlar doğru ve eksiksiz olarak gittiler, maksatları hâsıl oldu ve muratlarına erdiler.”

Sonuç

Bu çalışmada Garibnâme'nin ilk bin beytinde tespit edilen bağlama gruplarına örnekler verilerek literatüre katkı sağlanmak amaçlanmıştır. Sonuçta;

- Tek bağlama edatı ile oluşan bağlama gruplarının (birle, dahı, ile, ve) olduğu,
- Aynı bağlama edatının tekrarı ile oluşan bağlama grupları (kim.. kim, ne.. ne., hem.. hem., vd.) olduğunu,
- Farklı iki bağlama edatı ile oluşan bağlama gruplarının olduğu,
- Garib-nâme'de kullanılan bazı bağlama edatlarının bugün Türkiye Türkçesi'nde kullanılmadığı (ger, geh, dahı, ve'nin en eski formu olan vü, u gibi.),
- Eski Anadolu Türkçesi'nde kullanılan çoğu bağlaçların Garib-nâme'de bağlama grubu olarak kullanılmadığı (velî, velîkin, lîk, lâkin, fağat, zîrâ, çün, çünkü, çünkim, meger, illâ vb.) ,
- Garibnâme'de en çok “u,ü,vü,vü, ve” bağlaçlarının bağlama edatı olarak kullanıldığı, *velî, velîkin, lîk, v'eger, çî-ger, v'egerni* vb. bağlaçlarının ise Garib-nâme'de kullanılmadığı tespit edilmiştir.

Kaynakça

- Altınzincir, H. (1991). *Garib-nâme (1-5)*. Yayımlanmamış doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Banarlı, N. S. (1983). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Banguoğlu, T. (1990). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ergin, Muharrem. (2009). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gözütok, A. (1991). *Garib-nâme'nin Dili Üzerinde Sistemik Bir Gramer Çalışması*. Yayımlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Haceminioğlu, N. (1973). *Türk Dilinde Edatlar*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Karahan, A. (2014). *Eski Uygurcada Bağlaçlar*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Karahan, L. (2019). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kut, G. (1991). *Âşık Paşa. T.D.V. İslam Ansiklopedisi içinde* (c. 4, ss. 1-3). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Ocak, A. Y. (1991). Âşık Paşa. *T.D.V. İslam Ansiklopedisi* içinde, (c. 4, ss. 3) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Öztürk, E. (2017). *Eski Anadolu Türkçesi El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Salan, E. (2011). Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde “ne... ne (de)...” Bağlacı. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (7), 223-240.

Soydan, S. (2013). Karışık Dilli Eserlerin Söz Varlıklarından Edatlara Bir Bakış. *Turkish Studies Dergisi*, 8 (9), 2243-2268.

Timurtaş, F. (1976). Küçük Eski Anadolu Türkçesi Grameri. *Türkiyat Mecmuası*, 18, 331-368.

Yavuz, K. (2000). *Âşık Paşa-Garib-nâme*, İstanbul: TDK Yayınları.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2021
CİLT: 6
SAYI: 1

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 10.03.2021
Kabul Tarihi: 03.05.2021
Yayımlanma Tarihi: 30.06.2021

ARTICLE INFO

Submitted date: 10.03.2021
Accepted date: 03.05.2021
Published date: 30.06.2021

e-ISSN 2547-9865

“İkilemeler” Hakkında Bibliyografya Çalışması

Bibliography Work on
“Reduplication”

Esmâ ÇİMEN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi
esmacimen@windowslive.com,
0000-0001-6166-7640

Öz

İkilemeler, Türk dilinin her döneminde oldukça sık kullanılmış ve anlatımı güçlendirmek için ikilemelere sıklıkla başvurulmuştur. Saadet Çağatay, ikilemeler için “hendiadyoin” terimini kullanmıştır. Ahmet Cevdet Emre, 1945’te çıkardığı dil bilgisi kitabında ikilemelerden bahseder. Türkçede hacimli çalışmaların başında Vecihe Hatipoğlu’nun “Türk Dilinde İkilemeler” adlı kitabı gelmektedir. Bu makale, ikilemeler hakkında yapılan çalışmalarını bir arada göstermek amacıyla yazılmıştır. Bu çalışmada literatür taraması yapılmış ve çalışmalardan bazıları özetlenerek bilgi verilmiştir. Tarama; ikilemeler hakkında yazılan tezler, makaleler, bildiriler ve kitaplardan oluşmaktadır. Konuyla ilgili 30 tez, 106 makale, 29 bildiri ve 7 kitap künyesi tespit edilmiştir. Tezler ve makaleler, üç başlığa ayrılarak incelenmiştir. Yapılan çalışmalarda ikileme tasniflerinin; fonetik açıdan, aliterasyon açısından, anlam, yapı, dil ve kökenleri açısından incelendiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İkileme; bibliyografya; sınıflandırma; inceleme.

Abstract

Reduplications have been used quite often in all periods of the Turkish language and have often been used to strengthen the expression. Saadet Çağatay used the term “hendiadyoin” for reduplications. Ahmet Cevdet Emre mentions reduplications in his book on grammar published in 1945. At the beginning of voluminous works in Turkish is Vecihe Hatipoğlu's book “Reduplication in the Turkish Language”. This article was written to show all the work done on reduplication. In this work, a literature review was conducted and some of them were summarized and given information. The scanning consists of dissertations, articles, papers and books written about reduplications. 30 dissertations, 106 articles, 29 papers and 7 book bibliographies have been identified on the subject. Dissertations and articles are examined under three titles. In studies, it is seen that reduplication classifications are examined in terms of phonetics, in terms of alliteration, in terms of meaning, structure, language and their origin.

Keywords: Reduplication; bibliography; classification; compendium.

Bu makalenin araştırma ve yayın süreci “Araştırma ve Yayın Etiğine” uygun şekilde yürütülmüştür.

Giriş

İkilemeler, Türk dilinin her döneminde kullanılmıştır ve anlatımı güçlendirmek için ikilemelere başvurulmuştur. İlk ikileme örnekleri, Türkçenin ilk yazılı metinleri olan Göktürk Yazıtlarında görülür. Vecihe Hatiboğlu, *Türk Dilinde İkileme* adlı kitabında ikilemeler hakkında hacimli bir araştırma yapmıştır ve ikilemeyi şu şekilde tanımlamaktadır: “İkileme, anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır.” Ardından ikileme teriminin farklı dillerde ve Osmanlı Türkçesinde hangi sözcüğe karşılık geldiğini belirtmiştir. Buna göre; Osmanlıcada “atf-ı tefsiri”; Fransızcada “redoublement, hendiadyoin”; İngilizcede “reduplication dual, hendiadyoin”; Almandada “Verdoppelung, Zwillings rmen, Hendiadyoin” terimleri ikileme için kullanılmaktadır (Hatiboğlu, 1981, s. 9).

Zeynep Korkmaz ise ikilemeyi; aralarında belli bir ses düzeni bulunan, biçim ve anlamca birbiriyle ilişkili olan, aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yanyana gelmesi ile oluşturulan kelime grubu şeklinde tanımlamıştır (Korkmaz, 1992, s. 131). İkilemeyi kuran sözcüklerin genel özelliklerinin başında ses benzerliği ve ses güzelliği gelmektedir. Ses benzerliği, anlatım zorunluğu ile birlikte, ikilemeyi kuran en büyük etkendir (Hatiboğlu, 1981, s. 13).

Mehmet Erdem çalışmasında, ikilemelerin tasnifinde göz önünde bulundurulması gereken ilkeleri şu şekilde özetlemektedir:

- 1) İki kelime aynı anlamı ifade eder hâle gelir.
- 2) İkilemelerin oluşumu çoğu zaman asırlarca sürebilmektedir.
- 3) Özellikle din ve kültür değişimi ikilemelerin oluşumu için uygun zemini hazırlar.
- 4) İkilemelerin içindeki her bir kelime, cümle içinde görev yönünden aynı işlevi yüklenirler.
- 5) İkilemelerde her iki kelime de aynı eki alır.
- 6) İkilemeler tam anlamıyla bir dil olgusudur ve oluşumunun esasını Türk dilinin yapısından almaktadır.
- 7) Sözlük yazılırken madde başı olabilecek nitelik taşırlar (Erdem, 2005, s. 190).

Hatiboğlu, ikilemeler hakkındaki çalışmasında genel olarak şu noktalara değinir: İkilemenin bazı dillerde Türkçede kullanıldığı kadar sık kullanılmadığını, Türkçenin ilişkili bulunduğu Arapça, Farsça, Fransızca gibi dillerde az kullanılmasının bir sonucu olarak yazılı dilde zamanla azaldığını, bir süre sonra daha çok halk dilinde ve halk ozanlarının şiirlerinde yaşadığını belirtir. Yine Hatiboğlu, aslında ikilemenin Türkçenin genel özellikleri arasında olduğunu ve yaygın kullanıldığını, anlatımı zenginleştirdiğini, bir müzik esintisi ve âhenk sağladığını, yazarların da bu nedenle sıkça kullandığını ifade eder. Osmanlı Türkçesi döneminde ise ikilemelerin yabancı sözcüklerle kurulumunun ve bağlaçlı kullanımlarının yaygınlaştığını söyler. İkilemelerin bazı örneklerinde, birlikte kullanılan sözcüklerin araç içinde verildiğini, aralıklı ikileme ve üçleme şeklinde kullanıldığını veya kalıplaşma yolunda olduğunu belirtir. (Hatiboğlu, 1981, s. 61-63).

Bu çalışma, ikilemeler üzerinde yapılan çalışmaların tanıtılması amacını taşımaktadır. Ancak konunun genişliğinden ve araştırmacıların bu konu üzerinde sayıca çok fazla çalışma yapmış olmasından dolayı bazı çalışmalar kısaca özetlenmiş bazılarının ise kaynak taramasına yardımcı olacağı düşüncesiyle sadece künyesi verilmekle yetinilmiştir. Çalışmada tezler, makaleler, bildiriler ve kitaplar olmak üzere dört temel inceleme alanına göre tasnif yapılmıştır.

1. İkilemeler Hakkında Yazılan Tezler

1.1. Türkçenin Tarihî Dönemleri:

Türkçenin tarihî dönemlerinde kullanılan ikilemeler için yapılan tez çalışmalarından özetlenmek suretiyle seçilen çalışma Serkan Şen’e aittir:

ŞEN, Serkan, (2002). “Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler”, Samsun: OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Serkan Şen, tezinin ön sözünde ikilemelerin Orhun Türkçesinden sonra Uygur Türkçesi döneminde büyük bir yoğunluk kazandığını söyleyerek söze başlar. Uygur Türkçesinin bu özelliğine ilk olarak Saadet Çağatay değinmiştir. Çağatay, makalesinin sonunda yaklaşık 265 ikilemenin bulunduğu bir liste sunmuştur. Şen, tezinde kullandığı yöntemi, ikilemeleri sınıflandırma şekillerini de ön sözünde açıklamış ve 3217 madde başının tespit edildiğini söylemiştir.

Giriş kısmında, Eski Uygur Türkçesindeki ikilemelerin sıklığını tekrar dile getirirken ikilemelerin fazla olmasını yeni benimsenen dinler ve dinî metinlerin çoğunluğu nedeniyle, anlatımı canlı tutmak için kullanılmasına bağlar. Bunun dışında yabancı dilden alınan sözcükleri açıklamak için yanına Türkçesinin getirildiği ikilemelerin de olduğunu belirtir. Çeşitli araştırmacıların ikilemelerin bir araya geliş nedenlerini incelediğini, Eski Uygur Türkçesi için en uygun olan üç tanesini ölçü olarak kabul ederek çalışmasını oluşturduğunu belirtir. İkilemeleri; anlamları, kökenleri ve kuruluşları açısından değerlendirir.

Anlam açısından ikilemeler: eş anlamlı (*erk türk*: güç kuvvet), yakın anlamlı (*yiil yağmur*: rüzgar yağmur) ve zıt anlamlı (*az üküş*: az çok) başlıklarından oluşur. Köken açısından ikilemeler: Türkçe kökenli (*çog yalın*: ışık parlaklık), Türkçe ve yabancı kökenli (*biş pañçıkı*: beş, Türkçe+Sanskritçe) ve yabancı kökenli ikilemeler (*kerem sang*: hazine, Arapça+Çince) başlıkları ile verilmiştir. Kuruluşlarına göre ikilemeler: bağlayıcı kullanmadan ve bağlayıcı kullanarak oluşturulan ikilemeler başlıklarından meydana gelir. Eski Uygur Türkçesinde ikilemelerin çoğu bağlayıcı unsur barındırmaz. Bağlayıcı kullanılanlar genelde Türkçe ve yabancı kökenli ikilemelerin arasında görülür. Yabancı sözcükten sonra “atlıg” ya da “tigme” bağlama sözcüklerinden birisi gelir. Yabancı sözcük her zaman başta yer alır (*savlokadatu athg yirtinçü*: dünya, yeryüzü; Sanskritçe+Türkçe). Bu dönemde üçlemelere, yakın anlamlı iki üç kelimenin yan yana geldiği örneklerle rastlamanın mümkün olduğunu söyler. Şen, tüm bu açıklamalarından sonra ikilemeleri alfabetik sıraya dizmiş ve eserlerde geçtiği yerleri belirtmiştir. Eserindeki ikileme sayısı oldukça hacimlidir. Şen’in hazırladığı bu tezden, Uygur dönemi için bir ikileme sözlüğü olarak yararlanılabilir.

Şen, tezinin “Sonuç” kısmında tekrar Uygur Türkçesindeki ikilemelerin fazla olmasının nedenlerine değinir. Bunun temel nedenini yeni kabul edilen dinleri yaymaya yönelik metinlerin

anlatım gücünün artırmak istenmesine bağlar. Bu yargısını kuvvetlendiren dayanağı din dışı metinlerde kullanılan ikilemelerin daha az olmasıdır. Türkçe ve yabancı sözcüklerle kurulan ikilemelerdeki temel amaç, cümle içi ahengi ve pekiştirmeyi sağlamaktan önce yabancı sözcüğün anlaşılmasına yardımcı olmaktır.

Serkan Şen’in tezinin içeriğinden bahsedildikten sonra, aşağıda ikilemeler üzerine ülkemizde yapılan diğer tezlerin künyeleri verilmektedir:

*BOZOK, Emrah, (2012). “Eski Uygur Türkçesinde İştikaklı İkilemeler”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

*CAN, Meltem, (2010). “Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler”, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Bursa.

*CEYLAN, Nimet, (2009). “Gazi Zahüriddün Muhammed Babür Mirza’nın Eserlerindeki İkilemeler”, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Yüksek Lisans Tezi, Adana.

*DURMUŞ, Sağlamgöncü, Tuğba, (2013). “Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nin 1. cildindeki İkilemeler”, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

*GENÇ, Eriha, Neslihan, (2003). “Süheyl ü Nev-bahâr’da İkilemeler”, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Mersin.

*KAHRAMAN, Ahmet, (2021). “Eski Türkçede (VIII.-XII. Yüzyıl) İkilemeler”, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Malatya.

*SEVİM, Simge, (2019). “Kşanti kılğuluk nom bitig ve daşakarmapathâvadânamâlâ’da ikilemeler”, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

*ŞEN, Serkan, (2002). “Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler”, Samsun: OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun.

*TABCU, Haki, (2014). “Garipname ile Dede Korkut Hikâyeleri’nin İkilemeler Açısından Mukayesesi”, Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman.

*TALU, Fatma Nur, (2003). “Kısasü'l-Enbiyâ’da İkilemeler”, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Mersin.

*TUNCA, Hasan, (2011). “Eski Anadolu Türkçesinde İkilemeler”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun.

*UNCU, Özlem Neşe, (2019). “Zwillingsformeln im buch des Dede Korkut und ihre übersetzungen im Deutschen / Dede Korkut Kitabı’nda ikilemeler ve Almanca’da çevirisi”, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Alman Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Alman Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

*YILDIZ, Sümbül Begüm, (2019). “Eski Uygurca Maitrisimit’te İkilemeler (Kumul Nüshası)”, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

*YILMAZ, Yasemin, (2007). “14. yy. Anadolu Türkçesinde İkileme -Sayıca Eş Heceli Kelimelerde-”, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

1.2. Çağdaş Türk Lehçeleri:

Çağdaş Türk Lehçelerinde kullanılan ikilemeler için yapılan tez çalışmalarından özetlenmek suretiyle seçilen çalışma Sinem Küçükağaoğlu’na aittir:

KÜÇÜKAĞAOĞLU, Sinem, (2014). “Kazak, Azeri ve Özbek Türkçelerinde İkilemeler”, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Manisa.

Küçükağaoğlu, tezinde Türk lehçeleri içerisinde Kazak Türkçesi, Özbek Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesindeki ikilemeleri sözlüklerden tespit ederek karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Tezinin giriş bölümünde; “çalışmanın konusu ve kapsamı”, “çalışmanın amacı”, “literatür taraması”, “metadoloji” ve “ikileme ile ilgili genel bilgi” başlıklarına yer vermiştir.

Tezinin ikinci bölümü “Ses Bakımından İkilemeler”dir. Üç alt başlığı vardır: Sözcüklerin İlk Seslerine Göre İkilemeler (ünlü-ünsüz, ünlü-ünlü, ünsüz-ünlü, ünsüz-ünsüz), Ses Benzerliği Bakımından İkilemeler (ön ses, iç ses, son ses benzerliği) ve Ses Düzeni Bakımından İkilemeler. Bu bölümde Osman Nedim Tuna’nın oluşturduğu fonetik kurallara göre lehçeleri karşılaştırmıştır. Bu kural eş heceli ikilemeler için geçerlidir. Kurala en uygun lehçe Azerbaycan Türkçesi’dir. Daha sonra Özbek Türkçesi gelir. Bu kurala en az uygunluk gösteren lehçe Kazak Türkçesi’dir.

Üçüncü bölüm olan “Yapı Bakımından İkilemeler”, tezin en çok başlığa ve alt başlığa sahip bölümüdür. Burada ikilemeleri üç genel başlıkta (basit sözcüklerden oluşan ikilemeler, türemiş sözcüklerden oluşan ikilemeler, farklı oluşumlu yapılar) incelemiştir. Her başlığın altında üç lehçenin karşılaştırmalı ikilemeleri yer alır. Basit yapıli ikilemelerin sayıca fazla olduğu görülmektedir. Dördüncü bölümde “Anlam Bakımından İkilemeler” incelenmiştir. Küçükağaoğlu, üç lehçede ortak tespit edilen ikilemelerin zıt anlamlı ikilemeler olduğu tespitini yapmaktadır. Beşinci bölümde “Köken Bakımından İkilemeler”i incelemiştir. Üç lehçede ortak kullanılan 38 ikileme tespit etmiştir. 30’unun Türkçe+Türkçe, 5’inin Farsça+Farsça ve 4’ünün Arapça+Arapça olduğunu söylemiştir.

Altıncı bölümde; sonuç, kaynakça, ek kısmı yer alır. Sonuç kısmında; tezinin genel özetinden, çalışmasını nasıl oluşturduğundan, incelediği başlıklardan ve bulduğu tespitlerden bahsetmiştir. Ek kısmında ise üç lehçeye ait ikilemelerin ve anlamlarının yer aldığı sözlük bölümü vardır.

Sinem Küçükağaoğlu’nun tezi özetlendikten sonra, Çağdaş Türk Lehçelerinde kullanılan ikilemeler için yazılan diğer tezler aşağıda sıralanmıştır:

*ASIMA, Yılamu, (2016). “Uygur yazar Uçkuncan Ömer’in ‘Uygur Helk tarihi Koşaklıri’ adlı eserinin Türkiye Türkçesine aktarımı ve eserdeki ikilemelerin incelenmesi”, İstanbul Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

*BOZKURT, Hüseyin, (2013). “Türkmen Türkçesinde İkilemeler”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

*KARAKUYU, Mehmet, (2016). “Özbek Edibi Sabir Abdulla'nın 'Mevlana Mukimiy' adlı eseri: Gramer (ikilemeler), transkripsiyon, aktarma” Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Denizli.

*KARDEŞ, Recep, (2014). “Yakut (Saha) Türklerinin Ala-Bulkun Olonhosunda Geçen İkilemeler”, Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

*KAZANLAR, Elanur, (2014). “Kazak Türkçesi-Türkmen Türkçesi-Yeni Uygur Türkçesinde İkilemeler: karşılaştırmalı bir çalışma”, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Manisa.

*KÜÇÜKAĞAOĞLU, Sinem, (2014). “Kazak, Azeri ve Özbek Türkçelerinde İkilemeler”, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Manisa.

*PEKTAŞ, Figen, (2019). “Özbek Destanlarında İkilemelerin Derlem Temelli İncelenmesi”, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.

*UYGUN, Hatice, (2007). “Kazak Türkçesindeki İkilemelerin Türkiye Türkçesindeki İkilemelerle Karşılaştırılması”, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Denizli.

1.3. Türkiye Türkçesi:

Türkiye Türkçesinde kullanılan ikilemeler için yapılan tez çalışmalarından özetlenmek suretiyle seçilen çalışma Sema Bayraktar'a aittir:

BAYRAKTAR, Sema, (2004). “Türk Dilinde İkilemelerin Yapı-Görev-Anlam Özellikleri”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Sema Bayraktar'ın tezi dört ana bölümden meydana gelmektedir: Yapı, görev, kuruluş ve ikilemeyi oluşturan sözcükler arasındaki anlam ilişkileri bakımından ikilemeler ve ikilemeleri oluşturan sözcüklerin kökenleri. 2153 ikileme tespit ettiğini belirtmiştir. Giriş kısmında bazı araştırmacıların ikileme hakkında yaptığı tanımlara ve ikileme yerine kullandığı terimlere yer vermiştir.

Bayraktar, ilk olarak ikilemeleri yapıları bakımından inceler. Birinci başlık “basit sözcüklerden oluşan ikilemeler”dir. Alt başlık olarak; eksik isimlerden oluşan ikilemeler (cümlede genellikle özne ya da nesne görevinde) ve çekim ekli (iyelik, aitlik eki, yönelme, yükleme, bulunma, çıkma, vasıta, eşitlik hali eki) isimlerden oluşan ikilemeler olarak ayırır. Yapı bakımından

ikilemelerin diğer başlıkları sırasıyla türemiş sözcüklerden oluşan, kaynaşmış durumdaki, fiilimsilerle kurulan ve çekimli fiillerle kurulan ikilemelerdir.

Tezin ikinci bölümünde ikilemeler görevleri bakımından incelenmiştir. Hem kelime grubunda hem de cümledeki görevlerinin neler olabileceğini örneklerle açıklamıştır. Bu bölüm iki ana başlığa ayrılarak (ikilemelerin kelime grubundaki görevleri, ikilemelerin cümledeki görevleri) ve alt başlıkları verilerek incelenmiştir.

Üçüncü bölümünde kuruluş ve ikilemeyi oluşturan sözcükler arasındaki anlam ilişkileri bakımından ikilemeler incelenmiştir. Alt başlıklarda, aynı sözcüğün tekrarıyla oluşan (542 adet), eş anlamlı sözcüklerden oluşan (86 adet), yakın anlamlı ikilemeler (1035 adet), zıt anlamlı ikilemeler (244 adet), olumlu-olumsuz sözcüklerin tekrarıyla oluşan ikilemeler (40 adet ikileme tespit edilmiştir, olumlu sözcük ilk önce gelir) gibi konular dokuz kısma ayrılarak işlenmiştir.

Son olarak tezin dördüncü bölümünde ikilemeleri oluşturan sözcüklerin kökeni ele alınmıştır. Türkçe sözcüklerle, Türkçe ve yabancı sözcüklerle ve sadece yabancı sözcüklerle kurulan ikileme örnekleri verilmiştir. Bu bölümün ardından tüm ikileme örneklerini içeren dizini oluşturmuştur. Türkiye Türkçesinde kullanılan ikilemeler için yazılan diğer tezlerin künyeleri ise şu şekildedir:

*AKSOY, Özlem Merve, (2019). “Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkilemeler”, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.

*BATURAY, Sema, (2010). “Türkçe Yansıma İkilemelerdeki Ses Almaşması”, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dilbilim Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

*BAYRAKTAR, Sema, (2004). “Türk Dilinde İkilemelerin Yapı-Görev-Anlam Özellikleri”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

*COŞKUN, Cevdet, (2021). “Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın Romanlarında Deyimler, Atasözleri, İkilemeler, Kalıp Sözler ve Argolar Bağlamında Söz Varlığı”, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.

*ÇİFTÇİ, Ümmühan, (2012). “Günümüz Japonca ve Günümüz Türkçe'sindeki Sıfatsal İkilemelerin Karşılaştırmalı Araştırması”, Nagoya University, Yurtdışı Enstitü, Doktora Tezi.

*ÇORAKLI, Şahbender, (1991). “Türkçe ve Almancadaki İkilemeler”, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, B.T.D. ve Ed. Bölümü Alman Dili Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

*ÇÜRÜK, Yasemin, (2009). “Attila İlhan'ın Kurtlar Sofrası Adlı Romanında Geçen İkilemeler”, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Yüksek Lisans Tezi, Adana.

*DOLAMAN, Deniz, (2019). “Fahri Erdinç ve Romanlarında İkilemeler”, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Manisa.

*ERBAŞI, Betül, (2015). “Türkçe’de Çekimli Fiil İkilemeleri”, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dilbilim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

*GÜLER, Selda, (2003). “Türkçe İkilemelerin Anlamsal ve Yapısal Özellikleri”, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dilbilim, Türk Dili ve Edebiyatı, Yüksek Lisans Tezi, Mersin.

*HÜSREVOĞLU, Behiye, (2000). “Türkçede İkilemeler” Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.

*KAYALAR, Fethi, (1991). “Türkçe’de ve İngilizce’deki İkilemeli Yapılar ve Kuralları”, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dilbilim, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

*KAVAS, Fatma Betül, (2019). “Nurullah Ataç’ın Günce I-II Adlı Denemelerinde Geçen İkilemeler” Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.

*KORKUTAN, Kadir, (2016). “Kemal Tahir’in Romanlarındaki İkilemelerin Türkçe Öğretimi Bakımından Değerlendirilmesi”, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Hatay.

*ONAT, Perihan, (2019). “Hasan Ali Toptaş’ın Hikâyelerinin Deyimler İkilemeler ve Özdeyişler Bakımından İncelenmesi”, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul.

*ÖREK, Özge, (2019). “Orhan Pamuk’un Romanlarında İkilemeler”, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Dili Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Manisa.

*SİVRİ, Öznur, (2020). “Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkilemeler”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

*YABACI, Leyla Nimet, (2020). “Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kitaplarında İkilemelerin Yapı, İşlev ve Anlam Açısından Değerlendirilmesi”, Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Ana Bilim Dalı, Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

*YILDIZ, Esra, (2014). “Birleşik Fiil Üretim Yöntemi Olarak İkileme: Türkçe’de Zarf Fiiller”, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dilbilim Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

*YÜCE, Merve, (2019). “Yabancılara Türkçe Öğretimde Soyut Kavram, Sesteş, İkileme ve Zıt Anımlı Kelimelerin Öğretimi”, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ordu.

2. İkilemler Hakkında Yazılan Makaleler:

2.1. Türkçenin Tarihî Dönemleri:

Türkçenin Tarihî dönemlerinde kullanılan ikilemeler için yazılan makalelerden özetlenmek suretiyle seçilen çalışmalar Saadet Çağatay ve Funda Toprak’a aittir:

ÇAĞATAY, Saadet (1942). Uygurcada Hendiadyoinler. *Türk Lehçeleri Üzerine Derlemeler*, ss. 29-66.

Saadet Çağatay makalesinde, ikilemeleri yedi başlığa ayırarak incelemiştir: Hendiadyoin Nedir?, Savti Ciheti, Alliteration, Gramer Ciheti, Fiiller, Mana Ciheti ve Hendiadyoin’in Nevileri. İlk başlık olan Hendiadyoin Nedir?’de, hendiadyoinin tanımını ve örneklerini vererek çalışmasına giriş yapar ve Eski Türkçedeki örnekleri üzerinde durur. Türkçedeki ikilemelerin dilimizin eskiden kalma bir hususiyeti olduğunu söyler. İkilemelere, en eski metinler olan Uygurcada ve Orhun Abideleri metinlerinde rastladığımızdan bahseder ve örneklerini verir. Uygurcada daha çok olan ikilemelerin lehçelerde giderek azalmasının nedenini; yazı dilinin azalmasına, İslâmiyetin etkisiyle Arapça, Farsça sözcüklerin dilimize girmesine ve bu nedenle Türkçe ikilemelerin yerine Arapça ve Farsça ikilemelerin yerleşmesine bağlar. Buna rağmen Refik Halit Karay ve Ömer Seyfettin’in hikâyelerinde ikilemelerin kullanılmasını beğenir ve bu yazarların ikilemeleri yeniden canlandırdıklarını ifade eder.

İkinci başlıkta ikilemelerin oluşum şekillerinden bahseder. Örneğin; birinci sözcüğün vokalle, ikinci sözcüğün konsonantla başlaması, vokalle başlayan sözcüğün bir heceli diğer sözcüğün iki veya çok heceli olması, çoğunlukla az heceli sözcüğün önde bulunması ve bu durumlara aykırı olan ikilemeler gibi. Bu örneklerle aykırı olan ikilemelerde vurgu meselesinin ön planda olduğunu söyler. Son olarak ikilemelerin âhenk şekilleri farklı olsa da birbirlerine tesir etmediğini, seslerin değişmediğini söyler (*otaçı emçi, yolçı yerçi* gibi).

Üçüncü başlıkta ikilemelerdeki ünsüz seslerin hâkimiyetinden bahseder. İkilemelerde, iki kelimenin de aynı sesle başladığını ifade eder: *kuş kuzgun, toz toprak, tor tuzak* gibi. Bazı ikilemelerde ses benzerlikleri son hecede olabilir (*paldır küldür, patır kütür*). Bununla birlikte iki sözcüğün aynen tekrarıyla da ikilemeler oluşmuştur (*şakır şakır*). Ancak *bağır- çağır-* ikilemesinde, *çağır-* kelimesinin mana olarak farklı olsa da âhenk için geldiğini belirtir.

Dördüncü başlık Gramer Ciheti’dir. Burada da ikilemelerin yalnız anlam bakımından ve âhenk bakımından değil şekil itibarıyla da tamamen farklı olabileceklerini belirten Çağatay, şekil bakımından ikilemeleri de bölümlere ayırır. Ona göre iki sinonim de aynı eki alabilir (*atlıg yüzlüg* gibi) ya da farklı ek alabilir (*alkın- yokat-* gibi). Bazen de ikilemelerin önüne sıfat gelerek onları ayırabildiğini (*alp kılğulug, alp bütürgülüg*) ya da ikileme parçalarının cümle içinde birbirinden ayrılabilirdiğini belirtir.

Beşinci başlığa “Fiiler” adını vermiştir. Bu kısımda fiil ikilemelerin üç türlü olduğunu söyler: aynı zamanda çekimlenmiş ve aynı şekle ait olan fiil ikilemeleri (*aşıl sar küçetser*), birisi gerundium olup diğeri verbum finutum olanlar (*kıkırışu alakırdılar*) ve ikisi de gerundium şeklinde olanlar (*itinip yaratınıp*). Altıncı başlıkta ikilemelerin anlam yönünde durmuştur. İkilemelerde genellikle birinci sözcüğün anlamı, iki sözcüğün de anlamı olarak kullanılmaktadır. Fakat kural kesin değildir. İkinci sözcük de ikilemenin genel anlamını oluşturabilir. Örneğin; *güç erdem* (fazilet) ikilemesinde fazilet anlamını “erdem” sözcüğü ifade eder. Çağatay, ikilemelerin tek anlamı ifade ettiğinde sözcüklerden birinin anlamını kaybettiğini de vurgulamaktadır. Bu yüzden iki sözcüğün de bir sözcüğü ifade edecek şekilde kullanıldığını söyler.

Yedinci başlıkta ikilemeler anlam bakımından incelenmektedir. Eş anlamlı, yakın anlamlı ve zıt anlamlı sözcüklerden oluşan ikileme örneklerini sıralar. İkilemelerin yabancı sözcüklerle kurulan (*tsuy yazuk* günah, tsuy Çince) ve sinonimlerini değiştirerek kurulan örnekleri de vardır:

ezük yalğan, yalğan igid, ezük igid (yalan, igfal). Bunlardan başka zamirler ve sayılarla yapılan ikilemelerin de örneklerini verir. Bu başlık altında ikilemelerin imlâ konusuna da değinir ve ikilemelerin ayrı yazılması ve aralarına virgül konulmaması gerektiğini söyler. En son Uygurca ikilemelerin, alfabetik sırasıyla, cümle içinde kullanıldığı örneklerini de gösteren listesini verir.

TOPRAK, Funda, (2005). Harezmi Türkçesinde İkilemeler. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies, Cilt: V, Sayı 2, Sayfa: 277-292*, İzmir.

Funda Toprak, makalesine ikilemenin tanımı ve diğer dillerde (Osmanlı Türkçesi, Fransızca, İngilizce, Almanca) kullanılan isimlerini açıklayarak başlamıştır. Türk dilinin ilk grameri Divanü'lugati't-Türk'te Kaşgarlı Mahmud'un ikileme için kullandığı tanıma yer vermiştir. Daha sonra Vecihe Hatiboğlu'nun tanımını da çalışmasında ele almaktadır. Harezmi Türkçesinin, Karahanlı Türkçesi ve Çağatay Türkçesi arasında köprü dil görevinde olduğundan bahseder. Toprak'ın çalışmasında Harezmi Türkçesine ait dört eserde geçen ikilemeler incelenmektedir. Çalışma yapılırken daha önceki çalışmaların tasnifleri esas alınmıştır.

Çalışmada, fonetik açıdan incelenen ikilemelere, aliterasyonlu ikilemelere örnekler verildikten sonra yapısal olarak incelemelerin ele alındığı görülmektedir. Yapısal tasnifte, ikilemelerin aynı eki almaları (*erkekli tişili*), farklı eklerle oluşturulmaları (*aşlık tarıg*), aynı sözcüğün tekrarıyla oluşturulmaları (*adın adın*) gibi şekiller ele alınmaktadır. Dördüncü başlık “Harezmi Türkçesinde Fiil İkilemeleri”dir. Bu başlık altında fiillerin yapı ve fonksiyonlarına göre bir tasnif yapılmış ve örnekleri verilmiştir. Beşinci başlıkta; Harezmi Türkçesindeki ikilemeler anlam açısından da bir tasnife tabi tutulmuş, eş veya yakın anlamlı (*amul tüzün* “rahat, sakin”) ve zıt anlamlı (*ay kün* “ay güneş”) sözcüklerle kurulan ikilemeler olarak bölümlenmiştir.

İkilemeyi oluşturan sözcüklerin köken dilleri açısından da değerlendirilmesi çalışmanın altıncı başlığını oluşturmaktadır: Türkçe+Türkçe (*artuk eksük*), Türkçe+Arapça (*mürsel yalavaç*), Türkçe+Farsça (*bal şeker*), Arapça+Farsça (*cemâd cânsız*), Arapça+Arapça (*devât kalem*) ve son olarak Farsça+Farsça (*dîv perî*). İkilemeyi oluşturan unsurların arasına giren bağlaç ve izafet eklerine de yine bu bölümde değinilmektedir. Harezmi Türkçesinde kullanılan ikilemelerin daha çok pekiştirme amaçlı olduğunu, bağlaçlı ve izafetli örneklerin ikileme olarak değerlendirilebileceğini, bunların asıl görevleri dışında pekiştirme fonksiyonu ile kullanılıp ikilemenin oluşumuna engel olmadıklarını düşündüğünü belirtir. Türkçenin Tarihî dönemlerinde kullanılan ikilemeler için yazılan diğer makalelerin künyesi aşağıda belirtilmiştir:

*AĞCA, Ferruh, (2015). Eski Türkçe kö:k teñri ve kö:k kalık İkilemeleri Üzerine. *Türkbilig, 30: 201-221*.

*AKKAYA, Hüseyin, (2007). Râsih Bey'in “Üstine” Redifli Meşhur Gazelinde İkilemelerin Kullanılışı. *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları, Volume 2/3 Summer, ss. 25-30*.

*AKTAN, Bilal, (2014). Dîvânü Lügâti't-Türk'ün Söz Varlığında Yer Alan İkilemeler. *Selçuk Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, ss. 1-12*.

*AKYALÇIN, Necmi, Aydoğan, Damla, (2020). Atabetü'l-Hakayık'da Yer Alan İkilemeler Ve Kalıp Sözler. *Homeros, 3(3), ss. 105-112*. DOI: 10.33390/homeros.3.012

- *AYDEMİR, Y. ve ÇELTİK, H. (2009). Gazelde İkileme Redif ve İkileme Kafiye. *Turkish Studies*, 4(2), ss. 79-117.
- *AYDIN, Erhan, (1997). Orhon Yazıtlarında Hendiadyoinler. *Türk Dili*, S. 544, ss. 417- 421.
- *AYDIN, E, Karaman, A, (2019). Eski Türk Yazıt ve El Yazmalarında İkilemeler. *Journal of Old Turkic Studies*, 3 (2), ss. 259-286 . DOI: 10.35236/jots.581408
- *AYDOĞAN, D, Akyalçın, N, (2020). Yusuf u Züleyhâ Mesnevisi'nin Kalıp Söz, Deyim, Atasözü, İkileme Bağlamında Söz Varlığı Üzerine Bir İnceleme. *Homeros*, 3 (1), ss. 13-20 . DOI: 10.33390/homeros.3.002
- *AYTAÇ, Aslı, (2018). Aşk'ın Heft Peyker Mesnevisi ve Eserde Bulunan İkilemeler. *Turkic Linguistics and Philology*, 1/1, ss. 27-33.
- *BOZOK, Emrah, (2018). Eski Uygur Türkçesinde arıg turug, arıg silig ve arıg süzük İkilemeleri Üzerine. *Türkbilig*, (36), ss. 41-46. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/turkbilig/issue/52841/698014>
- *BÖLER, Tuncay, (2009). Çaştani Bey Hikâyesindeki İkilemeler ve Türkçede İkilemelerin Eskiliği Meselesi. *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XLII, ss. 33-60.
- *ÇAĞATAY, Saadet, (1942). Uygurcada Hendiadyoinler. *Türk Lehçeleri Üzerine Derlemeler*, ss. 29-66.
- *ÇELTİK, Halil ve AYDERMİR, Yaşar, (2009). Gazelde İkileme Redif ve İkileme Kafiye. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/2 Winter, ss. 79-118.
- *DİLÇİN, Cem, (1995). Fuzulî'nin Şiirlerinde İkilemelerin Oluşturduğu Ses, Söz ve Anlam Düzeni. *In Memoriam Abdülbaki Golpınarlı Hatıra Sayısı I, Journal of Turkish Studies/ Türklük Bilgisi Araştırmaları*, 19, ss. 157-202.
- *ERDEM, Mehmet Dursun, (2005). Harezmi Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine. *Bilig*, S.33, ss.189-226.
- *ERGENE, Oğuz, (2018). Kavram Alanı Bağlamında Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Ses Yansımaları İkilemelerin Türkiye Türkçesindeki Biçimleri. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi-Journal of Turkish Researches Institute TAED-63, Eylül-September*, ss. 135-160, Erzurum.
- *FOY, Karl, (1899). Studien zur Osmanischen Syntax, das Hendiadyoin und die Wortfolge "ana baba". *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen (MSOS)*, II. c., 2. bölüm, ss. 105-136, Berlin.
- *GÖKDEMİR, Ozan, (2017). Ali Şîr Nevâyî'nin “Bedâiyü'l-Vasat” Adlı Divanındaki İkilemeler. *Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science*, 4 (17), ss. 500-513.
- *GÜNGÖR, Okan Celal, (2018). Memluk Kıpçak Türkçesinde İkilemeler. *The Journal of Academic Social Science Studies*. 65: 105-122.
- *KAHYA, Hayrullah, (2015). Gedai Divanına Göre Çağataycada İkilemeler. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, ss. 1-9.

*KARAMAN, Ahmet, (2019). Yenisey yazıtlarında geçen adrıl- seçlin- ikilemesi üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-BELLETEN*, 67 (Haziran), ss. 7-26.

*KARAMAN, Ahmet, (2020). Eski Türk Yazıt ve El Yazmalarında Geçen Zıt Anlamlı İkilemeler Üzerine Yapısal ve Anlamsal Bir İnceleme. *Journal of Old Turkic Studies*, 4 (1), ss. 50-97. DOI: 10.35236/jots.646935

*KORKMAZ, Şenol ve Korkmaz Bulut, Türkan (2017). Şeyyâd Hamza'nın Yûsuf u Zelîhâ Mesnevisindeki İkilemeler ve Yinelemeler. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Yıl:5, Sayı:11, ss. 240-279.

*ÖLMEZ, Mehmet, (1998). Eski Uygurca Odug Sak ikilemesi üzerine. *Türk Araştırmaları Dilleri*, 8, ss. 35-47.

*ÖLMEZ, Zuhâl, Kargı, (1997). Kutadgu Bilig'de İkilemeler (1). *Türk Dilleri Araştırmaları* 7, ss. 19-40.

*ÖLMEZ, Zuhâl, Kargı, (1998). Kutadgu Bilig'de İkilemeler (2). *Bahşi Ögdisi Klaus Röhrborn Armağını*, ss. 235-262.

*ÖZER, Hasan ve DEMİRTAŞ, Yağmur, (2018). Yunus Emre Divanında Geçen İkilemeler Üzerine. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, Volume: 11 Issue: 60, ss. 163-171.

*ÖZDEN, Muharrem ve Doğan, Levent, (2017). Doğu Trakya Ağızlarında Kullanılan İkilemeler. *idil* 6.32: 1173-1206.

*ÖLMEZ, Mehmet, (2017). Eski Uygurca İkilemeler Üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 65-2: 243-311.

*ÖLMEZ, Mehmet ve Sevim, Simge, (2019). Kşanti Kılğuluk Nom Bitig'e Özgü İkilemeler. *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology* 29,2: 499-524.

*ÖLMEZ, Mehmet ve Aris, Gönül, (2019). Eski Uygurca Ölüler Kitabı'ndaki ikilemeler üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-BELLETEN*, 67 (Haziran), ss. 39-64.

*ÖZÇAM, Çimen, (2013). “çağa çoluk davar doluk” İkilemesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies*, ss. 2035-2041.

*ÖZKAN, Elif, (2013). Dede Korkut Kitabı'nın Vatikan Nüshası'nda Yer Alan İkilemeler Üzerine Bir Değerlendirme. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*. C. 30, S. 1, ss. 118-140.

*SAVRAN, H. (1998). Orhun Yazıtlarında Eş Heceli İkilemeler ve Sıralama Kuralları Üzerine. *Bir Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 9-10. Prof. Dr. Kemal Eraslan Armağan Sayısı, ss. 565-570.

*SOYDAN, Serpil, (2017). Ali Şir Nevâî ve Hüseyin Baykara'nın Manzum Eserlerine Göre Klasik Çağatay Türkçesinde İkilemeler. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 14: 319-332.

*SEV, Gülsel, (2004). Divanü Lûgat'it Türk'te İkilemeler. *Türk Dili*, S. 634, ss. 497- 510.

*ŞAHİN, Hatice, (1997). Ferah-nâmede Geçen İkilemeler Üzerine. *Osmanlı Araştırmaları XVII*, ss. 125-135, İstanbul.

*ŞAHİN, Dilek, (2018). Har-Nâmede İkilemeler. *Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science*, Yıl: 5, Sayı: 29, Ekim 2018, ss. 558-569.

*ŞEN, S. (2015). Tunyukuk Yazıtındaki ıda taştâ İkilemesi Üzerine. *Dil Araştırmaları*, 17: 95-102.

*ŞENYÜZ Fatma, (2017). Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde İkilemeler. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt:5 •Sayı:12•Özel Sayı, ss.56-67.

*TAŞ, İbrahim (2012). Kutadgu Bilig’de İkilemeler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*. 60 (2), ss. 43-96.

*TEMEL, Emine, (2016). Lutfî Divanında Tekrar Grupları. *Türkiyat Mecmuası*, c.26/1, ss. 283-299.

*TİETZE, Andreas, (1966). Reduplikasyon ve (r) İle Kurulmuş Çift Sözcükler. *Reşit Rahmeti Arat İçin*, ss. 423-429, Ankara.

*TOKAY, Yaşar, (2013). Evliyâ Çelebi Seyahat-nâmesi’nde İkilemeler. *Turkish Studies*, Volume 8/9 Summer, ss. 2401-2416.

*TOPRAK, Funda, (2005). Harezmi Türkçesinde İkilemeler. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, Cilt: V, Sayı 2, Sayfa: 277-292, İzmir.

*TÜRK, Osman, (2020). Hamza-nâme’nin 72. Cildi’nde Kullanılan İkilemeler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, RumeliDE.S7 (October) Thanks to Prof. Dr. Tahir ÜZGÖR: Special Issue, ss. 357-366. DOI: 10.29000/rumelide.808722

*UÇAR, Erdem, (2019). Orhun Yazıtlarındaki Er- Bar- İkilemesi Üzerine. *Journal of Old Turkic Studies*, 3 (2), ss. 471-501. DOI: 10.35236/jots.553478

*ÜNVER, İsmail, (1988). İkilemelerle Yazılmış Dört Gazel. *Türk Dili*, S: 438, ss. 291.

*ÜSTÜNOVA, Kerime, (1998). Dede Korkut Destanlarında Aralıklı İkilemeler. *Türk Dili*, S. 557, s. 464-470, Ankara.

*YILDIZ, Hüseyin, (2010). Süleyl ü Nev-Bahar’da İkilemeler Üzerine. *Mâî Dergisi* 2/5: 51-53.

*YILDIZ, Hüseyin, (2011). Divân-ı Hikmet’te İkilemeler Üzerine. *IJSES*, Sayı 1/1, ss. 41-46.

*YILDIZ, Sümbül Begüm, (2018). Uygurca Maitrisimit’te Asıg Tusu İkilemesi Üzerine. *Research Studies Anatolia Journal*, 1/2, ss. 281-288.

*YILMAZ, Kadri Hüsnü, (2014). Hâkî Efendi’nin Süleymannâmesi’nde Yer Alan

İkilemelerin Anlama Sağladığı Katkıları. *The Journal of Academic Social Science*, c. III. S. 29, ss. 427-438.

2.2. Çağdaş Türk Lehçeleri:

Çağdaş Türk Lehçelerinde kullanılan ikilemeler için yazılan makalelerden özetlenmek suretiyle seçilen çalışma Levent Doğan’a aittir:

DOĞAN, Levent, (2012). Türkmen Türkçesinde İkilemeler. *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 6., ss. 102.

Levent Doğan makalesine, giriş kısmında ikilemeler hakkında çalışanların tanımlarına yer vererek başlamıştır. Bu çalışmada, Türkmen Türkçesinin zengin ikileme söz varlığının ortaya konulmasına gayret edilmiştir.

İlk başlık “Anlam Bakımından İkilemeler”dir. Üç alt başlığa ayırmıştır: Aynı veya Eş Anlamlı Sözcüklerle (*añsat – aňsat* “kolay kolay”), Yakın Anlamlı Sözcüklerle (*agdar – dünđer* “altüst”), Zıt Anlamalı Sözcüğün Tekrarı İle Kurulan İkilemeler (*gice – gündüz* “gece gündüz”).

İkinci başlık “Sözcük Yapısı Bakımından İkilemeler”dir. Bu bölümde; Türkçe isimlerle, Türkçe+Yabancı isimlerle, yabancı isimlerle, sayılarla, renk isimleriyle, hayvan isimleriyle ve organ isimleriyle kurulan ikilemeleri sıralamıştır. Her birine örnekler verilmeye çalışılmıştır. Üçüncü başlıkta “Şekil ve Kuruluş Bakımından İkilemeler”i incelemiştir.

Dördüncü başlık “Görevlerine Göre İkilemeler”dir. Özne, nesne, dolaylı tümleş, zarf tümleci ve yüklem görevinde olan ikilemeler olmak üzere beş alt başlıkta toplanmıştır. Beşinci başlık “Sözcük Türüne Göre İkilemeler”dir. Sıfat, zarf, zamir olan ikilemeler ve ünlemlerle kurulan ikilemeler burada incelenmiştir.

Doğan, Türkmen Türkçesinde kullanılan ikilemeleri seslerin durumuna göre de tasnif yoluna gitmiştir: Birinci sözcüğün ilk hecesindeki *ünlü sesin* ikinci sözcükte değiştirilmesiyle oluşturulan ikilemeler (*şark – şurk* “şark şurk”), iki unsuru da ünlü ile başlayan ikilemeler (*aga – inä* “abi kardeş), iki unsuru da ünsüzle başlayan ikilemeler (*hüşür – zekat* “zekat”) gibi. Doğan bu çalışmasında, Türkmen Türkçesinde ikilemelerin çeşitlilik gösterdiğini, çekim ve yapım eki alabildiğini ve cümlede her türlü görevde kullanılabilirdiğini tespit etmiştir. Çağdaş Türk Lehçelerinde kullanılan ikilemeler için yazılan diğer makaleler şu şekildedir:

*ATMACA, E. ve KRAL, F.Ö., (2015). Kazak Türkçesindeki İkilemelerin Sınıflandırılması. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 4/1*, ss. 194-213, TÜRKİYE.

*BİRAY, Nergis, Kazak Türkçesinde Yansımalı İkilemeler (Ses Özellikleri Bakımından). *academia.edu*.

*ÇELİK, M, Yılmaz, M, (2020). Türkiye’de Yayımlanan Çalışmalar Işığında Kaşkay Türkçesinde İkilemeler. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (50), ss. 47-76. DOI: 10.24155/tdk.2020.140

*ÇELİK-ŞAVK, Ülkü, (2003). Kırım Tatarcasında İkilemeler. *Türkbilig*, 2003/6: 37-40.

*DOĞAN, Levent, (2012). Türkmen Türkçesinde İkilemeler. *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 6., ss. 102.

*GÖKDEMİR, Ozan, (2017). “Özbek Bilmeceleri” İsimli Eserden Hareketle Özbek Türkçesinde Yer Alan İkilemeler Üzerine Bir İnceleme. *The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science*, Number: 63, Winter II, p. 195-204.

*GÜNER-DİLEK, Figen, (2004). Altay Türkçesinde İkilemeler. *Bilig*, Kış/2004, sayı 28. ss. 83-98.

*KARA, Mehmet, (2009). Hakas Türkçesinde İkilemeler. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 4, ss. 34-61, Ankara.

*KARACA, Vİ, Yalçın, SK, (2016). Azerbaycan Türkçesi Ağzlarında Görülen İkilemelerin Sözcük Türü / Yapı Ve Anlam Bakımından Değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(4), ss. 1657-1675.

*KARATAYEVA, SK, (2004). İkilemelerin yapısındaki Çince ve Sanskritçe elementler (Eski Türkçe Sözlük ve Kırgız Dili materyallerinde). (aktaran: B. M. Ermatova), *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, ss. 91-95.

*KARDEŞ, Recep, (2015). Yakut (Saha) Türkçesinde İkilemeler. *Siberian Studies (SAD)*, 3.8: 35-60.

*KESİN, Tuğçe Nur (2018). Alankay Batır Destanında İkilemeler. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, S.42, Bahar 2018, ss. 107-115.

*KOCA, Ergün, (2007). Kırgız-Türk Dillerindeki Yansıma Sözcüklerden Oluşan İkilemeler. *Bişkek Sosyal Bilimler Üniversitesi Kırgız Dili ve Edebiyatı Dergisi* 12, ss. 1-26.

*KÖSE, Nesrin, (1962). Seyitbek Destanı’ndaki Müstakil Türler ve İkilemeler. *Türk Kültürü, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü*, ss. 526-548.

*ÖZ, Aynur, (1997). Özbek Türkçesinde İkilemeler. *Türkoloji Dergisi*, C. XII, 1. Sayı, ss. 287-311, Ankara.

*ÖZTÜRK, Sevgi, (2008). Yeni Uygur Türkçesinde İkilemeler. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/4 Summer*, ss. 1036-1048.

*TERES, Ersin ve BOZKURT, Hüseyin, (2015). Mahtumkulu Firâkî’nin Şiirlerinde İkilemeler ve Özellikleri. *CIU, folklor/edebiyat, cilt:21, sayı:81, 2015/1*, ss. 191-204.

*ULUTAŞ, İsmail, (2007). Kırgız Türkçesinde İkilemeler. *Akademik Bakış E-Dergisi*, www.akademikbakis.org, S.:13, Ekim 2007.

2.3. Türkiye Türkçesi:

Türkiye Türkçesinde kullanılan ikilemeler için yazılan makalelerden özetlenmek suretiyle seçilen çalışma Şahbender Çoraklı’ya aittir:

ÇORAKLI, Şahbender, (2001). Türkçenin Yaratma Gücü İkilemeler I. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 17, ss. 53-60, Erzurum.

Şahbender Çoraklı, yazısına Vecihe Hatiboğlu’nun yaptığı ikileme tanımıyla başlamıştır. İkilemeler hakkında şimdiye kadar yapılan çalışmaların yetersiz olduğunu, Hans Marchand’ın görüşüne katılarak yazarların ikilemeleri eserlerinde daha çok kullanmadığı için bu çalışmaların az olduğunu belirtir. Sırasıyla ikilemeler hakkında yapılan çalışmalardan bahseder. Bu konuda yapılan ilk çalışma Karl Foy’a aittir. Çoraklı, çalışmasında ikilemeleri yapı ve bağlam açısından ele alarak yabancı dillerle olan benzerlikleri üzerinde durmaktadır.

Çoraklı daha sonra, “İkilemelerin yapısı ve özellikleri” şeklinde bir başlık atar ve sıralamaya başlar. İlk özellik “kalıplaşma özelliği”dir. İkilemelerin yer değiştirilemez ve tek başlarına kullanılamaz oluşlarını inceler. Ona göre bu kalıplaşmanın sebepleri; az heceli sözcüğün öne gelmesi (*bağ bahçe, kul köle*), ünlü ile başlayan sözcüğün öne gelmesi (*açık saçık*), Türkçe

sözcüklerin öne gelmesi (*güçlü kuvvetli*), b- veya p- ile başlayan sözcüğün sonra gelmesi (*eski püskü*) gibi etkenlerdir. İkinci özellik ses benzerliği özelliğidir. İkilemelerin kurulmasında ses ahengi ve uyumunun önemi büyüktür. İkilemelerdeki ses benzerliğinin üç ayrı sahada ele alınabileceğini söyler: Birincisi “önseste benzerlik”tir. İkilemeyi kuran sözcüklerin başındaki seslerin benzeşmesiyle sağlanmaktadır. Önses benzerliğini de kendi içinde üç gruba ayırarak incelemiştir. Birinci grupta her iki sözcüğün aynı anlam sahasına girdiği örnekleri belirtir. Örneğin; *at araba* ikilemesi at ve arabayı değil at ve araba doğrultusunda düşünülebilecek her türlü lüksü ifade etmektedir. İkinci gruptaki örneklerde ikilemeler eş veya yakın anlamlıdır. Ya kavramlardan birinin anlamını kuvvetlendirir ya da ilk gruptaki gibidir: *Bağ bahçe, bet beniz* vb. Üçüncü grupta *ise çer çöp, kap kacak* gibi ikilemeleri örnek vererek sözcüklerden birinin asıl manayı taşıdığını diğersinin ise ses benzerliği için olduğunu ifade eder.

İkincisi “içses uyumu”dur. İçses denildiğinde kastedilen ünlülerdir. Bu ikilemeler aynı sözcükten yapılmış gibi görünür fakat ikinci kelimedede ünlüler değişerek farklılaşır. En çok rastlanan uyum a/u uyumudur. Diğersleri ise e/ü, a/a, a/i, i/o ve a/ü dür.

Üçüncüsü “sonseste benzerlik”tir. Sonses benzerliği bir bakıma kafiye sayılmaktadır. Benzerliğin oluşması için ikinci sözcüğün başına *p-, f-, k-, s-, z-* ve *m-* gibi ünsüzler getirilir. *Akça pakça, kelli fellî, mırın kırın, abuk subuk* vb.

Son olarak Çoraklı, sonsesteki benzerlikte kullanılan ünsüz harflerden *m-* sesini ayrı bir yer vererek incelemiştir. Bu yapının oyun amacıyla kurulduğunu söyler. Türkçe’de *m-* sesi ile kelime başlamadığından bu ikilemeler daha çok Türkçenin yaratma gücüdür. Bu yapı bütün sözcüklere uyarlanabilir fakat hiçbirisi *hık mık etmek* dışında sözlük sözcüğü olma niteliğine sahip olamamıştır. Bu sözcüğün sözlüğe girmesini deyim olarak kullanılmasına bağlar. *M-*’li yapının sadece Türkçe’de kullanılan bir buluş olduğunu ve Osmanlı Türkçesi’nin etkisiyle diğers dillerde de yaygınlaştığını söyler. Sıraladığı özelliklerin dışında kalan ve genellikle son sesinde uyum bulunan ikilemelerden örnekler verir: *allak bullak, anlı şanlı, haşır neşir, yalvar yakar* vb.

Türkiye Türkçesinde kullanılan ikilemeler için yazılan diğers makalelerin künyesi aşağıda belirtilmiştir:

* ABİK, A. Deniz, (2010). “(İsim1 + II/+IU) (isim2 +II/+IU)” Kuruluşundaki İkilemeler. *Türkoloji Dergisi*, 17(2), ss. 1-20 . DOI: 10.1501/Trkol_0000000185

*ABİK, Deniz, (2010). Derleme Sözlüğünde İkinci Kelimesinin Başında S- Bulunduran Tekrarlar Ve Başka Seslerle Benzer Diğers Tekrarlar. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi* 17, ss. 1-27.

*AĞAKAY, Mehmet Ali, (1953). İkizlemeler Üzerine. *Türk Dili*, c. 2, S. 16, ss. 189-191.

* AĞAKAY, Mehmet Ali, (1954). İkizlemeler Üzerine II. *Türk Dili*, 2(17), ss. 268-271.

*AĞAKAY, Mehmet Ali (1954). Türkçede Kelime Koşmaları. *TDAY-Belleten*, ss. 97-104.

*AKERSON, Fatma, (1982). Türkçenin Çeviride Tam Değerlendirilemeyen Bir Özelliği: İkilemeler. *Çağdaş Eleştiri*, S. 6, ss. 49-52, İstanbul.

*AKTAŞ, Tahsin, (1996). Yapı ve Anlam Bakımından Almanca ve Türkçede İkilemeler. *Türk Dili*, S. 539, ss. 565-575, Ankara.

- *AKYALÇIN, N. (2008). "İp" Ve "M, P, R, S" Yapılı Türkçe İkilemlere İlişkin Sorunlar. *Çağdaş Türk Dili*, 20(247), 338.
- *AKYALÇIN, Necmi, (2014). Türkçe İkilemelerin Yapı ve Anlam Özelliklerine İlişkin Değerlendirmeler. *International Journal of Language Academy Volume 2/2 Summer 2014*, pp. 183-194.
- *AKYALÇIN, N. (2017). Pekiştirme Sözcükleri, Sıfat Tamlaması Veya İkileme Midir? *Journal of Awareness*, Volume: 2, Issue:1, pp. 27-33.
- *AKYALÇIN, N. (2019). Deyim Ve İkileme İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Homeros*, pp. 83-94.
- *AKYALÇIN, Necmi ve Özlem Öztuncer (2004). Yaşar Kemal'in Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana Adlı Romanındaki İkilemeler. *Folklor Edebiyat Dergisi* 37: 133-165.
- * AKYALÇIN, N, Gürcü, H. (2017). Orhan Pamuk ve Fakir Baykurt'un İki Romanında Deyim, Atasözü ve İkilemeler Bakımından Söz Varlığı. *Journal of Awareness*, 2 (3S), ss. 55-68. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/joa/issue/31802/348664>
- *ALKAYA, Ercan, (2008). Orta ve Doğu Karadeniz Ağzlarında Görülen İkilemeler Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies Volume 3/3, Spring*, ss. 37- 76.
- *COŞKUN, Cevdet, (2020). Tümceye Kattığı Anlam Bağlamında İkilemeler. *Homeros, Volume: 3, Issue:3*. pp. 113-128.
- *ÇAVDAR, Yıldırım, (2018). Kemal Tahir'in "Devlet Ana" Adlı Romanında İkilemeler. *Turkish Studies, Language / Literature Volume 13/12, Spring 2018*, pp. 111-138
- *ÇORAKLI, Şahbender, (2001). Türkçenin Yaratma Gücü İkilemeler I. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 17*, ss. 53-60, Erzurum.
- *ÇORAKLI, Şahbender, (2005). Türkçenin Yaratma Gücü İkilemeler II. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 27*, ss. 41-44, Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı, Erzurum.
- *ÇÜRÜK, Yasemin, (2016). İkilemelerin Dilbilgisel Anlamları. *International Journal of Social Science*, [SEP]Number: 48, Summer II, pp. 397-411.
- *ÇÜRÜK, Yasemin, (2018). Sözcük Türetme Yöntemi Olarak İkileme. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 6(3):499-503.
- *ÇÜRÜK, Yasemin, (2016). İkilemelerin Kapsamı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(29), ss. 426-430.
- * DEMİRCAN, Ömer, (1988). A Systematic Approach to Non -Echoic-Base Reduplications: Studies on Turkish Linguistics. *Proceedings of the 4th International Conference on Turkish Linguistics*, ss. 231-264.
- *DEMİRCAN, Ömer, (2012). Türkçe İkilemenin Özüne Doğru. *Dilbilim*, ss. 61-92. *EFE, Kürşat ve AÇIKGÖZ, Muhammed Ali, (2019). Ahmet Bican Ercilasun'un "Türk'ün Kayıp Kitabı Ulu Han Ata" Romanında İkilemeler. *Dede Korkut, Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi Cilt 8, Sayı 18*, ss. 179-202, Nisan.

*ERATALAY, Süleyman, (2017). Türkçe ve Sümercede İkileme. *YYÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 1, Özel Sayı-2*, <http://www.yyusbedergisi.com/dergi/turkce-ve-sumercede-ikileme20171227091407.pdf>

*EREN, Hasan, (1949). İkiz Kelimelerin Tarihine Dair. *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, C. VII, S. 2*, ss. 283-286, Ankara.

*GÖÇEN, G, Yazıcı, H, Kaldırım, G, (2020). Yabancılar İçin Türkçe Okuma Kitaplarında İkilemeler, Deyimler ve Atasözleri: Anadolu ve Dede Korkut Hikâye Setleri. *Aydın Tömer Dil Dergisi, 5(1)*, ss. 1-38. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/aydintdd/issue/59862/691619>

*GÖÇEN, G., Karabulut, G., Yıldız Memiş, N., Darama, M., (2020). Yabancılar için Türkçe Okuma Kitaplarında Yer Alan İkileme, Deyim ve Atasözlerinin Kullanım Sıklığı ve Seviyelere Göre Dağılımı. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, Volume 8, Issue 2, p. 112-142.

*GÜÇLÜ, Ruhan, (2017). Türkçe ve Bahasa Melayan Dillerindeki İkileme Sürecinin Karşılaştırmalı Analizi. *Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 2(4)*, ss. 22-28. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/stad/issue/34637/382641>

* HAYRAN, T, Yazıcı Okuyan, H. (2020). Yabancılar Türkçe Öğretiminde Kullanılan Ders Kitaplarında Yer Alan İkilemeler Üzerine Bir İnceleme. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (3)*, ss. 22-40. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/korkutataturkiyat/issue/58935/833660>

*HİRİK, Erhan, (2018). Türkçede Tekrarlı Yapı Sınıfları. *Türkiyat Mecmuası, 28 (2)*, ss. 37-65. DOI: 10.18345/iuturkiyat.497573

* KALAÇAY, Ş. (2020). Türk Kalbi Adlı Eserde İkilemelerin Yapısı. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 5(1)*, ss. 75-90. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/buefd/issue/54891/752360>

*KAYALAR, Fethi, (1991). Türkçede ve İngilizcedeki İkilemeli Yapılar ve Kuralları. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 12/30, p. 311-324.

*ÖZDEN, M. Doğan, L. (2017). Doğu Trakya Ağzlarında Kullanılan İkilemeler. *İdil, 6(32)*, ss. 1173-1206.

*ÖZDEN, Muharrem, Doğan, Levent, (2017). İkileme Kullanımı Bakımından Bulgaristan ve Yunanistan Türk Ağzları. *Akademik Bakış Dergisi*, ss. 146-172. academia.edu.

*ÖZDİL, Hatice, Özdil, Erdoğan, (2017). Kudret Ayşe Yılmaz'ın Orobanihiyye Romanının Söz Varlığında İkilemeler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 6 (3)*, ss. 1694-1706.

*ÖZKAN, Bülent, (2010). Türkiye Türkçesinde İkili Tekrarların Sözlükbirimsel Dizgesel Ve Metinsel Görünümleri. *Turkish Studies*, ss. 564-582.

*ÖZKAN, Bülent (2011). Türkiye Türkçesinde İkili Tekrarlar. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 6/1 Winter*, ss. 1625-1648.

*ÖZKAN, İbrahim, (2011). Türk Atasözlerinde Yinelemeler. *Turkish Studies*, 6/1, ss. 1649-1656.

*SİVRİ, Öznur, (2020). Türkiye Türkçesinin Akdeniz Bölgesi Ağzlarında Görülen İkilemeler Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Türkoloji Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, 5(1), ss. 41-53.

*SUÇİN, Mehmet Hakkı, (2006). Türkçe ve Arapça İkilemelerde Sözcük Dizilişi ve Ses Benzeşmesi. *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl: 10 Sayı: 28, ss. 281-294.

*ŞAHİN, Hatice, (2019). Türkçede “M”li Tekrarlar Üzerine. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 60-66.

*TELLİ, B. (2017). Güneydoğu Anadolu Bölgesi Ağzlarında Geçen İkilemeler Üzerine Bir Değerlendirme. *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi*, 6, ss. 133-149.

*TOPAL, E. (2020). Giresun-Eynesil Ağzından Ölçünlü Türkçede Bulunmayan Kelimeler, Deyimler, İkilemeler ve Atasözleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 28(2), ss. 1008-1012. DOI: 10.24106/kefdergi.697855

*TUNA, Osman Nedim, (1947). Türkçede Tekrarlar. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, cilt: 3, ss. 429-447, İstanbul.

*TUNA, Osman Nedim, (1986). Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten*, 1982-1983, ss. 163-228, Ankara.

*VOYELIN, C. F. ve Ellings Havsén, M.E. (1945). Türkçenin Yapısı: Bahis 12. Tekrarlama. *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, C: IV, S:1, Kasım-Aralık, 1945.

*YASTI, Mehmet, (2007). Türkçe Deyimlerde Geçen İkilemelerin Ses ve Şekil Özellikleri. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Bahar 2007, S. 21, ss. 51-87.

*YAVUZ, S. ve TELLİ, B. (2013). İç Anadolu Bölgesi Ağzlarında Geçen İkilemeler Üzerine Bir Değerlendirme. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(3), ss. 377-403.

*YÜCEL, E. (2016). Karşılaştırmalı Bir Bakış Açısıyla Türkçe Ve Almanca İkilemeler. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, ss. 79-96.

3. İkilemeler Hakkında Yazılan Bildiriler:

İkilemeler hakkında yazılan bildirilerden özetlenmek suretiyle seçilen çalışma Leyla Karahan’a aittir:

KARAHAN, Leyla, “Türkiye Türkçesi Ağzlarında {-I} Zarf-Fiil Ekli İkilemeler”, VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi, 30 Eylül-04 Ekim 2013, İstanbul, Bildiri Kitabı, 2014, C.II, s. 75-84.

Leyla Karahan, makalesinin giriş kısmında tarihî lehçelerde işlek olan {-I} ve {-A} zarf-fiil eklerinin Türkiye Türkçesi yazı dilinde çok sınırlı bir kullanım alanına sahip olduğunu söyleyerek söze başlar. Karahan, {-I} zarf-fiil ekinin, Türkiye Türkçesi yazı dilinde sadece “gelivermek, alıkoymak” gibi birleşik fiillerin yapısında bulunduğunu, bu eklerle ikileme yapılmadığını ifade eder. {-A} zarf-fiil ekinin ise hem “koşabilmek, yazadurmak” gibi birleşik fiillerin yapısında hem de “koşa koşa, yaza yaza” gibi ikilemelerde yer alabildiğini söyler. {-I} zarf-fiil ekinin Türkiye

Türkçesi ağızlarında yazı diline göre daha geniş bir kullanıma sahip olduğunu belirtir. Yine Karahan, {-I} zarf-fiil ekinin Türkiye Türkçesi ağızlarında yazı dilinden farklı olarak ikilemelerde de kullanıldığını söyler. {-A}'lı ikilemelerin *koşa koşa, gide gele* örneklerinde olduğunu ve yazı dilinde de bulunduğunu ifade eder. Ancak yazı dilinde {-I} zarf-fiil ekli ikilemenin olmadığını belirtir. Bildirisinde, Türkiye Türkçesi ağızlarında {- I} zarf-fiil eki ile yapılan ikilemeleri ele alacağını, ağızlardaki bu yapıya uyan ikilemeler hakkında bilgi vereceğini ifade eder.

Karahan'ın tespitlerine göre, Artvin ağızlarının bir bölümü ile Trabzon ve Rize ağızlarını içine alan Kuzeydoğu Grubu ile Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesinin büyük bir bölümünü içine alan Doğu Grubu ağızlarında tek veya çok heceli bütün fiillerde ikileme, {-A} zarf-fiil eki ile yapılır. Bu ağızlarda {-I} ekli ikileme yoktur. {-I} zarf-fiil eki, Batı Grubu'ndaki Adana, Amasya, Ankara, Çankırı, Çorum, Eskişehir, Gaziantep, Hatay, İçel, Kahramanmaraş, Karaman, Kayseri, Kırşehir, Kilis, Malatya, Nevşehir, Niğde, Osmaniye, Sivas, Tokat, Yozgat ağızlarında çok heceli fiillerle yapılan ikilemelerde yaygın olarak kullanılmaktadır. İkilemelerin ağızlardaki örneklerini verir: “*dolanı dolanı*” (Adana-Osmaniye), “*çağırışı çağırışı*” (Gaziantep) vb. Ağızlarda bu yapıya uyan ikilemelerin azlığı ve çokluğundan bahseder.

Karahan, “Türkiye Türkçesi ağızlarının bir kısmında çok heceli fiillerin ikilemeleri neden {-A} değil de {-I} eki ile yapılmaktadır? Bu tercih, fonetik bir sebepten mi kaynaklanmaktadır?” sorularını sorar ve örneklerle açıklar. İkilemelerde kullanılan {- I} ekinin, {-A} zarf-fiil ekinin fonetik sebeplerle daralmış şekli olmadığı sonucuna ulaşır.

Tarihî ve bugünkü Türk lehçelerinde {-I} zarf-fiil ekinin durumunu ele alır. Karahan, {-I} zarf-fiil ekinin; Köktürk, Uygur, Karahanlı, Harezmi, Kıpçak ve Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde tek başına zarf ve sıfat yapımında, ikilemelerde, birleşik fiillerde işlek olarak kullanıldığını, bazı edatların yapısında da bu eklerin olduğunu belirtir. Son olarak Karahan, “Türkiye Türkçesinin Bazı Ağızlarındaki {-I} Zarf-Fiil Ekli İkilemelerin Düşündükleri” başlığını atarak yaptığı incelemelerden çıkardığı sonuçları maddeler halinde sıralamıştır: Karahan'a göre, {-I} eki Batı Grubu ağızlarını Doğu ve Kuzeydoğu Grubu ağızlarından ayırır. Alt ağız gruplarını ayırmada da önemli bir rolü vardır. Türkiye Türkçesi yazı dilinde {-I} ekinin sadece birleşik fiillerle kullanılmasını Rumeli ağızlarının etkisine bağlar. {-I} zarf-fiil ekinin benzeşme, daralma gibi fonetik olaylar sonucu ortaya çıkmadığını belirtir. Karahan, Carbognano'dan ve kavait kitaplarından edindiği bilgilerle 18. yüzyıldan itibaren {-I} ekinin birleşik fiiller dışında yazı dilinde kullanılmadığını ve kullanım alanının azaldığını tespit etmiştir.

İkilemeler hakkında yazılan diğer bildirilerin künyesi aşağıda verilmiştir:

*ABİK, A. Deniz, “Bir İkileme Yapısı: (isim1+II / +IU) (isim2+ II / +IU) Kuruluşundaki İkilemeler”, *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 7. Milletler Arası Türkoloji Kongresi* (8-12 Kasım1999), İstanbul, (basılmamış bildiri).

* AĞCA, Mustafa, (2019). “Türkçede İkilemelerin Sözcükselleşme Sürecindeki Bir İşlevi: Anlamsal Sınırlama/Belirginleştirme. 6. Uluslararası Filoloji Sempozyumu, VI. Uluslararası Filoloji Sempozyumu Tam Metin Kitabı, Asos Yayınevi, ss. 221-230.

*AKASLAN, T. (2004). “Yaşlı Maşlı Ama Dipdiri Yarı-İkileminin Anlam Sözdizimi”, *Türk Dilbilim Kurultayı*. İzmir.

*AKMAN, Eyüp, (2012). "Kastamonu Ağzından Az Bilinen İkilemeler", *VII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, ss. 208-215, Ankara.

*AKSAN, Yeşim (2001). "Türkçede Zaman Anlatımı ve Kimi İkileme Yapıları", *XV. Dilbilim Kurultayı*, ss. 115-122, İstanbul.

*ATAY, Ayten (2010). "Nogay Türkçesinde İkilemler: Doubling in Nogay Turkish", *II. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi*, ss. 1-11. <http://earsiv.kmu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11492/754/Nogay%20Türkçesinde%20İkilemler.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

*ARGUNŞAH, Mustafa, (2019). "Codex Cumanicus'ta Geçen 'Ağır Sıy' ve 'Sıy Tabuḥ' İkilemeleri Üzerine", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ss. 105-113.

*AŞÇI, Ufuk Deniz, "İngiltere'de Türkçe Konuşan Toplumun Konuşma Dilinde Rastlanılan İkilemeler Üzerine", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, ss. 221-246 (Türk Dilbilgisi Toplantıları-II Türkiye Türkçesi: Ses ve Şekil Bilgisi Sempozyumu'nda, 31 Ekim-1 Kasım 2014, bildiri olarak sunulmuştur).

*BAŞARAN, U. (2019). "Kültür Taşıyıcısı Olarak Sivas'ta Kullanılan Yöresel İkilemeler", *Sivas Kongresi'nin 100. Yılında Her Yönüyle Sivas Uluslararası Sempozyumu*, ss. 87-102, Sivas, Turkey.

*BAYRAKTAR, F. S. (2005). "Kutadgu Bilig'de İkilemeler". Alatau Üniversitesi "Yusuf Has Hacib ve Fikirleri" Sempozyumu, Kırgızistan-Bişkek.

*BİRAY, Nergis, (2013). "Kazak Türkçesinde Yansımali İkilemeler", *VI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu*, Bursa Uludağ Üniversitesi, 4-7 Aralık 2013.

*BOZOK, Emrah, (2019). "Eski Türkçede İştikaklı İkilemelerle Kurulan Deyimler", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ss. 332-337.

*ÇAĞIRAN, Önder, (2004). "Osman Nedim Tuna'nın İkilemelerindeki Ünsüz Dizisine Bazı Ekler", *V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı I*, ss. 689-692, Ankara, 20-26 Eylül.

*ÇETİN, Engin, (2013). "Kur'an Tercümesi Rylans Nüshasındaki İkilemeler." *VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri* (20-25 Ekim 2008), II, ss. 1161-1173.

*ÇETİN, Samet, (2015). "Dede Korkut Kitabında İkileme Yapısındaki Niteleme Sıfatları", *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi: Dede Korkut ve Türk Dünyası*, ss. 373-381, 19-23 Ekim 2015, Çeşme-İzmir.

*DİLÇİN, Cem. (1992). "Fuzuli'nin Farsça Şiirlerinde İkileme", *Uluslararası Türk Dili Kongresi Bildirileri* (26 Eylül 1992 1 Ekim 1992), ss.505-519.

*DİLEK, İbrahim, (2015). "Yabancı Dil Olarak Türkçede İkileme Öğretimi: Örnek Araştırmalar", *International Journal of Languages' Education and Teaching* ISSN: 2198 – 4999, Mannheim – GERMANY, UDES 2015 p. 1436-1452. (Bu çalışma Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi tarafından düzenlenen "1. Uluslararası Dil Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu'nda" sözlü bildiri olarak sunulmuştur.)

*DUMAN, Musa ve KEMİK, Fatih (2006). “İkilemelerin oluşum süreçleri ve ‘yalnız başına’ örneği üzerine”, *1. Uluslararası Türkoloji Kongresi Bildirisi* (9-15 Nisan 2006), İzmir: Ege Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

*DURGUT, Hüseyin, (2009). “Türkiye Türkçesinde İkilemelerde Kalan Arkaik Kelimeler”, *V. Uluslar arası Türk Dil Kurultayı I*, ss. 805-814, Ankara, 20-26 Eylül.

*ERTÜRK, Fatma, (2019). “Başkurtçaya Geçen Arapça İkilemelerde Anlam Değişmesi”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ss. 667-681.

*EYNEL, Sema, (2019). “Özbek Türkçesinde Yansımali İkilemeler (Yapı, Ses ve Şekil Özellikleri Bakımından)”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ss. 682-692.

*HİRİK, Erkan, (2018). “Morfolojik Tekrarlı Yapılar ve Kutadgu Bilig'deki İşlevsel Görünümü”, *Atebetü'l Hakâyık ve İlk Dönem Türkçe İslâmî Eserler Sempozyumu Bildirisi*, Ankara.

*KARAHAN, Leyla, “Türkiye Türkçesi Ağzlarında {-I} Zarf-Fiil Ekli İkilemeler”, *VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*, 30 Eylül-04 Ekim 2013, İstanbul, Bildiri Kitabı, 2014, C.II, ss. 75-84.

*KİNCSES-NAGY, Éva “İki Taşla Bir Kuş... Çağataycada Hendiodyoin” *Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, 20-26 Eylül 2004, Ankara, ss. 1125-1136.

*KOCASAVAŞ, Yıldız, (1997). “Aynı Köke Dayalı Unsurları İsim ve Fiil Olan İkilemeler”, *IX. Millî Türkoloji Kongresi*, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 15-19 Eylül, İstanbul.

*ÖZKAN, Mustafa, (2004). “Deyimleşmiş İkilemeler”, *V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı II*, ss. 2289- 2318, Ankara, 20-26 Eylül.

*ÖZÜNLÜ, Ünsal (1987). “Dilbilimi ve Edebiyat Konusu Olarak Yinelemeler”, *Dilbiliminin Dünü Bugünü Yarını: I. Dilbilimi Sempozyumu*, Ankara.

*SOMUNCU, Melike, (2019). “Behçetü'l-Hadâyık'ta İkili Kullanımlar”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi X. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ss. 1427-1434.

*ŞENYÜZ Fatma, (2017). “Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde Birleşik Kelimeler”, *2. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, Alanya, ss. 281.

*ŞENYÜZ Fatma, (2017). “Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde İkilemeler”, *2. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, Alanya, ss. 282.

*TOLKUN, Selahattin, (2018). “Klasik Doğu Türk Şiirinde İkilemelerin Ahenk Unsuru Olarak Kullanılması”, *International Congress on Turkish Geography Social Sciences Research II- 20-22 April/Alanya-TURKEY*, ss. 465-475.

*UYGUR C. V. (2010). “Karakalpak Türkçesinde Tekrarlar”, Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, *II. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi*, İzmir.

*VURAL, Hanifi (2004). “Dede Korkut Anlatılarında Söz Tekrarları”, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

*YILDIZ, Hüseyin, “Eski Uygur Türkçesinde İkilemelerde Yer Değiştirme Meselesi, İkileme Grupları, Köprü İkileme ve Kelimeler Arası Kavram Geçişleri” İstanbul Kültür Üniversitesi, IV. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi (TUDOK 2012), 27-28 Ağustos 2012 Bildiriler, İstanbul 2012, ss. 141-155.

*YILDIZ, Hüseyin, (2016). “Türkçede kap kaçak İkilemesi Üzerine”, *XI. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı*, Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Ü., ss. 28-40.

4. İkilemeler Hakkında Yazılan Kitaplar:

İkilemeler hakkında yazılan kitaplardan incelenmek suretiyle seçilen çalışma Vecihe Hatiboğlu'na aittir:

HATİBOĞLU, Vecihe, (1981). *Türk Dilinde İkileme*. (Genişletilmiş İkinci Baskı), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Vecihe Hatiboğlu, kitabının ön sözünde ikilemenin tanımını yapar. Ona göre; “İkileme, anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır.” İkileme için her dilde farklı terimler yer alır. Osmanlıcada “atf-ı tefsiri”; Fransızcada “redoublement, hendiadyoin”; İngilizcede “reduplication dual, hendiadyoin”; Almandaca “Verdoppelung, Zwillings rmen, Hendiadyoin” terimleri ikilemeleri karşılamaktadır. İkilemenin Türkçe'nin zenginliğini oluşturduğunu söyler. İkileme diğer dillerde Türkçe kadar sık kullanılmamıştır. Dilimize yabancı sözcüklerin girmesiyle ikilemenin kullanım alanı daralmış ve halk dilinde yaşar hale gelmiştir.

Hatiboğlu daha sonra kitabına “İkilemelerin Genel Özellikleri” başlığını atmıştır. Bu bölümde, ikilemelerin genel özelliklerinin başında ses uygunluğunun geldiğini ifade eder. Ses benzerliği, ikilemeler için önemli bir etkidir. Kitabında ses benzerliklerini açıklar: “Önseste benzerlik” ve “sonseste benzerlik” alt başlıkları oluşturur. İkilemelerin özelliklerinden ikincisi “sözcükler arasında ünlü kuralları”dır. Ayrı sözcüklerden kurulan ikilemelerin birçoğunda, özellikle yansıma sözcüklerde, birinci sözcüğün ilk hecesinde “a” sesi varsa, ikinci sözcüğün ilk hecesinde “u” sesi bulunur (*çarpık çurpuk, şartlı şurtlu gibi*). Diğer bir özellik “ikilemelerin kalıplaşmış” olmasıdır. Kalıplaşmanın kesinliği nedeniyle bazı sözcüklerin sırası değiştirilemez, bazılarıysa tek başına kullanıldığında bir anlam ifade etmez. Örneğin *karı koca* ikilemesinin yeri değiştirilip *koca karı* yapıldığında anlam değişir ve ikileme ortadan kalkar. İkilemler arasından çok azı bu kuralın dışında kalmıştır: *büyükklü küçükklü* gibi. Bu bölümde en son “ikilemelerde kalıplaşmayı oluşturan etkenler”i sıralamıştır: İkilemelerde az heceli sözcüğün öne gelişi, ikilemelerde ünlü ile başlayan sözcüğün ilk önce yazılması gibi.

Kitabın diğer bölümü “Sözcük Yapısı Bakımından İkileme Türleri”nde; ‘Türkçe Sözcüklerden İkileme’, ‘Türkçe ve Yabancı Sözcüklerden İkileme’, ‘Yabancı Sözcüklerden İkileme’, ‘Sayılardan İkileme’, ‘Tamlamadan İkileme’ ve ‘m-’li ikileme’ başlıkları yer alır. M-’li ikilemelerde Türkçe sözcüklerin m- harfi ile başlayamayacağı için bu ikilemelerin Türkçe'nin yaratma gücüyle oluştuğunu ifade eder. Bunun için ünlüyle başlayan kelimenin başına ya da ünsüzle başlayan kelimenin başındaki ünsüzün yerine m- sesi getirilir, geriye kalan kısım olduğu gibi tekrarlanır: *örtü mörtü* gibi.

Diğer bir bölümde “Aralıklı İkilemeler”i incelemiştir. “Bağlaçlı İkileme”, “Sorulu İkileme”, “İkileme Etkisiyle Üçleme”, “Ayrı İkileme”, “Sayı Adlarından Aralıklı İkileme” gibi alt başlıklar içermektedir. Hatiboğlu’na göre ikilemenin arasında bağlaç, soru eki gibi eklerin bulunmasındaki amaç anlatımı kuvvetlendirmek ve pekiştirmek içindir.

Diğer bölüm “Sözcük Türü Bakımından İkilemeler”dir. “Adlardan İkileme”, “Adıllardan İkileme”, “Sıfatlardan İkileme”, “Ünlemlerden İkileme”, “Bağlaçlardan İkileme” ve “Eylemlerden İkileme” alt başlıklar arasında yer alır. Adla kurulan ikilemelerde özel ve cins adlardan ikilemelerin kuruluşu ilginçtir. *Ahmet Mehmet, ev ev dolaş-, demet demet gül* gibi. Adıllardan kurulan ikilemeler az kullanılırken sıfatlardan kurulan ikilemeler oldukça sık kullanılmıştır.

Diğer bir bölüm olarak ikilemeleri “Yapı ve Kuruluş Bakımından” inceler ve iki bölüme ayırır: I. Ad Kök veya Gövdelerinden Kurulan İkilemeler II. Eylem Kök veya Gövdelerinden Kurulan İkilemeler. Ad kök veya gövdesinden kurulan ikilemelerde ismin hallerinden oluşan ikilemelerden söz edilmektedir. Ayrıca yansılardan kurulan ikilemeler de bu gruba dahil edilmiştir. Eylem kök veya gövdelerinden kurulan ikilemelerde ise ulaçlardan, ortaçlardan, çekimli eylemlerden oluşmuş ikilemeler gibi başlıklardan söz eder.

Kitabın bir diğer bölümü “Görev Bakımından İkilemeler”dir. Burada ikilemenin cümledeki görevlerini açıklar: İkilemeden nesne, dolaylı tümleş, özne, düz tümleş, yüklem. Hatiboğlu, ikilemelerin tümce içinde her türlü görevde kullanılabildiğini belirtir.

Hatiboğlu ikilemeleri anlam bakımından da incelemektedir. Ona göre ikilemenin asıl ortaya çıkış sebebi anlamdır. İkilemeler; anlamı pekiştirmek (*deste deste para, güzel mi güzel, up-uzun*), güçlendirmek (*gide gele usan-, dönüp dönüp bak-*), abartmak (*seve seve yap-*), çoğaltmak (*demet demet gül*) ve kolaylaştırmak (*temiz mi temiz bir kadın*) için kullanılabilir.

İkilemeler, “anlam bakımından ikilemeyi kuran sözcükler” bölümünde; iki sözcüğü de anlamlı (*doğru dürüst*), aynı anlamlı sözcüklerden kurulan (*deli divane*), anlamları yakın sözcüklerden kurulan (*eş dost*), anlamları karşıt sözcüklerden kurulan (*irili ufaklı*), bir sözcüğü anlamlı (*eski püskü*), iki sözcüğü de yarı anlamlı ikilemeler (*eciş bücüş, abur cubur*) ve ikilemeyle resim çizme alt başlıklarıyla incelenir.

Hatiboğlu, ikilemelerin tarihî süreci üzerinde de durmaktadır. İlk yazılı metinlerden itibaren kullanılan örnekleri verir. İlk Türk metni olan Orhun Yazıtlarından itibaren ikileme kullanılmıştır (*yabız yablak budunda üze olurtum*). İkilemeler, Uygur Türkçesi döneminin başlıca dil özelliklerinden biridir. Yabancı dilin artmasıyla Türkçe sözcüğün yanına aynı anlamda yabancı sözcükler de eklenerek ikilemeler oluşturulmuştur (*çin kirtü*: doğru, hakikî). Türkiye Türkçesinde ikileme bolca kullanılır. Çoğu konuşmada, yazıda ikilemelerin her türüne rastlanır. Hatiboğlu’na göre ikilemeler; ses benzerliğine, uygunluğuna dayandığı için Türk dili şiirle konuşur gibidir.

“Şiirde İkileme” başlığı altında; ‘Sultan Veled’in Manzumelerinde İkileme’, ‘Yunus Emre’de İkileme’, ‘Necati’, ‘Fuzuli’, ‘Baki’, ‘Naili Kadim’, ‘Nedim’, ‘Karacaoğlan’, ‘Şeyh Galip’, ‘Şinasi’, ‘Namık Kemal’, ‘Ziya Paşa’, ‘Abdülhak Hamit Tarhan’, ‘Mehmet Emin Yurdakul’, ‘Mehmet Akif Ersoy’, ‘Ahmet Haşim’, ‘Tevfik Fikret’, ‘Yahya Kemal Beyatlı’, ‘Sabahattin Kudret Aksal’, ‘Necati Cumalı’, ‘Behçet Kemal Çağlar’, ‘Faruk Nafiz Çamlıbel’, ‘Fazıl Hüsnü Dağlarca’, ‘Orhan Veli Kanık’, ‘Behçet

Necatigil’, ‘Oktay Rifat’, ‘Cahit Sıtkı Tarancı’, ‘Tahsin Saraç’ ve ‘Aşık Veysel Şatıroğlu’ gibi şairlerin şiirlerinde geçen ikileme örneklerine kitabında yer vermiştir.

Hatiboğlu, “Düzyazıda İkileme” başlığında, düzyazıda kullanımını incelemiştir. Osmanlı Türkçesi döneminde, düzyazıda ikilemelerin, yabancı kelimededen, ya yabancı ya da bir Türkçe ve bir yabancı kelimededen kurulduğunu belirtir. Bazen de araya "ve" bağlacı koyularak oluşturulan örneklerine rastlanır. 15. yüzyılda özellikle Dede Korkut kitabında ikilemeler oldukça renkli ve bol kullanılmıştır. Dede Korkut kitabının önemini gösteren özelliklerin başında ikilemeler gelmektedir. 20. yüzyıla geçiş dönemindeki Türkçeyi kullanan Refik Halit Karay’ın yazılarında da ikileme örneğine çok rastlanır.

Hatiboğlu, deyimlerde ve atasözlerinde ikilemelere değinmiştir. Deyimlerde etkinliği ve anlatımda kolaylığı sağladığı için ikileme örneklerinin sık görüldüğünü belirtir: (*boyu boyuna, huyu huyuna gibi*). Atasözlerindeki ikilemeler içinse öğüt ve yargıların en iyi ikileme ile anlatıldığını ifade eder. Örneğin; “*damlaya damlaya göl olur*”, “*üzüm üzüme baka baka kararır*” gibi. Kitabının son kısmında ikileme sözlüğü yer alır. İkilemelerle ilgili yazılan diğer kitapların künyeleri aşağıda belirtilmiştir:

*AKYALÇIN, Necmi, (2007). *Tanıklı Türkçe İkilemeler Sözlüğü*. Ankara: Anı Yayıncılık.

*ÇELİK, M. E. (2019). Türkçe Kalıplaşmış Sözlerin (Atasözü, Deyim, İkileme, Kalıp Söz) Öğretimi. *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Politika, Program, Yöntem ve Öğretim*, (Editörler: Emrah Boylu ve Latif İltar), Ankara: Pegem Akademi, ss. 147-167.

*EMRE, A. C. (1945). Yineleme, İkileme, Katmerleme. *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul.

*GÖKÇEOĞLU, Mustafa (2004). *Kıbrıs Türk İkilemeleri ve Yansıma Sesleri Sözlüğü*. Lefkoşa/Kıbrıs: Eğitim Vakfı Yayınları.

*HATİBOĞLU, Vecihe, (1971). *Türk Dilinde İkileme*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

*KARAHAN, Leyla (2008). Tekrar Gruplarında Ünlü Düzeni-Anlam İlişkisi Üzerine Düşünceler. *Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı*, Editör: Ekrem Arıkoğlu, ss. 140-148, Ankara: Akçağ Yayınları.

*ÖZEREN, Mehmet, (2017). *Kırgız Türkçesi Ağızlarında İkilemeler*. Ankara: Akçağ Yay.

*ÖZŞAHİN, Murat (2017). *Tatar ve Başkurt Yazı Dillerinde İkilemeler*. İstanbul: Kesit Yay.

*SELÇUK, Bahir, (2013). Nef’î’nin Kasidelerindeki Farsça Yapılı İkilemelerin (Terkîb-i Tekerrürî) Ses ve Anlam Düzenine Etkisi. *AHMET ATILLA ŞENTÜRK ARMAĞANI*, Editörler: Ahmet Kartal, Mehmet Mahir Tulum, Akademik Kitaplar, ss. 577-595, İstanbul.

*SÖZER, Vural (2013). *Şekerlemeler Türkçeye Tat Katan İkilemeler*. İstanbul: Ofset Yapımevi Yay.

*ŞEN, Serkan, (2005). Standart Türkiye Türkçesinde İkilemelerle Yaşayan Tarihi Sözcükler. *Şinasi Tekin Anısına Uygurlardan Osmanlıya*, ss. 685- 702, Simurg Yayınları.

*ŞİMŞEK, Yaşar, (2016). Türkçede "Serap" Anlamında Kullanılan Bir İkileme: ılgım salgım. *Türklük Biliminde Bir Ömür Prof. Dr. Tofiq Hacıyev Kitabı*, (Editörler: Prof. Dr. Bilgehan Atsız Gökdağ; Yrd. Doç. Dr. Nazım Muradov), Akçağ Yayınları, Ankara, ss. 445-454.

*TEKİN, Talat, (1995-1998). İkilemeler, Orhon Yazıtları: Kül Tigin, Bilge Kagan, Tunyukuk. *Simurg Yay.*, ss. 15-17, İstanbul.

*TSENG, L. (2011). Çağdaş Türkiye Türkçesinde Karşıt Anlamlı Sözcüklerle Kurulan İkilemeler ve Çağdaş Çincedeki Benzer İkilemelerle Karşılaştırmalar. *Taipei, Taiwan: FamilySky*.

*ÜSTÜNOVA, Kerime, (2002). Türkçede Yapı Kavramı ve Söz Dizimi İlkeleri. Bursa. *YÜCE, Nuri, (1998). İkilemelerdeki İlginç Problemler. *Bahşi Ögdisi, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi 21, Simurg Yayınları*, ss. 419-427 İstanbul, Freiburg (60. Doğum Yılı Dolayısıyla Klaus Röhrborn Armağanı).

*ZÜLFİKAR, Hamza, (1995). *Türkçede Ses Yansımali Kelimeler*. Ankara: TDK Yayınları.

SONUÇ

Türk dilinde ikilemeler, ilk yazılı metinler olan Orhun Yazıtlarından itibaren Türkçenin her döneminde kullanılmıştır. Araştırmacılar tarafından pek çok çalışmada değişik şekillerde incelenen bir alandır. Bu konuda yapılan ilk çalışma Karl Foy’a aittir. Uygur Türkçesi döneminde ikilemelerin kullanımı Orhun Türkçesine göre daha fazladır. Saadet Çağatay, buna dikkat çekerek bir makale yazmıştır. Çağatay ve Hatiboğlu’nun çalışmalarının Türkiye’de yapılan pek çok çalışmaya kaynaklık ettiğini ve yöntem açısından yol gösterici olduğunu söylemek mümkündür.

Hazırlanan bibliyografya; ikilemeler hakkında yazılmış tezleri, makeleleri, bildirileri ve kitapları içermektedir. Tezler ve makaleler; Türkçenin Tarihî dönemleri, Çağdaş Türk Lehçeleri, Türkiye Türkçesi olmak üzere üç alt başlıkta sınıflandırılmıştır. Bildiriler ve kitaplar için geniş bir kaynak bulunamadığından sınıflandırma tercih edilmemiştir. Çalışılan alanın ve eserlerin sayıca fazlalığı sebebiyle tasnif edilen alt başlıklardaki eserlerden bir tanesinin tanıtımı yapılmış diğer çalışmalar ise alanda yapılacak başka çalışmalara kaynaklık etmesi düşüncesiyle künye olarak makalede verilmiştir. Bu makalede konuyla ilgili 30 tez, 106 makale, 29 bildiri ve 7 kitap künyesi tespit edilmiştir.

Özetlenen eserlerin ikileme tasniflerine bakıldığında hemen hemen benzerlikler görünür. İncelenen tezlerde, Şen, Küçükağaoğlu ve Bayraktarın tasnifleri genel olarak yapı, anlam, köken ve kuruluş açısından oluşturulmuştur. Küçükağaoğlu’nun tezinde yapı bakımından ikileme tasnifi geniş bir yer tutmuştur ve ikilemelerin ses özelliklerine de yer vermiştir. Makalelerde de ikileme tasnifleri aynı olmakla beraber farklı yönler barındırır. Saadet Çağatay ve Funda Toprak’ın tasnifleri benzerlik gösterir. Funda Toprak, makalesinin başında Saadet Çağatay’dan yararlandığını belirtmiştir. İkilemeleri fonetik açıdan, aliterasyon ve ses özellikleri açısından, anlam, dil ve kökenleri açısından incelemiştir. Fiillerle kurulan ikilemelere de yer vermişlerdir. Şahbender Çoraklı, ikilemelerin yapısı ve özelliklerinden bahseder. Kalıplaşma özelliği, ses benzerliği ve anlama da değinmiştir. Leyla Karahan’ın bildirisi, “Türkiye Türkçesi Ağzlarında {-I} Zarf-Fiil Ekli İkilemeler”den bahsettiği için bu tasnifleri barındırmaz. İkilemeler hakkında yazılmış Vecihe Hatiboğlu’nun kitabında ise tüm bu tasnifleri kapsayan geniş bir tasnif kullanılmıştır. Farklı olarak aralıklı ikilemeleri incelemiştir. İkilemenin arasına giren bağlaç ve eklerin pekiştirme amaçlı olduğunu söyler. Bu konuya Funda Toprak da değinmiştir. Harezmi Türkçesinde kullanılan bağlaçlı ikilemelerin pekiştirme amacıyla kullanıldığını belirtir. Bir diğer farklılık,

Hatiboğlu'nun kitabında ikilemelerin tarih boyunca gelişimine, şiirlerde, düzyazılarda deyimler ve atasözlerindeki kullanım alanlarına yer vermesidir.

Bulunan kaynaklarda ikilemenin neredeyse her alanında çalışmaların yapılmış olduğu görülmektedir. Eski Uygur Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Harezmi Türkçesi gibi Türkçenin tarihî dönemlerinde ve Kırgız Türkçesi, Kazak Türkçesi, Yeni Uygur Türkçesi gibi Çağdaş Türk Lehçelerinde ikilemeler çalışılmıştır. Bunun dışında müstakil eserlerde, yüzyıllar arasında, ağızlarda da ikileme çalışmalarının yapıldığı, makalelerin yazıldığı görülür.

Kaynakça

Erdem, Mehmet D. (2005). Harezmi Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine. *Bilig, Bahar/2005, sayı 33*: 189-225.

Hatiboğlu, Vecihe (1981). *Türk Dilinde İkileme*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Korkmaz, Zeynep (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.

Summary

Reduplications have been used quite often in all periods of the Turkish language and have often been used to strengthen the expression. Reduplications have been used in abundance and have held a wide place in every period since the first written text of the Turkish language (the Orkhun inscriptions). The use of reduplication in the Uyghur Turkish period is more than in Orhun Turkish. Saadet Çağatay wrote an article point out to this and used the term “hendiadyoin” for reduplications. The first study of reduplications is by Karl Foy. Ahmet Cevdet Emre mentions reduplications in his book on grammar published in 1945. In her book “Dictionary of Grammatical Terms”, Zeynep Korkmaz defined the reduplication. At the beginning of voluminous works in Turkish is Vecihe Hatipoğlu's book “Reduplication in the Turkish Language”. It is possible to say that Çağatay and Hatiboğlu's works are the source of many studies conducted in Turkey and a guide in terms of method.

This article was written to show all the work done on reduplication. In this work, a literature review was conducted and some of them were summarized and given information. The scanning consists of dissertations, articles, papers and books written about reduplications. 30 dissertations, 106 articles, 29 papers and 7 book bibliographys have been identified on the subject. Dissertations and articles are classified in three subheadings: Historical Periods of Turkish, Modern Turkish Dialects and Modern Turkish. For papers and books classification was not preferred for want of no extensive sources. Due to the excess of works, one of the works in the subheadings has been introduced, and the other works have been given in the article as a bibliography with the idea that they are a source for other research in the field. In this works, it was determined that reduplication were studied in almost every field. In studies, it is seen that reduplication classifications are examined in terms of phonetics, in terms of alliteration and sound characteristics, in terms of meaning, structure, language and their origin. Almost similarities appear when looking at the classification of the reduplication of the summarized works. In the dissertations studied, the classifications of Şen, Küçükkağaoğlu and Bayraktar were generally formed in terms of structure, meaning, origin and construction. In Küçükkağaoğlu's dissertation, the classification of

reduplication in terms of structure took a wide place and also included the sound characteristics of reduplications. The classifications of Saadet Çağatay and Funda Toprak's articles is similar. Funda Toprak stated that she took advantage of Saadet Çağatay at the beginning of her article. They examined the reduplications in terms of phonetics, in terms of alliteration and sound characteristics, in terms of meaning, language and their origins. They also included reduplications constituted by verbs. Şahbender Çoraklı talks about the structure and characteristics of reduplications. He also touched on sound similarity and meaning. Leyla Karahan's paper does not contain these classifications. Vecihe Hatiboğlu's book, written about reduplications, used a wide classification covering all these classifications. Differently, she says that there can be conjunctions and suffixes that fall between reduplications, and this is intended for reinforcement. Funda Toprak also mentioned this issue. She states that the conjunctive reduplications used in Harezm Turkish are used for reinforcement purposes. Another difference is that, Hatiboğlu's book includes the development of reduplications throughout history, the use of them in prose, idioms, proverb and poems.

In the sources found, studies have been conducted in almost every field of the reduplication. In the historical periods of Turkish such as Old Uyghur Turkish, Old Anatolian Turkish, Harezm Turkish and Modern Turkish Dialects such as Kyrgyz Turkish, Kazakh Turkish, New Uyghur Turkish, reduplications have been studied.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2021
CİLT: 6
SAYI: 1

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 11.05.2021
Kabul Tarihi: 19.06.2021
Yayımlanma Tarihi: 30.06.2021

ARTICLE INFO

Submitted date: 11.05.2021
Accepted date: 19.06.2021
Published date: 30.06.2021

e-ISSN 2547-9865

Nesiller Arası Adalet Probleminin J. Rawls'un Adalet Kuramı Temelinde İncelenmesi*

The Investigation of the Intergenerational Justice Problem on the Basis of J.Rawls's Theory of Justice

Yağmur AYDIN
Bartın Üniversitesi, Felsefe Anabilim Dalı, Yüksek Lisans
Mezun Öğrencisi
Yagmuraydin23@gmail.com,
0000-0001-6323-7468

Öz

Bu çalışma; nesiller arası adalet konusunu, felsefi bir problem olarak ele alarak haklar, yükümlülükler ve tasarruflar konuları üzerinden inceler. Nesil kavramının kapsamını açıklayarak yeni bir nesil tanımı ortaya koyar. Gelecek neslin var olacağını ve bu yüzden onlara karşı sorumluluklarımızın olduğunu desteklemekle beraber mevcut neslin gelecek nesillere karşı sorumluluklarının olup olmadığı, lehte ve aleyhte görüşlere yer vererek tartışır. Bu tartışmanın kuramsal çerçevesini 20.yy siyaset felsefesinin önemli ismi John Rawls'un hakkaniyet olarak adalet kuramı oluşturur. Rawls'un adalet kuramının nesiller arası adalet probleminin çözümünde uygulanabilirliği ortaya koyularak bu konuda yapılan eleştirilere de yer verilir.

Anahtar Kelimeler: John Rawls; Adalet; gelecek nesiller; nesil; nesiller arası adalet.

Abstract

This paper; examines the intergenerational issue of justice as a philosophical problem on issues rights, obligations and dispositions. It propounds the definition of a new generation by explaining the scope of the concept of generation. While supporting that the next generation will exist and therefore we have responsibilities towards them, it discusses whether the current generation has responsibilities towards the future generations by giving for and against views. The theoretical framework of this debate is the theory of justice as fairness of John Rawls, an important name in 20th century political philosophy. The practicality of Rawls' theory of justice in the solution of the intergenerational justice problem is put forward and criticisms made on this issue are also included.

Keywords: John Rawls; justice; future generations; generation; intergenerational justice.

Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

*: Bu makale Yağmur AYDIN'ın Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı'nda hazırladığı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Giriş

Nesiller arası adalet problemi evrensel bir mesele olma özelliği taşımaktadır. Her toplumdaki, her kuşaktan bütün canlı ve cansız varlıkları kapsamı içerisine almaktadır. Buchanan'a göre, nesiller arası adaletin potansiyel kapsamı sınırsızdır. Öyle ki, bu kavram analizinin nasıl sınırlandırılarak çalışılacağına karar vermek bile konuyu her boyutu ile incelemek kadar çaba gerektirmektedir. Nesiller arası adaletin, bir politika hedefinden ya da bir felsefi bilmeden ibaret olmadığı bilinmelidir (Buchanan, 2009, s. 1247). Her ne kadar soyumuzu koruma, yani gelecek nesillerin çıkarlarını gözetme konusunda dünyanın önde gelen meslek grupları hemfikir oldukları varsayılabilir de mevcut nesillerin gelecek nesillere karşı olan yükümlülüklerinin niteliği konusunda çok fazla araştırma yapılmamıştır. Sorun şudur ki; nesiller arası herhangi bir yükümlülüğün varlığı evrensel bir anlaşma ile kabul edilmemiştir. Gelecek nesillerin ihtiyaç, talep ve çıkarlarının şimdiki nesil ile aynı ölçüde olması konusunda ortak bir kanı olsa da, çıkarların ne kadarının kimler tarafından nasıl karşılanacağı, gelecek nesillere karşı yükümlülüklerimizin var olup olmadığı, varsa bu yükümlülüklerin neler olduğu gibi konular kesin olarak belirtilmemiştir (Buchanan, 2009, s. 1243). Bununla birlikte dünya literatüründe, nesiller arası adalet konusu sıklıkla felsefe, siyaset ve çevre politikaları alanlarında çalışılmasının yanı sıra etik, ekonomi, sağlık, hukuk, iktisat ve maliye alanlarında da tartışılmaktadır. Ancak mevcut tartışmalar gelecek nesillere karşı sorumluluklarımız veya onlara karşı olan borçlarımızın olup olmadığı sorularını çerçevesinde ele alınırken, gelecek nesillere karşı olan ahlaki yükümlülüklerimizin neler olduğu konusunda yapılan çalışmalar oldukça azdır.

Çalışma içerisinde cevaplandırmayı amaçladığımız sorular vardır; nesiller arası adalet problemi nedir? Gelecek nesillerin daha iyi bir yaşam sürmesi için mevcut nesiller tedbirler almalı mıdır? Kaynakların kullanımını tasarruf yapılmalı mıdır? Tasarruf oranı neye göre belirlenmelidir? Sürdürülebilir tasarruf mümkün müdür? Gelecek nesillerin yenilenemeyen kaynaklardan yeterli payı almadan, çevre ve iklim değişikliği gibi sorunlarla karşı karşıya kalacağını düşünürsek bizler, yani mevcut nesiller veya bizden önceki geçmiş nesiller gelecek nesillere karşı bir takım sorumluluklara sahip midir? Veya 'gelecek kuşaklar benim için ne yaptı?' düşüncesi ile hareket edip bir *karşılıklık* sorununun olduğunu düşünerek gelecek nesillere karşı olan yükümlülüklerimizin olmadığını mı söylemek gerekir? Gelecek nesillerin hakları nelerdir? Rawls'un adalet kuramında nesiller arası adaletin yeri nedir? Rawls'un başlangıç durumundaki insanları gelecek nesillerin haklarını gözetir mi? Atalarımızı bizler ve bizden sonraki kuşakları olumsuz etkileyecek politikalar uyguladıkları için suçlamalı mıyız? Geçmiş nesillerin gelecek nesiller için ahlaki yükümlülükleri var mıdır? Varsa bu yükümlülükler nelerdir?

Bu sorulara aradığımız yanıtların kuramsal altyapısı 20. yy siyaset felsefesinin önemli ismi J. Rawls'un hakkaniyet olarak adalet kuramı içerisinde, nesiller arası adalet problemine yaklaşımı çerçevesinde cevaplandırdık. Eğer adalet temelli bir çalışma yürüteceksek J. Rawls'un adalet kuramı başlangıç niteliği taşımaktadır. Çünkü J. Rawls'un uzun yıllardır egemenliğini sürdüren faydacılığa karşı hak temelli alternatif bir kuram oluşturmak amacıyla ortaya koyduğu adalet teorisi 20. yy siyaset felsefesini yeniden canlandırması, analitik felsefe geleneğinden ayrılarak

siyaset felsefesine yeni bir soluk getirmesi ve yeni perspektifler geliştirilmesine yol açması açısından oldukça önemli bir yere sahiptir.

Rawls'un adalet teorisi hem nesil içinde hem de nesiller arasında en az avantajlı olanın en fazla yararına olacak şekilde düzenlenmiştir. Rawls ideal bir sözleşme teorisi kullanarak gelecek nesillerle ilgili adalet açısından görevlerimizin neler olabileceğini göstermek için bir seçim girişiminde bulunmuştur ve bu teori aynı zamanda gelecek nesiller ile ilgili adalet problemini de çözmeyi amaçlamaktadır. (Hubin, 1976, s. 71). Nesiller arası adalet probleminin en iyi çözüm yollarından birisi Rawls'un başlangıç durumunda, bilinmezlik peçesi ardında toplumdaki kendilerinden ve birbirlerinin sosyal statü, yetenek, yaş, cinsiyet gibi konularda bilgi sahibi olmayan bireylerin, daha adil bir toplumun oluşması için adalet ilkelerini seçmesi durumudur (Rawls, 2018, s. 41). Seçilecek bu adalet ilkelerine Rawls, 'hakkaniyet olarak adalet' adını vermektedir. Tarafların seçecekleri adalet ilkeleri hem yaşayacakları mevcut nesli hem de gelecek nesli ilgilendirmektedir. Çünkü bilinmelidir ki toplumların seçecekleri her yasa ve her politika doğrudan gelecek nesilleri de etkileyecektir. Tarafların birbirleri ve kendileri hakkında rasyonel bilgilere sahip olmaması, kendileri için isteyecekleri her iyi şey için gelecek kuşakların da yararlanacak olması anlamına gelmektedir.

1. Nesil (Kuşak) Kavramının Kapsamı Nedir?

Genellikle nesil (kuşak) kavramı zamansal bağlamda ifade edilirken üç şekilde kullanılır (Şahin Ceylan, 2012, s. 752). Birincisi biyolojik kuşak (kökensele, genetik), ikincisi sosyolojik kuşak ve üçüncü olarak da kronolojik, yani zamansal kuşaktır (Tremmel, 2009, s. 19-20). Biyolojik olarak 'kuşak' kavramının etimolojik kökenleri Latince "generatio" yani üretkenlik, doğum anlamına gelmektedir ve kalıtsal olarak aile ilişkileri ile ilgili olduğu için aynı zamanda 'soy' olarak da adlandırılır (Tremmel, 2009, s. 19). Biyolojik olarak kuşak kavramı toplumsal ve teknolojik değişimler sebebiyle tam olarak günümüzü yansıtmıyor olsa da çocuklar ile ebeveynlerin doğumları arasındaki geçen süre olarak da adlandırılır (Gündüz ve Tuğrul, 2018, s. 90). Biyolojik kuşağın tanımındaki sorun şudur: Aynı yıl doğan aile üyeleri bile birbirlerinden farklı nesillere ait olabilirler. Örneğin, bir kadın 36 yaşında doğum yaparsa ve ikiz kız kardeşi 18 yaşında doğum yaparsa kardeşlerin çocukları soy anlamında aynı kuşağa ait olmalarına rağmen zamansal olarak farklı kuşaklara mensup olabilirler (Tremmel, 2009, s. 19).

İkinci olarak sosyolojik anlamda kuşak, tutumları, inançları, problemleri, yaşadıkları sosyal, kültürel ve ekonomik olaylardaki deneyimleri ortak olan insan gruplarını ifade etmektedir (Tremmel, 2009, s. 20). Toplumsal kuşaklar kendi içlerinde birlik beraberlik oluşturmuş insanlardan oluşur ve o kuşağa ait insanların değer yargıları benzerdir, aynı zamanda birbirlerine benzer davranışlar sergilerler (Gündüz ve Tuğrul, 2018, s. 90). Her toplumun farklı toplumsal deneyimleri olması sebebiyle toplumsal kuşaklar toplumdan topluma farklılık gösterebilirler. Kuşakları sadece doğdukları yıl bazında hesaplamanın dışında ait oldukları kuşağı oluşturan sosyal olayların düşünce ve inançların etkileri de kuşaklar arası farklılıklar açısından önemlidir (Adıgüzel, Batur ve Ekşili, 2014, s. 170). Toplumsal kuşaklarda yaş, belirleyici bir özellik değildir; bir edebiyat veya sanat akımına mensup olmak bile örneğin 'Romantikler', kişiyi o kuşağa ait yapar ki zaten kuşak içerisinde yaş farkı fazla olabilir ve bu yüzden 20 ile 50 yaşındaki insanlar

bu açıdan aynı kuşakta olabilirler (Tremmel, 2009, s. 20). Bu kuşaklara ait olan insanlar kendilerini var oldukları neslin genel özellikleri ile ilişkilendirirler.

Üçüncü kuşak Zamansal (Kronolojik) kuşaktır. Tremmel'e göre, toplumdaki bir yaş grubuna yani bir toplumdaki genç, orta yaşlı ve yaşlı insanları işaret etmektir. Bu anlamda, birkaç kuşak her zaman aynı anda yaşamlarını sürdürürler. 8 yaşın altındaki insanlar genellikle "genç kuşak" olarak kabul edilirken, 30 ile 60 yaş aralığındakiler "orta yaşlı kuşak" olarak temsil edilirler. 60 yaş ve üstü insanlar ise "yaşlı kuşak" olarak kabul edilmektedirler (Tremmel, 2009, s. 20). İnsanlar, bu nesil aralıklarını zamansal bağlamda ifade etmek için geçmiş nesil, şimdiki nesil ve gelecek nesil ifadelerini kullanmaktadırlar.

Bu üç kuşak tanımı kuşak kavramının belli boyutlarını ifade ediyor olsa da bu çalışmada kullanacağımız anlam ve kapsamı yansıtmaktan uzaktır. Çünkü nesiller arası adalet açısından kuşak; aynı soydan gelmeyen, benzer kültürel geçmişe sahip olmayan ve aynı zaman dilimi içerisinde yaşamayan insanları da kapsamaktadır. Nesiller arası adalet kavramı daha çok uzak gelecek nesilleri ifade ettiği için yukarıdaki üç kuşak kavramı bu anlamı yansıtmaz. Bu nedenle, bu çalışmada kullanacağımız "gelecek nesil" kavramı Tremmel'in üç farklı kuşak kavramını da içine alan ama aynı zamanda anlam ve içerik olarak ondan geniş olan bir kavramdır.

Nesil dediğimizde akla gelen; insanlar arasında kesintili bağlara sebep olan, keskin çizgilerle ayrılan devirler olarak algılanmamalıdır. Nesiller birbiri ardına dizilmezler, yani bir kuşak ortaya çıkmadan diğer kuşak tamamen yok olmamaktadır (Barry, 2006, s. 385). Kuşaklar belirli bir süre birlikte var olmaya devam ederler. Bunun aksi de mümkün değildir. Geçmişte yaşayıp da şu anda var olmayan insanlara geçmiş nesil, geçmişte yaşamaya başlamış halen günümüzde yaşamını devam ettiren ve mevcut zamanda dünyaya gelmiş olan insanlara şimdiki nesil, henüz dünyaya gelmemiş olan insanlara da gelecek nesil denilmelidir. Aralarında keskin bir zamansal farklılık yoktur. Bir nesil varken diğer nesil ile birlikte bir süre birlikte var olabilirler. Esasen kuşak dediğimiz şey zaten nüfusun kendini sürekli yenilemesi durumundan ibarettir. Nüfus daimi olarak yenilenir ve kuşaklar bir süre beraber yaşamlarını sürdürebilirler. İşte tam da bu sebepten ötürü mevcut neslin çıkarları doğrultusunda sağlanan imkânlar, gelecek nesil için de sağlanmalıdır (Barry, 2006, s. 385).

2. Nesiller Arası Adalet Nedir?

İnsanlar, yaşam içerisinde sadece içinde buldukları kadarıyla var olduklarını düşünürler. Onları bugün var eden bir geçmiş nesil vardır. Yarın da varlığını devam ettirecek olan bir gelecek nesil olması ihtimali vardır. Ancak insanlar bu ihtimali düşünmekten kaçınırlar. Devletler de insanlar gibi adalet dağılımlarını yaparlarken maalesef bu yanılgıya sıklıkla kapılmaktadırlar. Siyasetten felsefeye, sanattan ekonomiye ve ekolojiye her alanda çalışmalar yapılırken gelecek olan neslin varlığı göz ardı edilmemelidir.

Bugün verdiğimiz her karar gelecek nesillerin çıkarlarını doğrudan veya dolaylı olarak etkiler, bizlerden onlarca yıl daha önce doğmuş olan insanların kararları nasıl ki bizleri etkiliyorsa, bizlerin kararları da aynı şekilde bizlerden onlarca yıl sonra doğmuş olacak gelecek nesilleri de etkileyecektir (Buchanan, 2009, s. 1237). Çünkü kararlarımızın çoğunun özellikle de seçilecek

politikaların çocuklarımızı, torunlarımızı nasıl etkileyeceğini düşünmek ve bu durumları göz önünde bulundurmamak biz mevcut nesillerin yükümlülüğünde olduğu unutulmamalıdır (Buchanan, 2009, s. 1237). Çıkarlar, talepler, sermayeler, mallar ve kaynaklar dağıtılırken adalet duygusu elden bırakılmamalıdır ki nesiller arası bir ilişkiden bahsedebilmek mümkün olsun. Ancak bu şekilde bir sonraki neslin taleplerini karşılamaya çabalama konusunda ne kadar sorumluluğa sahip olduğumuzu anlamak mümkün olabilir (Rawls, 2018, s. 315).

Bizler bugünkü nesil olarak şu an varlığımızı sürdürüyor durumdayız. Dolayısıyla geçmiş nesil ve gelmesi planlanan gelecek nesil şu anda mevcut değildir. Belli bir kısım yakın geçmiş veya yakın gelecek nesil şu anda var olsalar bile muhtemelen yaşları itibari ile adalet, hukuk, ahlak, politika vd. konularda karar verme yetisine sahip durumda değildir. Geçmiş neslin yaptıklarını yargılamak veya sürdürmek ve aynı şekilde gelecek neslin çıkarlarını gözetmek mevcut neslin elindedir (Şahin Ceylan, 2012, s. 749). Bu bakımdan, mevcut nesil her zaman hem avantajlı durumdadır hem de yüklendiği sorumlulukların ağırlığını taşımaktadır. Kuşaklar zaman içinde yayılırlar ve aralarındaki gerçek çıkar tek yöne doğru aktarılmaktadır (Rawls, 2018, s. 318). Buradaki tek yön ifadesi, geçmiş nesiller için artık yapılacak çok fazla bir şey kalmadığı için bu akışın yönü bugünün ve geleceğin neslini ilgilendirmektedir. Böylece neyin adil, neyin adil olmadığı ve her durumda adaletin nasıl sağlanacağı konusu genel anlamda mevcut nesil ve gelecek nesil ile ilgilidir (Rawls, 2018, s. 318).

Ceylan'a göre nesiller arası adalet, "gelecek nesillerin çıkarlarının korunması, bu yönde bireyler ve hükümetler düzeyinde gerekli tedbirlerin alınması esasına dayanan dengeleyici politikaların genel adıdır." (Şahin Ceylan, 2014, s. 307). Ona göre, nesiller arası adalet geniş anlamıyla, henüz yaşamaya başlamamış gelecek nesiller yararına devletin, insanların, sivil toplum kuruluşlarının yürüttüğü toplumsal, hukuki ve ahlaki ödevler bütünüdür (Şahin Ceylan, 2012, s. 753). Bu ödevler Rawls'un da *Bir Adalet Teorisi*'nde söylediği gibi her alanda olabilirler (Rawls, 2018, s. 316). Ve hangi alanda olursa olsun gelecek nesillerin çıkarları gözetilerek yapılmalıdır.

3. Nesiller Arası Adalet "Problemi" Nedir?

Nesiller arası adalet problemi: Gelecek neslin kapsamı nedir? Gelecek nesillere karşı sorumlu muyuz? Eğer sorumluyuz, sorumluluklarımız nelerdir? Nasıl ve ne kadar tasarruf edilmelidir? Tasarruf ilkeleri neler olmalıdır? Kimler ne ölçüde fedakârlık yapmalıdır? Yapılan bu fedakârlıkların sonucu gelecek nesilleri tatmin boyutuna ulaştırır mı? Gelecek nesil bu tasarruf ve fedakârlıkların karşılığını bize nasıl öder veya ödemeli midir? Bir karşılıklılık ilişkisi söz konusu mudur? Nesiller arası adalet konusunda kaynak kullanımı, ekolojik, ahlaki veya hukuki politikaların sürdürülebilir olması mümkün müdür? gibi sorular ile ilgilidir. Nesiller arası adaletin ilgilendiği bu sorular beraberinde lehte ve aleyhte görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur ve nesiller arası adalet çözülmesi gereken bir problem halini almıştır.

3.1. Gelecek Nesillerin Varlığı Ve Hakları Problemlerine Karşı Görüşler

3.1.1. Varlık Problemi

Nesiller arası adaletin aleyhindeki görüşler, gelecek kuşakların varlığını reddetmekte veya eğer gelecek bir kuşak olacaksa onlara karşı ahlaki yükümlülüklerimizin olmadığını

savunmaktadır. Gelecek kuşakların henüz kimlerden oluşacağını bilinmediği ve böylece çıkarlarının, taleplerinin bilinmezliği sebebiyle onlara karşı bir sorumluluk taşımak zorunda olmadığımız görüşü ve gelecek kuşakların henüz olmaması sebebiyle muhatap bulamıyor oluşumuz da mevcut nesli, gelecek nesle karşı sorumluluk duymaktan alıkoymaktadır (Birden, 2016, s. 10).

Gelecek neslin var olmayacağını düşünen görüşlere göre, insanların varlığının sınırlılığı göz önüne alındığında insanlığın sonu yaklaşmış ve belki de gelmiş olabilir. Bin yıldan daha uzun süredir doğal yaşamın tahrip edilmesi, iklimdeki bozulmalar, kıtlıklar ve hastalıklar sebebiyle bazı insanlar 'gelecek' kavramını çok uzak olarak görmekte ve insan hayatının yakın bir tarihte bitebileceğine inanmaktadırlar böylece de aynı insanlar gelecek nesillerin olmayacağını da düşünmektedirler (Buchanan, 2009, s. 1263). İnsanlığın sonunun geleceğini elbette ki düşünebiliriz ve her nesil için bu son insan neslidir diyebiliriz. Her neslin son nesil olma ihtimali elbette ki vardır ancak Barry'e göre bu düşünce şekli risklidir ve bu riske girilmemelidir (Barry, 2006, s. 392). İçinde yaşadığımız neslin son nesil olduğuna inanmak, yapacağımız eylemler ve seçimlerde yanlışlıklara sebep olacak ve gezegenimiz ya da gelecek nesil için geri dönülmez felaketlere yol açacaktır.

Bu düşüncelerin karşısında gelecek neslin var olacağından şüphe duymayan, gelecek nesillere karşı sorumlulukların varlığını kabul eden, gelecek nesillerin hakları olduğunu düşünen, hatta kaynakların kullanımı konusunda mevcut nesillerle eşit pay alma haklarına sahip olduğuna inanan, gelecek nesiller için sürdürülebilir kalkınma ve tasarruf planları yapılması gerektiğini savunan görüşler de mevcuttur.

Baier'e göre de, hiç kimse gelecek nesillerin gerçekten var olacağı konusunda şüphe duymamaktadır (Baier, 1984, s. 70). Çünkü gelecek nesil olarak algılanması gerekenler çok uzak kuşaklar değildir. Bugün doğan çocuklar aslında gelecek neslin birer temsilcileridir. Bu yüzden gelecek nesil ütopyik olmayan ve var olması beklenen bir gerçekliği ifade etmektedir. "Aslında gelecek kuşakları düşündüğümüzde onları soyut bir topluluk olarak değil, çok önemseydiğimiz akrabalarımız -çocuklarımız veya doğmamış torunlarımız- olarak düşünürüz." (Sugorakova ve Sol, 2010, s. 153). Her koşulda gelecek bir nesil varmış, olacakmış gibi düşünmek yararlı olacaktır. Aksi takdirde mevcut nesillerin bilinçsiz ve savurgan seçimler yapmaları gelecek nesiller için yıkıcı olacaktır. Bu yüzden de mevcut nesillerdeki insanlar gelecek nesillerin varlığını veya var olabileceklerini göz ardı etmeden yaşamalıdır. Gerektiği zaman tasarruf tedbirleri alabilmelidirler. Her nesil bu dünyanın ve kaynakların "geçici bekçileri" (Barry, 1997, s. 45) olduklarını unutmamalı ve yapacağı her eylemi bu durumun bilincinde olacak şekilde yapmalıdır. Bu sebeplerle, gelecek nesillerin henüz var olmalarının yeterli olması görüşü sadece mevcut neslin bencil bir tavırla kendi çıkarlarını korumasına sebep olmaktadır. Böyle düşünen bir nesilden de kaynakları doğru kullanmasını sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlamasını, gezegenimizi korumasını ve ahlaki, kültürel mirasını taşımasını beklemek doğru olmayacaktır.

3.1.2. Haklar Problemi

Gelecek nesillerin hakları varsa bu haklar neler olabilir? sorusu Bandman tarafından sorulmaktadır (Bandman, 1982, s. 96). Bandman'ın bu soruya yanıtı öncelikli olarak gelecek nesillerin bir hakkı olacaksa bu hakkın özgürlük olması gerektiği kanaatindedir. Çünkü özgürlük hakkına sahip olmak özerk bir alana sahip olmak demektir ve bu da beraberinde diğer hakları da getirecektir (Bandman, 1982, s. 95). Bireyin özgür olması gerekliliğini en ön sıraya koyan Bandman, ikinci olarak eğer gelecek nesillerin bir hakka sahip olması bekleniyorsa bu temiz havada solunum hakkı olması gerektiğini vurgulamaktadır (Bandman, 1982, s. 95). Esasen gelecekteki nesillerin sahip olması gereken en genel haklar evrensel insan haklarıdır. İklim değişikliği konusunu da insan hakları açısından düşünmek gerekirse önemi daha fazla artmaktadır (Ilık Bilben, 2018, s. 222). Çünkü temiz bir havada yaşamak insanların en tabii hakkı iken iklim değişikliğine sebep olmak veya göz yummak insanların bu doğal haklarını ellerinden almak anlamına gelmektedir.

Rawls da gelecek nesillere karşı sorumluluklarımızın olduğunu belirtmiş ve bu sorumlulukları adil tasarruf ilkesi ile temellendirmiştir. Adil tasarruf ilkesinin üç koşulundan ikincisini belirtmek gerekir:

(a) Buna göre, adil (ya da düzgün) temel kurumlar tesis edilince tasarruf durabilir. Bu noktada gerçek tasarruf (yani, her türlü reel sermayeye yapılan net ilaveler) sifıra inebilir ve mevcut hisselerin sadece muhafaza edilmesi ya da yinelenmesi, yenilenemeyen kaynakların gelecekte gereği gibi yararlanılmak üzere idareli kullanılması gerekir. Böylece, cari tüketimi tehdit eden tasarruf oranı, toplam sermaye birikimi, kullanılmayan kaynaklar ve doğal dünyanın üzerindeki insan nüfusunu yaşatma kapasitesini korumak ve yenilemek için geliştirilen teknoloji bağlamında ifade edilecektir. Bunlarla birlikte diğer yaşamsal önem taşıyan ögeler bir araya geldiğinde bir toplum bu noktadan sonra doğal olarak tasarruf yapmayı sürdürecektir, ancak bu artık adaletin görevi olmayacaktır. (Rawls, 2006, s. 116).

Rawls'un dağıtıcı adalet yaklaşımı ile hem nesil içerisinde hem de nesiller arasında hakların ve ödevlerin nasıl dağıtılacağı konusu teorisinin temel bir parçasını oluşturmaktadır ve bu yüzden anlıyoruz ki Rawls, nesiller arası adalet problemini 'haklar' kategorisinde incelemektedir (Şahin Ceylan, 2014, s. 295). Rawls'un adalet teorisinin en önemli özelliği evrensel insan haklarını ve bireysel haklar konusunu oldukça önemsemesidir. Bu yüzden de gelecek nesillerin önce var olacaklarına inanmak daha sonra da onları bizlerden farklı olmayacak bireyler olarak görmemiz gerekmektedir.

Page'e göre de doğal kaynakları kullanmak gelecek nesillerin hakkıdır ve onlara kaynakları kullanmaları için bizlerin kullandığından daha az bir pay bırakmamak gerekmektedir (Page, 1999, s. 55). Page'nin görüşünden anlaşılıyor ki her neslin bütün kaynakları kullanma hakkı bulunmaktadır ve bu yüzden de mevcut nesillerin gezegende yaşama sıraları geldiğinde kaynakları koruyarak diğer nesle aktarma çabası içerisine girmeleri gerekmektedir. Çünkü "Kuşaklar arası haklar bireysel haklar gibi düşünülmemelidir. Bunlar kuşaklara ait haklardır; bunlara başka kuşaklar ile -geçmiş, şimdiki ve gelecek- ilişkili olarak sahip olunur." (Demirci,

2013, s. 230). Bu düşünceler doğrultusunda artık, yapılan her eylemin bu bilinçle yapılması gerekliliği; eylemlerin uzun vadeli sonuçlarının da düşünülmesi, gelecek nesillerin çıkar talep ve refah düzeylerinin göz ardı edilmemesi gerektiği düşüncesi kendini göstermeye ve gelişmeye başlamıştır.

Gelecek neslin gerçekten var olduğu kabulüne göre onlar da bizim sahip olduğumuz haklara sahip olmaları beklentiler arasındadır. Eğer gelecek nesiller bu haklara sahip olacaklarsa bu haklara sorunsuz bir şekilde sahip olabilmeleri, beraber olacakları çağdaşlarının yanı sıra bizler için de yükümlülükler yol açacaktır (Baier, 1984, s. 70). Bu konuda aynı noktaya değinen diğer isim de Bandman olmuştur. Bandman de gelecek nesillerin bizler gibi haklara sahip olması gerektiğini ancak bunu kabul etmenin beraberinde bizlere de çeşitli sorumluluklar yüklediğinin bilinmesinin gerektiğini ifade etmektedir (Bandman, 1982, s. 95). Gelecek nesillerin haklarını görmezden gelmemek, bizlerin sahip olduğu haklara sahip olmalarını düşünmek, aynı zamanda şimdiki nesil ile gelecek nesil arasında sıkı sıkıya bir bağa sebep olacaktır (Bandman, 1982, s. 95). Gelecek nesillerin hak sahibi olduklarına inanmak demek, onların haklarını güvence altına almamız gerektiğine de inanmamız demektir. Bu düşünce bağlamında mevcut nesil tarafından gelecek nesillerin de haklarını koruma düşüncesi ve davranışı nesiller arası bir ilişki, daha güvenli bir bağ oluşmasına neden olacaktır. Aynı zamanda onların da hakları olduğuna inanmak, bugün kullandığımız kaynakları onlarla paylaşmamız gerektiğine inanmak demektir (Baier, 1984, s. 70). Çünkü payın hak olduğu yerde gelecek nesillerinde bu mevcut kaynakları paylaşma hakları vardır.

Kaynakların bugünün taleplerini karşılaması için harcanan çaba gelecek nesillerin de ihtiyaçlarını karşılayabilme hakkını elinden almadan yapılmalıdır. Çünkü "Kaynakların kullanımında kuşaklar arası hakkaniyet gözetilmelidir." (Sarıkaya ve Zişan, 2007, s. 224). Tremmel'e göre de, eğer nesiller arası bir adaletten bahsedilecekse bu ancak gelecek neslin haklarının korunması ve hak temelli bir adalet teorisi yolu ile gerçekleşebilecektir (Tremmel, 2009, s. 46). Gelecek nesillerin hakları olduğu fikrini kabul edersek eğer, kabul etmeliyiz ki bu haklar yasalar ile somutlaştırılmalıdır. Savurgan olmadan her alanda tasarruf edebilmek ve gelecek kuşaklara kaynaklardan pay alabilme hakkı vermektir. Tremmel'e göre, sadece bir kumsalda yürüyüş yaparken yerlere cam kırıkları bırakmamak, kamp yaptıktan sonra kamp alanını temiz tutmak gibi basit ama önemli eylemler bile gelecek nesillerin bu kumsalı kullanabilmesi, kumsaldan pay alma haklarını önemsemek, ahlaki açıdan doğru bir davranıştır (Tremmel, 2009, s. 46). Bu dikkatli davranmanın sonucunda her kuşak gelecek nesilleri düşünerek üzerine düşen sorumluluğu yerine getirdiğinde gelecek kuşağın herhangi bir konuda zararlı çıkma ihtimali en aza indirilmiş olur. Böylece mevcut nesiller de gelecek nesillerin haklarını güvence altına almış olur.

Gelecek nesillerin şu anda yaşayan insanların hepsinden oluşmayacak olması sebebiyle o kişilerin spesifik özellikleri, istek, talep ve çıkarları konusunda tam olarak bilgi sahibi değiliz ve aynı zamanda bilgi sahibi de olamayacağız (Baier, 1984, s. 71). Bir kuşak sonrası için talep ve çıkarları açısından tahminde bulunmak mümkün olsa da dört beş kuşak sonrası için mümkün olmayacaktır. Gelecek kuşakların örneğin torunlarımızın ileride ne isteyeceklerini taleplerinin ne olacağını bilemeyeceğimiz için eylemlerimizin de onları nasıl etkileyeceğini bilemiyor durumda

olacağız. Böylesi bir durumda da gelecek nesillere karşı sorumluluklarımızın olmadığını düşünenler olacaktır (Barry, 2006, s. 390). Bu düşünceye göre nasıl olsa bugün yapacağım eylemlerin ve seçimlerin gelecek nesilleri nasıl etkileyeceğini bilemiyor oluşumuzun rahatlığı mevcut nesle seçeneklerinde veya eylemlerinde sadece kendi çıkarlarını gözetme rahatlığı vermektedir.

Gelecek neslin var olmama ve olsalar bile taleplerini tam olarak bilinemeyeceği probleminde mevcut nesil sorumluluk almaktan kaçınmaktadır. Bu kaçınma halinin Barry'e göre asıl sebebi, "uyuyan" tehlikelerdir. Nedir bu uyuyan tehlikeler? Herhangi bir alanda yapılan bir eylemin sonuçlarının kısa vadede olumlu, ancak uzun vadede olumsuz sonuçlar doğurabilmesi sorundur (Barry, 2006, s. 385). Yani bir eylem kısa vadede yararlı ancak uzun vadede çok zararlı olabilme potansiyeline sahiptir. Hal böyle olunca yaşayan nesil için yararlı bir seçim yapmak elbette doğru olacaktır. Ancak her türlü seçimlerimizi yaparken uzun vadeli olacak şekilde düşünmemeliyiz. Condorcet'e göre de mevcut nesillerde yaşayan insanlar kanunların varlığı, bilimsel ve teknolojik gelişmeler ve tarihi tecrübelerine dayanarak gelecek nesillerde yaşayacak olanların yaşamlarının nasıl olabileceğini tahmin edebilirler (Condorcet, 1990, s. 67). Gelecek nesillerin ne durumda olacaklarını tahmin etme işi de hayali bir durumdan ibaret olarak görülmemelidir, insan soyunun devamının kaderini bilmeye çalışmak mevcut nesillerin görevlerinden birisidir (Condorcet, 1990, s. 67). Şu anda mevcut nesil teknolojik gelişmeler sebebiyle aslında her seçim için en azından 60 yıl sonra bırakacağı etkileri bilebiliyorken, seçimlerini bu durum göz önüne alınarak yapmak en doğru adım olacaktır. Gelecek nesillerin kimler olacağı veya nasıl olacakları, ne gibi taleplerde bulunacakları konusundaki bilgisizliğimiz ve sayılarının ne kadar olacağı konusundaki belirsizlikler birtakım çatışmalar ortaya çıkarsa da bu çatışmalar onlara karşı olan yükümlülüklerimizin önceliği ile ilgili olabilir. Ancak bu çatışmalar gelecek nesillerdeki kişilere karşı olan yükümlülüklerimizin gerçekliği ya da lüks taleplerimiz veya savurgan harcamalarımız, kaynakları yok etme veya israf etme özgürlüğümüz üzerindeki ahlaki önceliği ile ilgili değildir (Baier, 1984, s. 71).

Sonuç olarak, gelecek kuşakların kaynakların kullanımında bir hakka sahip olmamaları gerektiği de 'haklar' konusundaki tartışılmaktadır. "Hakkın kullanıcısı konumundaki kişilerin henüz doğmamış olmaları, yani haktan yararlanabileceklerin biyolojik ve bilişsel varlıklarının bulunmaması bir soruna işaret eder." (Şahin Ceylan, 2014, s. 299). Bu düşünceyi savunanlar için gelecek kuşakların henüz olmaması ve olmayacak olma ihtimallerinin de bulunması sebebiyle kaynaklar üzerinde bir hakka sahip olmamaları gerektiğini savunmaktadırlar. "Biz nasıl ki şimdi var olmayan dinazorları görme hakkımız olduğunu iddia edemiyorsak, onlar da ancak ana rahmine düştükleri ya da dünyaya geldikleri zaman var olan kaynaklar üzerinde hak iddia edebilirler." (Ünder, 1996, s. 138). Eğer ortada bir hak varsa ve hak sahibi ortada yoksa orada haktan değil ancak sorumluluktan bahsedilebileceği ve sayısı ve kimliği belirsiz kişilerin haklarından bahsetmenin hak kavramından uzak olduğu düşüncesi de bu görüş sahiplerine aittir (Şahin Ceylan, 2014, s. 299).

3.1.3. Karşılıklılık Problemi

Karşılıklılık eksikliği probleminin temel sorusu şudur: Var olup olmayacakları bile belli olmayan bir gelecek nesil için şimdi fedakârlık yapılmalı mıdır? Bu fedakârlıklar karşısında gelecek nesiller bize ne verebilir?

Rawls'un sözleşme teorisi üzerinden temellendirdiği nesiller arası adalet görüşüne karşılıklılık konusunda karşı çıkanlar olmuştur. Bunlardan birisi de Klaus Mathis'tir. Mathis'e göre, nesiller arası adaletin sözleşme teorisi gerekçelendirmesi "Mevcut nesiller neden gelecek nesillere karşı herhangi bir yükümlülük üstlenmelidir?" (Mathis, 2009, s. 49) sorusu ile karşı karşıya kalmaktadır. Rawls'un faydacılık eleştirisinin başında fayda kuramının bireyin çıkarlarını değil toplumun çıkarlarını gözettiği geliyordu. Rawls bu yüzden faydacı kuramın, gelecek nesillerin iyiliği için şu anki nesilden gereğinden fazla fedakârlık isteyebilir olduğunu söylemektedir (Rawls, 2018, s. 316). Rawls'un faydacılık kuramına yaptığı eleştirinin benzerini de Mathis nesiller arası adalet konusunda sorumluluk alınması gerektiği görüşüne sahip olanlar için yapmıştır. Gelecek nesillere karşı sorumluluk hissetmememiz gerektiği de bu konuda yapılan eleştirilerden birisidir. Çünkü sorumluluk karşılıklı olabilecek bir durumdur ve gelecek nesiller ile karşılıklı bir ilişki içerisinde olmadığımız için onların bizler için herhangi bir şey yapmaması mevcut neslin gelecek nesillere karşı ahlaki bir sorumluluğunun olmamasına sebep olmaktadır (Ünder, 1996, s. 137). Gelecek nesillere karşı sorumlu olmadığımızı varsayarsak bu düşünce karşılıklı yarar (karşılıklılık) eksikliğinden kaynaklandığını söylemek gerekmektedir (Hubin, 1976, s. 71).

Mathis'e göre, mevcut neslin, gelecek nesiller için birçok fedakârlıkta bulunuyor olduğunu varsayarsak, sermayeyi tasarruflu kullanarak adil tasarruf ilkesi doğrultusunda yaşamlarını devam ettirmektedirler. Aynı zamanda gelecek nesillerin bizlerle aynı haklara sahip olmadığı görüşüne sahip düşünürler de gelecek nesiller için yapılacak tasarrufları da reddetmektedirler. Çünkü bu görüş sahipleri mevcut nesilleri kaynaklardan mahrum bırakıp karşılığı olmayan ve gereğinden fazla bir fedakârlıkla karşı karşıya bırakıldıklarını savunmaktadırlar. Her şeyden önce mevcut nesil bu tasarruf ve fedakârlıkları yapmakla yükümlü müdür? Daha sonrada akla gelen bir diğer soru ise: gelecek nesil, bu kadar fedakârlığın karşısında geçmiş kuşaklara sonsuz minnet duymaktan başka ne verebilir? (Mathis, 2009, s. 50). Bu 'gelecek kuşaklar benim için ne yaptı?' Sorusu bir karşılıklılık sorunudur.

Rawls'un adalet teorisinde karşılıklılık eksikliği temelinde English de bir eleştiride bulunmuştur. English'e göre, orijinal pozisyonda kendi çıkarlarını gözeten bireyler, gelecek nesiller için tasarruf etmemeyi tercih edebilirler. Bu sonuca götüren akıl yürütme şu şekildedir: Herhangi bir tasarruf ilkesi, gelecek nesillerin konumunu önemli ölçüde arttırabilecek ancak gelecek nesillerden kazanmadan karşılığında bir fayda görmeden yine de gelecek nesil için fedakârlık etmeleri istendiği için ilk nesle yardımcı olmayan bir etkiye sahip olacaktır (English, 1976, s. 93). Ayrıca "İnsanlar kendilerinden hemen sonraki bir iki kuşağa karşı sorumluluk duyabilirler. Fakat nasıl bir yaşam tarzı süreceği belli olmayan bir kuşak için fedakârlık edemezler. Örneğin bir demokattan, Hitlerden ve Hitlerciklerden oluşan bir kuşak için fedakârlık yapması istenilebilir mi?" (Ünder, 1996, s. 138).

Nesiller arası adalette karşılıklılık sorunu aynı zamanda bir eş zamanlılık sorunudur. Şöyle ki “Eğer adalet karşılıklı avantaja eşitse o zaman nesiller arası adalet olamaz.” (Nelson, 1992, s. 704). Çünkü karşılıklılık ancak çağdaşlar arasında mümkündür nesiller arası bir karşılıklılık durumu söz konusu olamaz. Eğer oluyorsa orada adalet veya adaletsizlikten bahsedilmemelidir. Barry’e göre, karşılıklılık eksikliği olmadığı sürece insanlar birbirlerine karşı sorumlu olduğu düşüncesine sahip olanlar açısından, gelecek nesillere karşı yükümlülükler karşılıklı menfaate dayanıyorsa eğer, gelecek nesillere karşı da dolayısıyla bir sorumluluğumuz olamaz. Çünkü gelecek nesillerle ilişki içerisinde değiliz (Barry, 2006, s. 388). Buradan anlaşılıyor ki sadece çağdaşlarımıza karşı yükümlülüklerimize sahip durumdayız çünkü onlarla belirli menfaatlere dayalı ilişkiler içerisindeyiz sonucunu çıkarmak yanlış olmayacaktır.

4. J. Rawls Açısından Nesiller Arası Adalet Problemi

4.1. Genel Hatlarıyla Adalet Anlayışı

Rawls 1971’de yayınlanan *Bir Adalet Teorisi* yapıtında o döneme kadar egemenliğini sürdürmüş olan faydacılık kuramına karşı, adalet temelli alternatif bir kuram oluşturmayı amaçladığını söyleyen ilk siyaset felsefecilerinden biri olma özelliğini taşımaktadır (Rawls, 2018, s. 22). Rawls’un faydacılık kuramına karşı sistematik bir alternatif kurama gerek duymuş olmasının nedeni, faydacılık kuramının uzun yıllardır egemen bir görüş olması ve çoğunluğun iyiliğini ararken bireyin haklarının göz ardı ediliyor olmasıdır. Rawls, *Bir Adalet Teorisi* ‘nde faydacılıktan farklı olarak bireysel hak ve özgürlükleri ciddiye alan aynı zamanda adaletin adil dağıtılmasını sağlayan sözleşme temelli bir hakkaniyet olarak adalet kuramı kurmaktadır (Demir, 2018, s. 58). Rawls’un ortaya koymaya çalıştığı bu kuram sezgicilik-faydacılık çıkmazının çözümlenmesi açısından tarihsel olma özelliğinin yanı sıra özellikle uzlaşımçı bir kuram olma çabası gütmeyen ve diğer kuramcılarının kuramlarının ne olduğunu Rawls’un kuramına karşı çıkararak açıklamaları sebebiyle siyaset felsefesinde egemen olması açısından önemlidir (Kymlicka, 2016, s. 75). Bu konu hakkında Albert Nozick’in “Siyaset felsefecileri ya Rawls’un teorisi üzerinde çalışmak zorundalar ya da neden böyle yapmadıklarını açıklamak zorundadırlar.” (Nozick, 2015, s. 241) şeklinde ifade ettiği bu görüş, Rawls’un kuramının geldiği noktayı ve 20.yy siyaset felsefesi açısından öneminin anlaşılmasına yararlı olmaktadır.

Yüzyıllar boyunca sorulan ve cevaplanmaya çalışılan, adalet nedir? Adil bir toplum düzeni nasıl olmalıdır? Sorularına yanıt aramaya çalışan Rawls, adaleti toplumun temel ilkesi olacak şekilde bir kuram ortaya koymuştur. “Rawls’un temel hareket noktası şudur: Ne tür adalet ilkeleri kabul edelim veya ne tür sosyal kurumlar tesis edelim ki toplum iyi bir toplum olabilsin? (Yazıcı, 2014, s. 237). Bunu yaparken Rawls faydacılık kuramının karşısına “Hakkaniyet Olarak Adalet” (Justice as Fairness) olarak isimlendirdiği bir adalet kuramı koymuştur.

Hakkaniyet olarak adaletin iki ilkesi bulunmaktadır.

“ İlk ilke:

Her kişi, herkes için benzer bir eşitlik sistemiyle uyumlu olan bütün bir eşit temel özgürlükler sisteminde yer almak için eşit bir hakka sahiptir.” (Rawls, 2018, s. 331).

“ İkinci ilke:

Sosyal ve ekonomik eşitsizlikler öyle düzenlenmelidir ki, her ikisi de:

a) daha az avantajlı olanlar için daha fazla yarar sağlanmalı, adil tasarruf ilkesiyle uyumlu bulunmalı ve

b) adil fırsat eşitliği koşulları altında makamlar ve mevkiler herkese açık olmalıdır.” (Rawls, 2018, s. 331).

Rawls'a göre, birinci ilke, toplumun temel yapısı, temel hak ve özgürlüklerin düzenlenmesi, sosyal ve ekonomik avantajların düzenli dağıtımı ile ilgilidir ve buradaki temel hak ve özgürlükler: siyasal özgürlükler, oy verme hakkı, mülkiyet hakkı, düşünce ve ifade özgürlüğü ve vücut bütünlüğünü koruma hakkıdır (Rawls, 2018, s. 90). Bu ilkeye göre toplumda her birey eşit hak ve özgürlüklere sahip olmalıdır. Bu açıdan bakıldığında Rawls'un birinci adalet ilkesi temel hak ve özgürlükleri korumaktadır. Temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması ancak bir başka temel hak ile çatıştığı durumda sınırlandırılabilirliği söz konusu olabilir. Fark ilkesi dezavantajlı olanın yararına olacak şekilde düzenlenmiştir. Yani Rawls mal paylaşımının veya gelir dağılımının eşit paylaşılmasından bahsetmemektedir.

Hakkaniyet olarak adaletin ikinci ilkesi ise temel iyiliklerin nasıl dağıtılacağı ile ilgili bir ilkedir. “İkinci ilke, ilk yaklaşımda, refahın ve gelirin dağıtımını, yetkinin ve sorumluluğun kullanılmasında farklılık yaratan organizasyonları düzenlemektedir.” (Rawls, 2018, s. 90). Bu ilkeye göre en az avantajlı durumda olanın durumu göz önüne alınmalı ve onun yararına olacak şekilde katkı sağlanmalıdır (Yazıcı, 2014, s. 237). Bu ilke, en az avantajlı durumda olanın yararına olacak ve onu avantajlı duruma getirecektir. Bu da Rawls'un adil bir toplum yapısından beklediği bir durumdur. Hakkaniyet olarak adaletin ikinci ilkesi toplumda en az avantajlı durumda olanı korumakta ve dezavantajlı durumda olanın haklarını güvence altına almaktadır.

Rawls bu iki ilke arasında öncelik sıralık sırası olduğunu söyler ve Rawls'a göre, birinci ilkenin ikinci ilkeye önceliği vardır ve önce birinci ilke gerçekleşmelidir ki sonra ikinci ilke de gerçekleşebilsin (Rawls, 2018: 90). Bahsettiğimiz önceliklilik ilişkisi ikinci ilkenin de kendi içinde geçerlidir. Adil fırsat eşitliği ilkesi(b), fark ilkesine (a) göre öncelikli durumdadır (Rawls, 2018, s. 332).

Hakkaniyet olarak adaletin ilkelerinin seçilmesinde Rawls'a göre en adil yol, bireylerin başlangıç durumunda, bilinmezlik peçesi ardında seçimler yapmasıdır. Rawls'un yapmak istediği önce başlangıç durumunda tarafsız bireyleri bir araya getirebilmek ve onlara seçmeleri gereken en genel ilkelerle temel kurumları düzenleyen bir adalet anlayışının ilk ilkelerini adil bir seçim ile seçmelerini sağlamaktır (Rawls, 2018, s. 45). Rawls için adalet ilkelerinin seçildiği orijinal eşitlik konumu, toplumsal sözleşmenin geleneksel teorisindeki doğanın durumuna karşılık gelir ve başlangıç durumu toplumlar için ideal olan adalet ilkelerini seçmek için oluşturulan bir kurgudur. Bu nedenle sosyal işbirliği yapanların birlikte, bir ortak eylemde, temel hak ve görevleri atamak ve sosyal yardımların bölünmesini belirlemek için ilkelerin seçildiğini hayal etmeliyiz (Rawls, 2018, s. 40). Başlangıç durumundaki taraflar özgür ve her anlamda eşit bireyler olması açısından taraflara sunulan ilkelerin seçimi de olabildiğince adil şartlar altında olacaktır. Aynı zamanda

sürecin adil olduğu adalet ilkelerinin en baştan seçildiği bir toplumda sonucun da adil olmasını beklemekten daha doğal bir şey yoktur.

Rawls'a göre, insanlar adalet ilkelerini seçerlerken 'bilinmezlik peçesi' veya 'cehalet perdesi' (veil of ignorance) dediği durum içindedirler (Rawls, 2018, s. 163). Rawls'un adalet teorisi haz değil akıl temelli olduğu için başlangıç durumunda adalet ilkelerini seçecek olan bireyler toplumun çoğunluğunun mutluluğu için çabalayan bireyler değil de, bilinçli ve rasyonel akla ve aynı zamanda adalet duygusuna sahip bireylerdir. Başlangıç durumunda, adalet ilkelerini seçmek için bir araya gelen insanların hiçbiri bir diğerinin toplumdaki yerini, statüsünü, zekâsını, yeteneklerini doğal gücünü, eğilim, inanç, ırk ve cinsiyetlerini bilmemektedirler. Kişiler aynı zamanda kendileri için bile yeteneklerin dağıtımındaki şanslarını bilmez durumdadırlar (Rawls, 2018, s. 41). Dahası bu insanlar diğer insanların iyi veya kötü anlayışının ne olduğunu bilmezler veya birbirlerinin psikolojik eğilimleri hakkında fikir sahibi değillerdir. Çünkü insanlar kendileri ve başkaları ile ilgili ne kadar azami ölçüde bilgi sahibi olurlarsa seçimlerinde o kadar adil olacaklardır. Bu durum hakkaniyet adalet için son derece uygundur.

4.2. J.Rawls 'da Nesiller Arası Adalet Problemi

Sosyal adaletin başlıca sorunlarından biri kuşaklar arası farklardan doğmaktadır. (Rawls, 2018, s. 163). Bu yüzden orijinal pozisyondaki kişilerin hangi kuşaktan olduklarına dair bilgileri yoktur. Gelecekteki bir neslin temsil edilip edilemeyeceği ya da var olup olmayacakları kısmen orijinal pozisyonda hangi adalet ilkelerinin seçilip kararlaştırıldığına bağlıdır (Hubin, 1976, s. 74). Taraflar hangi kuşakla yaşamak için hazırlıklar yapıyorlarsa o kuşağa ait ilkeleri seçmeleri gerekir. Bu sayede de mevcut nesillerin kendi çıkarlarını korumak adına gelecek nesiller için fedakârlık yapmak istemelerinin önüne geçecektir (Şahin Ceylan, 2014, s. 298). Seçim yapan insanlar hangi kuşakta yaşarlarsa yaşasınlar, dezavantajlı gruplar içerisinde olmayı istemeyecekleri için seçecekleri ilkeler sermaye birikimi, kaynakların doğru kullanımı ve doğal çevreyi korumakla ilgili olan adil ilkeler olacaktır. Çünkü başlangıç durumundaki insanlar akıl sahibi insanlardır ve ilkeler arasında doğru seçimleri yapabilirler. Bu yüzden de faydacılık kuramını seçmeyeceklerdir. Çünkü faydacılık için önemli olan en fazla sayıdaki insanın mutluluğu ve toplumun refahıdır (Rawls, 2018, s. 58). Faydacılık kuramının gelecek nesillerin avantajlı durumda olması için bugünkü nesilden gereğinden fazla fedakârlıklar isteyebilir (Rawls, 2018, s. 316). Mevcut durumdaki dezavantajlı kuşaklara gelecek "iyi" kuşakların hatırına onların çoğunluğunun iyi olabilmesi adına yine bugünkü kuşaktan ağır fedakârlıklar isteyebilir. Bu da şu anki neslin böyle bir fedakârlığın veya sorumluluğun altına girip girmemesi ile ilgili problemleri beraberinde getirir. Seçilen bu adalet ilkeleri kurumların bazılarının zorluklarının, toplu olarak daha büyük bir iyilikle telafi edileceği gerekçesiyle haklı çıkmasının önüne geçer (Rawls, 2018, s. 45). Çünkü faydacılığın taraflardan istediği gibi bazılarının daha fazla başarıya ulaşması için, bazılarının daha çok fedakârlık yapmasına gerek yoktur. Toplumda daha az avantajlı olan kişilerin durumunun iyileştirmesi koşuluyla hareket eden Rawls için, faydacılığın fikri, bireylere adil bir anlaşma sunmamaktadır (Rawls, 2018, s. 45). Faydacılık bireysel farklılıkları göz ardı eder bu da en az avantajlı olanın aleyhine bir durumdur.

Nesiller arası adalet; geçmiş nesil, bugün ve gelecek olasılığı olan neslin birbirleriyle olan etkileşimlerini inceler. Bir sonraki nesil kendinden önceki neslin seçimlerinin sonuçlarını yaşayarak hayata başlarlar. Rawls ideal bir sözleşme teorisi kullanarak gelecek nesillerle ilgili adalet açısından görevlerimizin neler olabileceğini göstermek için bir seçim girişiminde bulunmuştur ve bu teori aynı zamanda gelecek nesiller ile ilgili adalet problemini de çözmeyi amaçlamaktadır. (Hubin, 1976, s. 71).

Hubin'e göre Rawls'un adalet teorisi ile tüm nesillerin üyelerini orijinal pozisyona getirmek istemesi nesiller arası adalet sorunun çözümü için belki de en iyi yoldur (Hubin, 1976, s. 72). Orijinal pozisyondaki bu insanlar birbirleri ve kendileri ile ilgili hiçbir bilgiye sahip olmayan insanlardır. Kendilerinden yaşamlarını sonuna kadar etkileyecek olan adalet ilkelerini seçmeleri istenir. Eğer kendi adını bilmiyorsanız soyunuzun ve ırkınızın lehine olan veya herkese sevdiğiniz şeyleri veren ilkeleri de doğal olarak seçemezsiniz (English, 1976, s. 92). İlkeleri seçmek öyle büyük bir sorumluluktur ki sadece kendilerini değil gelecek kuşakları da etkileyecek olmaları gerçeği ile karşı karşıya kalmışlardır. Peki, neden insanlar kendileri ve diğer insanlar ile ilgili bilgilerden yoksunlardır? Çünkü ne olursa olsun kendi çıkarlarına uygun olan ilkeleri seçmeleri olasıdır. Fakir zengin olmayı isteyecek, zengin ise zengin kalmayı. Bunun önüne geçmek için adalet ilkeleri bilinmezlik peçesi arkasında seçilir ve insanlar birbirleri hakkında fikir sahibi değildir. Bu, hiç kimsenin ilke seçiminde, doğal şansın veya sosyal koşulların sonucu olarak avantajlı veya dezavantajlı olmamasını sağlar (Rawls, 2018, s. 40). Adaletin ilke seçimlerinin adaletli olmasının bir özelliği de başlangıçtaki tarafların rasyonel bireyler olması ve birbirlerine karşılıklı olarak ilgisiz olarak düşünülmeledir.

Rawls'un hakkaniyet olarak adaletin ilkelerinden bahsetmiştik. Daha çok üzerinde duracağımız konu ikinci ilkesidir. İkinci ilkenin içerisinde adil fırsat eşitliğinin fark ilkesine önceliğinden de bahsetmiştik. Burada buna bağlı olarak iki durum ortaya çıkmaktadır.

a) eşitsizlik fırsatı daha az fırsata sahip kişilerin fırsatlarını iyileştirmelidir;

b) fahiş bir tasarruf oranı bu zorluğa katlanan kişilerin yüklerini dengelemelidir. (Rawls, 2018, s. 332).

Rawls'un bu ikinci ilkesi yani adil fırsat eşitliği ve adil tasarruf ilkesi oldukça önemlidir. Bizi nesiller arası adalet konusuna götüreceği olan da yine bu ilkeler, özellikle de "adil tasarruf ilkesidir" (Rawls, 2018, s. 216). Rawls için adil tasarruf ilkesi hakkaniyet olarak adaletin tamamlanması için oldukça önem arz eden bir konudur (Rawls, 2018, s. 315).

Rawls'a göre, insanların kendinden sonraki kuşaklar için sorumlulukları bulunmaktadır. "Biz ilk önce tarafların aile çizgilerini temsil ettiklerini varsayalım ve torunlarının daha acil olduklarını en azından kimin dikkate alınacağını ve ikincisi benimsenen ilkenin hangisini onlar önceki kuşakların takip etmelerini isterdi diye düşünürüz." (Rawls, 2018, s. 319). Rawls örnek olarak, bir aile reisinin adalet ilkelerini seçerken kendisinden sonraki nesle yardım etme arzusu içinde olabileceğini söylemektedir (Rawls, 2018, s. 155).

"Mesela onların aile reisi olduklarını ve o nedenle en azından bir sonra gelecek kuşağa yardım etme arzusu içinde bulduklarını varsayabiliriz. Ya da taraflardan, takip eden nesillerin aynı

ilkelere bağlı olmasına dair dilekleriyle sıralanan ilkeleri kabul etmelerini isteyebiliriz. Uygun birleşimlerin olması durumunda, bütün bir kuşak zincirinin birbirine bağlanacağına ve karar verilen ilkelerin her birinin yararına olduğunu dikkate alacaklarına inanıyorum. (ş 24,44) Eğer bu doğruysa, kabul edilebilir koşullardan diğer kuşakların ödevlerinin kaynaklanması hususunda başarılı olmuş sayılırız.” (Rawls, 2018, s. 155).

Böyle bir durumda (aile reisi) kişiler kendinden sonraki nesli, çocuklarını ve torunlarını düşünerek seçimler yaparlar ve bilinmezlik peçesi de bu durumun çıkar gözeterek yapılmasını ortadan kaldırır. Böylece aile reisinin sadece kendi soyuna ait olan nesillerin menfaatine seçim yapması durumunun bilinmezlik peçesi tarafından engellenmesi amaçlanmıştır (Rawls, 2018, s. 115). Yani, sadece tarafların kendi yakın çevresi veya çocuklarının çıkarlarını değil; genel anlamda kendinden sonraki gelecek nesil için iyi olacağı varsayılan ilkeleri seçmek daha adil olacaktır. Çünkü “Bu kısıtlamalar, cehalet perdesiyle birlikte, herhangi bir kuşağın her şeye rağmen diğer tüm kuşaklara dikkat etmesini sağlar.” (Rawls, 2018, s. 319). Böylelikle bilinmezlik peçesi sayesinde başlangıç durumundaki tarafların hangi kuşağa ait olurlarsa olsunlar kendileri dışındaki diğer kuşaklarında menfaatini gözetmelerini sağlamıştır.

Anlaşıldığı üzere Rawls'a göre her kuşak kendinden sonra gelecek olan nesli düşünmelidir. “Her kuşak sadece kültür ve medeniyet kazançlarını korumakla, kurulan adil kurumları yönetmekle yetinmemeli, ayrıca her bir zaman periyodu içinde aynı sermaye birikiminin uygun bir miktarını kenara koymalıdır.” (Rawls, 2018, s. 316). Nesiller kültürel sermayeyi ve adil kurumları sürdürmekle görevli oldukları kadar aynı zamanda da bu sermayeyi savurgan olmadan biriktirip ardıllarına bırakabilmekle yükümlüdürler. Bu tasarruf sağlık, eğitim, ekonomi, gelenek görenek veya çevreye kadar her şey ile ilgili olabilir. Adil tasarruf ilkesi bize yatırımların ne kadar büyük olduğunu gösterir. Eğer adil bir tasarruf ilkesi benimsenirse toplumsal minimum düzeyi belirlenmiş olur (Rawls, 2018, s. 316).

English'e göre, yapılan bu tasarruf bir kereye mahsus olmamalıdır ki uzun vadede de bir sonraki nesiller için de uygulanabilir olsun. Daha önceki nesillerin durumu kötü olsa veya kötüye gitse bile yine de daha sonraki nesiller için tasarruf etmemiz gerekmektedir (English, 1976, s. 92). Başlangıç durumunda insanlar hangi kuşağa ait olduklarını bilemezlerken bile aslında her kuşağı doğrudan yaptıkları seçimler ve tasarruflarla etkilerler. “Büyük ihtimalle ilk kuşak hariç, makul bir tasarruf oranı sağlandığında, her kuşağın kazanacağı açıktır. Birikim süreci bir defa başladığında ve öylece taşındığında, bu sonradan gelen bütün kuşakların iyliğinedir.” (Rawls, 2018, s. 321). Bu durum bir devamlılık yani sürdürülebilirlik anlamına gelmektedir. Bu ilke sürdürülebilir olduğunda, her nesil birikim yaptığında sonra gelen nesillerin zararlı çıkma ihtimalleri en aza indirilmiş olur. Dolayısıyla bir sonraki nesil daha adil ve daha yaşanabilir toplumlarda yaşıyor olacaktır.

Rawls için de adil tasarruf ilkesi ilerlemenin her aşamasında olmalıdır. Toplumun her aşamasında o düzeye uygun bir tasarruf düzeyi olmalıdır. Yani insanlar yoksulken de zenginken de adil bir tasarruf ilkesi benimsemelidirler. Yoksul durumdayken düşük oranda bir tasarruf, zengin durumdayken yüksek bir tasarruf yapmaları beklenir (Rawls, 2018, s. 319). Bu tasarrufun sadece ekonomik anlamda bir tasarruf değildir. “Adil tasarruf ilkesi, toplum adalet meselesi olarak

neyi korumak isterse ona uygulanır. Eğer toplumun üyeleri başka bir amaç için tasarruf yaparsa, bu başka bir meseledir.” (Rawls, 2018, s. 319). Tasarruf, sürekli olarak yapılmaya devam edilmelidir.

Rawls her kuşağın yapması gereken adil bir tasarruftan kastettiğinin sadece maddi tasarruf olmadığını bilmesini ister:

“Adil bir tasarruf ilkesinin tanımladığı gibi her kuşak sonrakine aynı sermayede adil bir karşılık bırakacaktır. (Burada sermayenin sadece fabrika ve makineler olmadığı, adil kurumları ve özgürlüğün değerini mümkün kılan bilgi ve kültürle birlikte teknikler ve beceriler de olduğu unutulmamalıdır.) Bu karşılık, daha önceki kuşaklardan alınan şeylerin karşılığıdır ve bu sonraki kuşakların daha adil bir toplumda daha iyi koşullarda yaşamasını sağlar.” (Rawls, 2018, s. 321).

Adil tasarruf ilkesi nesiller arasında adil bir birikimin oluşmasını ve sürdürülebilir kalkınmanın sorunsuz bir şekilde çalışmasını sağlamaktadır. Bu amaçla çıkılan bu yolda yapılacak tasarruflar sadece para birikimi ve her neslin zengin olması olarak anlaşılmalıdır. Kültürel miras, adil toplum ilkeleri, yenilenemeyen kaynakların kullanımı, özgürlük ve değerler gibi kapsamı oldukça geniş olarak tutulmuştur. “Adalet eski kuşağın daha sonraki kuşakların zengin olmaları için tasarruf etmesine ihtiyaç duymaz. Adil kurumların gerçekleştirilmesi ve özgürlüğün adil değerinin sağlanması için tasarrufa ihtiyaç duyulur.” (Rawls, 2018, s. 322). Adalet bir sonraki kuşağın zengin olmasına ihtiyaç duymaz, özgür ve adil değerlere sahip bir toplum asıl sermayedir. Mevcut nesillerin yapması gereken tasarruf ahlaki, çevresel, ekonomik, gelenekler, eğitim, sağlık vd. her alanda olması amaçlanmaktadır: “Adil tasarruf ilkesi, toplum adalet meselesi olarak neyi korumak isterse ona uygulanır.” (Rawls, 2018, s. 320). Çünkü maddi tasarruf sadece bir toplumlu zenginleştirebilir ancak diğer alanlardaki tasarruflar bir toplumun refah seviyesini yükselterek kaliteli bir dünyada yaşam sürmesine olanak sağlamaktadır.

Rawls'un adil tasarruf ilkesi sürdürülebilirlik konusuyla da doğrudan ilişkilidir. Bu ilkeye göre dünya mirasını emanet olarak alan her nesil hisselerini muhafaza etmeli ya da yenilemesi gerekmektedir. Bunu yaparken de yenilenemeyen kaynakları gelecek nesillerinde kullanacağını unutmadan idareli kullanılması gerektiğini vurgulamaktadır. Böylece toplam sermaye idareli kullanılmış hatta birikimi bile yapılmış olacaktır. Kullanılmayan kaynaklar birikecek ve sonraki neslin yaşam standartları düşmeden devam etmiş olacaktır. Gelecek nesillerinde kendinden sonraki nesiller için aynı tasarrufu yapması beklenir. Rawls'a göre, her nesil kendinden sonraki nesil için sorumluluk hissetmelidir (Rawls, 2018, s. 316). Bu tasarrufu yaparken sadece kendi çocuklarını veya torunlarını değil daha uzak nesli de gözetmesi gerekir.

Mathis ise Rawls'un nesiller arası adaletin çözümü için adil tasarruf yaklaşımının umduğu gibi olmadığını ve yeterince tatmin edici olmadığını söyler, çünkü Rawls nesiller arası adalet problemini sadece tasarruf etme yönünü tartışır. Bu yaklaşım hayati yaşam sürdürme ve kaynakların uzun vadeli korunması için yeterli olmayan, zayıf bir sürdürülebilirlik yaklaşımı olduğu görüşündedir (Mathis, 2009, s. 49). Aynı şekilde Hubin de Rawls'un teorisindeki sorunun adalet koşullarının (ilkelerinin) ve yapılacak tasarrufun tüm nesiller için uygun olmayabileceğini düşünmektedir (Hubin, 1976, s. 73). Özellikle de Rawls'un tasarruf ilkesi üzerinden yaptığı

temellendirmede gelecek nesiller için kaynakların ve sermayenin kullanımında yapılması gereken bir tasarruftan bahsedilmektedir. Hubin için buradaki sorun bu tasarrufa gerek olmayacağı yönündedir; çünkü insanlığın gelecekte artan nüfus ve teknoloji ile hammadde ve enerji kaynaklarını üretebilir halde olacağını ve hiçbir şekilde bir kıtlığın yaşanmayacağını varsaymamız gerekmektedir. Eğer durumun böyle olacağını varsaymazsak kaynakların kullanımında ne kadar ihtiyatlı olursak olalım sürdürülebilir bir nesiller arası kaynak kullanımı mümkün olmayacak ve kaynaklar eninde sonunda tükenecektir (Hubin, 1976, s. 73).

Rawls'a göre, atalarımızın bizim için iyi olacağını düşündükleri ölçüde tasarrufu ve birikimi bizim avantajımıza olacak şekilde yapmışlardır. Böylece atalarımız, bizden de aynı tasarruf oranı ile dengeli bir tasarruf politikası izlememizi bekleyeceklerdir (Rawls, 2018, s. 320). Yine de bu yapılacak tasarruf oranı için belirsiz bir yaklaşımdır. Çünkü bir neslin atalarının gelecek nesiller için tahsis ettiği tasarruf oranı ve kaynak kullanımıyla diğer neslin tasarruf oranı aynı olmayabilir. Kaldı ki bu sorun çağdaşlar arası tasarruf oranı farklılığı için bile geçerli olabilmektedir. Bunun sebebi Rawls'un tasarruf oranının sınırlarının belli olmamasından kaynaklanmaktadır.

Rawls'un bu soruna çözüm önerisi, bu sonu belirsiz aralığı daraltma yönündedir (Rawls, 2018, s. 320). Bahsetmeye çalıştığımız aralık tasarruf oranının maksimum ve minimum üst ve alt sınırlarıdır. Bu sorunun çözümü için de ardışık gelen kuşaklara ilerlemenin her aşamasında makul düzeyde talep ve beklentilerini sormak gerektiği varsayımdır ve böylece atalarımızın bizim için yaptıkları tasarruf ne ise mevcut kuşak da bir sonraki kuşak için o oranda tasarrufu yapmış olur. Bu da tasarruf miktarını dengede tutmuş olacaktır. Rawls için her aşamada bu yapıldığında adil tasarruf ilkesi tamamlanmış olur (Rawls, 2018, s. 320). Böylece her nesil yapması gereken tasarruf etme işini dengeli bir biçimde yapmış ve kuşaklar arası dengeli ve adil bir dağıtım sağlamış olur.

Sonuç

J. Rawls'un adalet teorisi nesiller arası adalet konusuna fayda değil hak temelli bir adalet anlayışıyla yaklaşır. Bu yaklaşım Rawls'u faydacı kuramdan ayıran en önemli noktadır. Rawls *Adalet Teorisi*'nde nesiller arası adaletin varlığından bahseder. Nesiller arası adalet konusunu çözülmesi gereken bir problem olarak görmekteyiz. Bu sebeple, nesiller arası adalet ile ilgili sorunların çözümü için Rawls'un hakkaniyet olarak adalet kuramı, adalet ilkeleri ve bu ilkeler içerisindeki adil tasarruf ilkesi problemi çözüm yolumuzun odağı olmuştur. Çünkü Rawls, adil tasarruf ilkesi ile sürdürülebilir bir tasarruftan bahsederek gelecek nesillere karşı olan sorumluluklarımızın varlığına dikkat çekmektedir. Sürdürülebilirlik adil tasarruf ilkesinin temellerini oluşturmaktadır. Her neslin kendinden sonraki nesil için tasarruf yapması gerektiğine vurgu yapan Rawls, böylelikle gelecek neslin kaynaklardan bizler gibi eşit pay alma haklarını savunmaktadır. Mevcut nesillerin gelecek nesillere kaynakları tasarruflu kullanarak gelecek nesillere yanılabilir bir dünya bırakmaları ancak sürdürülebilirlik ile mümkündür. Yapılacak her tasarrufun gelecek nesillerin yararına olabilmesi için o eylemin sürdürülebilir olması gerekir. Rawls'un adalet ilkelerinin varlığını koruması da ancak sürdürülebilir olması ile mümkündür. Eğer bu tasarruf doğru oranda yapılırsa uzun vadede en az avantajlı olanın talepleri her zaman karşılanmış olur.

Rawls'un adalet anlayışı en az avantajlı olanın yararına olacak şekilde düzenlenmiştir ve bu anlayış, bireyin haklarını güvence altına almaktadır. Adalet ilkelerinin seçilmesinde belirlenen adil tutum kuramın tartışılmaz en önemli noktasıdır. Kendilerini yönetecek ve yaşamlarını sürdürmelerine olanak tanıyacak olan adalet ilkelerini bilinmezlik peçesi ardında seçen insanlar, birbirlerine karşı herhangi bir bilgi sahibi değillerdir. Bu şeffaf durum aslında insanların kendi kuşaklarının ve kendi çıkarlarının peşine düşmelerini önleme amacı taşır. Böylelikle insanların seçecekleri ilkeler her nesilden insanın yararlanmasını sağlayacak dezavantajlı ve avantajlı olma durumunu ortadan kaldıracaktır. Rawls, İyi düzenlenmiş adil bir toplum oluştururken seçilecek adalet ilkeleri öyle kapsamlı olması gerektiğini, sadece çağdaşlar arasında ve küresel boyutta değil nesiller arasında da kapsayıcı nitelikte olması gerektiği amacını benimsemektedir. Her toplum hakkaniyet olarak adaletin ilkelerine göre düzenlenmelidir. Böylelikle sürecin adil olduğu bir toplumda sonuç da her zaman adil olacaktır ve ortaya çıkan bu sonuçlar da nesiller arasında da kapsamaktadır.

Nesiller arası adaleti ifade ederken hedef kitemiz mevcut nesillerdir. Çünkü geçmiş nesle şu anda müdahale etme şansımız bulunmamakta ve yaşayan nesil olarak gelecek nesillerin nasıl bir yaşam sürecekleri bizlerin yapacakları seçimlerle, bireysel eylemlerle ve hükümet politikaları ile belirlenmiş olacaktır. Dünyanın bugün içinde bulunduğu durumdan bütün geçmiş nesiller bir noktaya kadar sorumludur. Ancak özellikle sanayileşme döneminde ve teknolojinin yetersiz olup ileriye görme konusunda yeterli olanaklara sahip olmayan geçmiş nesiller açısından bütün sorumluluğu onlara yüklemenin doğru olmadığı görüşündeyim. Bazı eylemlerin uzun vadeli sonuçları ve sonuçlarının doğuracağı etkiler yetersiz teknoloji ile bilinemez durumda olabilirler. Elbette ki bu demek değildir ki geçmiş nesiller tamamen etkisiz olarak görülmektedir. Sadece onlara yüklenen sorumluluklar konusunda yaşadıkları dönemin şartları da göz önünde tutulmalıdır.

Bizler, şu an yaşayan mevcut nesiller olarak geçmiş nesli seçimlerinin sonuçlarını yaşamaktayız. Dünyayı etkilen konularda herhangi bir müdahalemiz olmamasına karşın bu sorunların muhatabı durumundayız. Bizler yarın gelecek nesiller için geçmiş nesiller durumunda olacağız. Bu yüzden de atalarımız başlangıç noktası değillerdir çünkü asıl başlangıç noktası o an yaşayan mevcut nesillerdir. Rawls'un orijinal pozisyonundaki gibi başlangıç noktası şuan biziz, bir sonraki nesilde başlangıç noktası onlar olacaklar. Bizler atalarımızın yaptıkları yanlışlıkları görmezden gelmeden sorumluluğunu üstlenerek düzetme yoluna gitmeli ve gelecek nesillerin iyiliğini onların çıkar ve menfaatlerini dengeli ve adil bir şekilde gözetmeliyiz. Dünyayı bize bırakılmış bir miras olarak düşünerek korumalı ve aynı mirası gelecek nesillere de bırakmalıyız. Bu bağlamda gelecek nesillerin var olma olasılığını, olmama olasılığına öncelemekteyiz.

Nesiller arası adaletin en önemli problemi gelecek nesillerin haklarının olup olmadığı konusu ve şimdiki neslin gelecek nesillere karşı olan sorumluluklarının var olup olmadığı, eğer bir sorumluluğa sahiplerse kapsamının neler olduğudur. Her nesil kendini yaşayacak olan son nesil olarak düşündüğü zaman gelecek nesillerin varlığı yok sayılmış olacaktır. Böylece gelecek nesillerin hakları görmezlikten gelinecek ve kaynakların kullanımı konusunda bu düşünceye sahip mevcut nesiller savurgan bir tutum sergileyeceklerdir. Ancak böyle olmaması gerekir çünkü

gelecek nesillerin olmama olasılığı kadar var olma olasılıkları da vardır. Onların var olma ihtimalle varken kirli, kıtlıkların yaşandığı, buzulların eridiği insanların yoksulluk çektiği iklimin çevrenin bozulduğu felaket içerisinde bir dünya bırakma fikrini dahi kabul etmemek gerekir. Yapacağımız her eylemin gelecek nesilleri etkileyeceğini unutmamak gerekir eğer bu unutulmaz ve bu yolda ilerleme sağlanırsa nesiller arası adalet için edişe duymamıza gerek kalmayacaktır. Her koşulda gelecek olan bir nesil varmış gibi düşünölmelidir.

Dünyadaki yenilenemeyen kaynaklar bütün insanlığın kullanımı içindir, sadece bir nesle bahşedilmemiştir. Her neslin bu dünyada yaşama sıraları geldiğinde kaynakları, doğayı çevreyi belirli oranlarda kullanacaktır. Bu yüzden gelecek nesillerin de hakları olduğunu kabul etmek gerekir. Onların çıkarlarını ve hak taleplerini bilmiyor oluşumuz doğrudur ama bu durum gelecek nesillerin en genel haklardan da mahrum kalmaları anlamına gelmemektedir. Gelecek nesillerin hiç bir hakkı olmadığını kabul etmemek doğru bir düşünce olmayacaktır. Gelecek kuşaklar özgürlük, yaşama, temiz hava soluma gibi bütün evrensel insan haklarına sahiptirler. Gelecek her nesil bizlerin soylarının devamı niteliğindedir. Bizler kaynaklardan nasıl yararlanıyorsak onların da yararlanma hakları olduğunu bilmek bizlere onların haklarını savunma, koruma ve teslim etme sorumluluğunu da beraberinde getirir.

Gelecek nesillere karşı sorumluluklarımız olmadığı görüşüne sahip düşünörlere karşın biz çalışmamız içerisinde Rawls'un gelecek nesillere karşı sorumluluklarımızın olduğu düşüncesine katılmaktayız. Çünkü Rawls nesiller arası adalet sorununu haklar çerçevesinde değerlendirmektedir. Rawls'un hakkaniyet olarak adalet teorisi içerisinde her zaman önemli olan bireyin hakları oluştur. Bu doğrultuda, kaynakların kullanılması, sermaye birikimi, tasarruf, iklim çevre vd. konularda iyi bir yaşamın gelecek nesillerin hakkı olduğunu ve dünyayı onlara standartları yüksek bir yaşam sürmeleri için koruyarak bırakmanın sorumluluğumuz dâhilinde olduğunu düşünmekteyiz.

Kaynakça

Adıgözel, O., Batur, Z. H. ve Ekşili, N. (2014). Kuşakların Değişen Yüzü Ve Y Kuşağı İle Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (19), 165-182.

Baier, A. (1984). The Rights of Past and Future Persons. J. P. Sterba içinde, *Morality in Practice* (s. 69-73). California: Wadsworth Publishing Company.

Bandman, B. (1982). Do Future Have The Right to Breathe Clean Air? A Note. *Political Theory*, 10 (1), 95-102.

Barry, B. (2006). Kuşaklar Arası Adalet. M. Rosen, & J. Wolff içinde, *Siyasal Düşünce* (S. Çalışkan ve H. Çalışkan, Çev., s. 384-393). Ankara: Dost Kitabevi.

Barry, B. (1997). Sustainability and İntergenerational Justice. *Theoria: A Journal of Social and Political Theory* (89), 43-64.

Buchanan, N. H. (2009). What Do We Owe Future Generations? *George Washington Law Review*, 77 (5), 1237-1297.

- Condorcet. (1990). *İnsan Zekasının İlerlemeleri Üzerinde Tarihi Bir Tablo Taslağı I* (Cilt 1). (O. Peltek, Çev.) İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Demir, A. (2018). *John B. Rawls Eleştirel Bir Yaklaşım*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Demirci, M. (2013). İklim Etiği Ve Özdeşsizlik Sorunu. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32 (2), 225-248.
- English, J. (1976). Justice Between Generations. *Philosophical Studies*, 31 (91), 92-104.
- Gündüz, Ş. ve Tuğrul, P. (2018). Kuşaklar Ve Örgütsel Sessizlik/Seslilik. *Sakarya Üniversitesi İşletme Bilimi Dergisi*, 6 (1), 89-115.
- Hubin, D. C. (1976). Justice and Future Generations. *Philosophy & Public Affairs*, 6 (1), 70-83.
- Ilık Bilben, M. S. (2018). Yeni Bir Toplumsal Düzenin Doğum Sancısı: İklim Adalet(sizliği) ve Hak Temelli Yaklaşımın Önemi. *Mediterranean Journal of Humanities*, 8 (1), 213-226.
- Kymlicka, W. (2016). *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*. (E. Kılınç, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Mathis, K. (2009). Future Generations in John Rawls' Theory of Justice. *Archiv für Rechts-und Sozialphilosophie/Archives for Philosophy of Law and Social Philosophy*, 95 (1), 49-61.
- Nelson, W. (1992). Theories of Justice. by Brian Barry. *The Philosophical Review*, 101 (3), 703-706.
- Nozick, R. (2015). *Anarşi, Devlet Ve Ütopya*. (A. Oktay, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Page, E. A. (1999). Intergenerational Justice and Climate Change. *Political Studies*, 47 (1), 53-66.
- Rawls, J. (2018). *Bir Adalet Teorisi*. (V. A. Coşar, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Sarıkaya, M. ve Zışan, K. F. (2007). Sürdürülebilir Kalkınmada İşlemenin Rolü: Kurumsal Vatandaşlık. *Yönetim Ve Ekonomi*, 14 (2), 221-233.
- Sugorakova, D. ve Sol, A. (2010). Gelecek Kuşaklar Sorununa Evrimci Bir Yaklaşım. *Felsefe Dünyası Dergisi* (52), 150-164.
- Şahin Ceylan, Ş. (2014). Gelecek Nesillerin Haklarına Gewirth Formülü: Bireyden Toplumla Doğru. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 72 (1), 293-301.
- Şahin Ceylan, Ş. (2012). Nesiller Arası Adalet Faydacı Bir Yaklaşım. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61 (2), 749-771.
- Tremmel, J. C. (2009). *A Theory of Intergenerational Justice*. London: Eartscan.
- Ünder, H. (1996). *Çevre Felsefesi : Etik ve Metafizik Görüşler*. Ankara: Doruk Yayınları.
- Yazıcı, S. (2014). *Felsefeye Giriş*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2021
CİLT: 6
SAYI: 1

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 14.05.2021
Kabul Tarihi: 23.06.2021
Yayımlanma Tarihi: 30.06.2021

ARTICLE INFO

Submitted date: 14.05.2021
Accepted date: 23.06.2021
Published date: 30.06.2021

e-ISSN 2547-9865

**Yönelmişlik Kavramının Gelişimi:
Husserl ve Brentano**

**DEVELOPMENT OF THE
CONCEPT OF
INTENTIONALITY: BRENTANO
AND HUSSERL**

Ali Can ŞENKAYA
Bartın Üniversitesi, Felsefe Anabilim Dalı,
Yüksek Lisans Öğrencisi
ac.senkaya@yandex.com,
0000-0002-4747-5367

Öz

Yönelmişlik kavramı Brentano tarafından zihin fenomenlerini ve fizik fenomenlerini birbirinden ayırmak için tanımlanır; fakat Brentano'nun tanımı kimi ontolojik sonuçlara sahiptir. Brentano'nun tanımından öncelikle her zihin fenomeninin temel niteliğinin yönelmişlik olduğu anlamı çıkar. İkinci olarak tanımın içerdiği kavramlardan dolayı yönelim nesnelerinin kendilerine özgü bir varlık alanı olduğundan söz edilmesi gerekir. Böylece zihnin yöneldiği tek boynuzlu at da gerçeklikteki bir at da aynı biçimde yönelim nesnelerinin varlık sınıfına dahil olur. Üçüncü olarak yönelmişlik sadece zihne ve onun nesnesine özgü bir özellik olarak tanımlanarak, fizik fenomenleri ile zihin fenomenlerinin birbirlerinden ayrılması amaçlanır.

Husserl, Brentano'nun üç önermesini de eleştirerek yönelmişlik kavramının ontolojik temellerini, bilgi edimsel bir temele dönüştürür. Böylece Brentano'nun kavramı kullanımından doğan sorunlar giderildiği gibi kavram da yeni bir anlam kazanır. Bu çalışma Brentano ve Husserl'in yönelmişlik kavramını kullanım biçimlerini karşılaştırarak hem iki filozofun yönelmişlik anlayışlarının farklılıklarını hem de yönelmişlik kavramının iki filozofun kullanımları bakımından gelişimini açıklamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Brentano; fizik fenomeni; Husserl; yönelim nesnesi; yönelmişlik; zihin fenomeni.

Abstract

The concept of intentionality is defined by Brentano to distinguish between mental phenomena and physical phenomena, but Brentano's definition has some ontological implications. From Brentano's definition, first of all, it means that the basic feature of every mental phenomenon is intentional. Secondly, due to the concepts included in the definition, it should be mentioned that intentional objects have a unique entity field. Thus, the unicorn to which the mind is directed and a horse in reality likewise belong to the entity class of the objects of intention. Thus, the unicorn to which the mind is directed and a horse in reality likewise belong to the entity class of the objects of intentionality. Third, intentionality is defined as a feature specific to the mind and its object, and for this aimed to distinguish between physical phenomena and mental phenomena.

By criticizing all three propositions of Brentano's, Husserl transforms the ontological foundations of the concept of intentionality into a knowledge-actual basis. This study aims to explain the differences between the intentional conceptions of the two philosophers and the development of the intentionality concept in terms of the uses of the two philosophers by comparing the use of the concept of intentionality by Brentano and Husserl.

Keywords: Brentano; Husserl; intentional object; intentionality; mental phenomenon; psychal phenomenon.

Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

Giriş

Brentano tarafından zihin ve fizik fenomenlerini birbirinden ayırmak için kullanılan yönelmişlik kavramı Orta Çağda yaygın olarak kullanılan bir kavramdır. Aquinas tarafından kullanıldığı biçimi ile yönelmişlik düşünme edimi ve düşünülen zihin dışı nesne ile ilgilidir; bu nedenle düşüncenin bir şey hakkında olduğunu söylemekten daha çok aklın nesnenin eidos'unu alarak ona benzediğini söylemek gerekir. İkinci aşamada düşünme ediminin bir şey hakkında olması edimden türeyen kavramın onu üreten akla benzemesinden kaynaklanır. (Pini, 2015) İslam felsefesi içerisindeyse temelde Aristoteles'in düşüncelerinin bir temele oturtulmuş olan yönelmişlik kavramı Black'e (2010) göre genelde dört temel üzerinde durmaktadır: bunlardan ilki nesneye yönelmişliğin zihin edimlerinin algılayandan farklı bir nesneye yönelmiş olduğudur; ikinci olarak zihinde varoluş için olarak bilindikleri ölçüde biliş nesnelere özgüdür; üçüncü olarak yönelmişlik bilincin ayırt edici özelliğidir ve yalnızca bilinçli durumlar yönelmişlik niteliğine sahiptir ve son olarak dış dünyada var olmayan nesnelere nasıl bilenebildiğinin bilgisi için yönelimli varoluş kavramı kullanılır.

Orta Çağ sonrası dönemde ilgisini farklı konulara çevirmiş olan felsefe içerisinde kullanım sıklığını yitiren yönelmişlik kavramı zihne özgü olan fenomenleri belirleme amacıyla olan Brentano tarafından tekrar kullanıma sunulmuştur. Brentano'nun kavramı kullanma biçimiyle beraber yönelmişlik kavramından zihin fenomenlerinin temel niteliği olması, yönelim nesnelere kendilerine özgü bir varlık sınıfı oluşturması ve zihin fenomenleri ile fizik fenomenleri arasındaki ayrımın yönelmişlik kavramı vasıtasıyla yapılması beklenir; fakat yönelmişlik kavramı tanımlanırken kullanılan terminolojinin ve yönelmişlik nesnesinin ontolojik mahiyetinin bir çokluğa isabet ediyor gibi görünmesinin belirsizliği Brentano'nun yönelmişlik tezi konusunda kimi sorunların var olmasını sağlamıştır.

Husserl, Brentano'nun düşüncelerini eleştirip kavramı ontolojik yapısından ayırarak bilgi edimsel bir zemine oturtur. Yönelim nesnesinin ontolojisine dair sorunlar konusunda yönelmişliğin tanımlanma biçimi değiştirilerek ve alguların yönelmişliğine dair bir analiz yapılarak Brentano'nun terminolojisinden kaynaklanan sorunlar giderilmeye çalışılır. Bu çalışma en temel anlamıyla yönelmişlik kavramının Brentano'dan Husserl'e uzanan anlam değişimindeki gelişimi konu almaktadır.

Çalışma içerisinde Husserl'in Brentano üzerine eleştirilerinin yerinde olup olmadığı incelenerek, Husserl'in yönelmişlik kavramına yaptığı katkı belirttik kılınacaktır. Böylece yönelmişlik kavramının iki uğrağı olan Brentano ve Husserl'in görüşlerinin bir karşılaştırmasına ulaşılabilecektir. Çalışmada Brentano'nun tezine yönelik eleştirileri ve kavramın gelişimini takip edebilmek adına Brentano'nun yönelmişlik tanımı üç temel önermeye indirgenerek hem yönelmişlik tanımından çıkan sonuçların hem de Husserl'in bu sonuçlara olan eleştirilerinin düzenli bir biçimde açıklanabilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın odağında yönelmişliğin mahiyeti ve yönelmişlik nesnesinin dünya ile ilişkisi yer almaktadır. Brentano'ya göre dünya ilişik olmanın aksine zihin ve fizik alanları arasında yapılan ayrımın ölçütü olan kavram Husserl tarafından bilincin dünyadaki konumu olan beden aracılığıyla dünyanın içinde dünyaya yönelmiş

bir yapı olarak tanımlanarak insanın bilgi ediminin temeline yerleştirilmiştir. Bunun sonucunda yönelmişlik için bir yetiden, aşkımlık bir yeti haline getirilmiştir.

2. Franz Brentano

Zihnin bir nesne hakkındalığını, bir nesneye dair oluşunu ya da bir nesneye doğrultulmuşluğunu tanımlayan yönelmişlik kavramı Franz Brentano tarafından fizik ve zihin fenomenlerini birbirinden ayırmak, zihne dair olanın niteliğini belirlemek için Skolastik felsefeden alınarak yeniden yorumlanmıştır. Gerek Brentano'nun kavramı tanımlarken kullandığı önermelerin belirsizliği gerekse yönelmişlik kavramının layıkıyla yerine getiremeyeceği bir sorumluluk ile anlamlandırılması yönelmişliğin ve yönelmişlik nesnesinin niteliğine dair kimi sorunlar doğurmuştur. Brentano'nun yönelmişlik kavramını tanımlarken kullandığı terminoloji ve kavramın kapsamı fazlaca eleştirilmesine rağmen Skolastik dönem sonrası kullanım sıklığını kaybetmiş olan kavramın yeniden sunulması fenomenoloji ve çağdaş zihin felsefesi adına bir kazanım olmuştur.

Brentano (1995a, s. 68) yönelmişlik üstüne tanımlamaları daha sonra Brentano'nun yönelmişlik tezi olarak anılacak olan iki paragrafta açıklanır:

“Her zihin fenomeninin, Orta çağ skolastiklerinin bir nesnenin yönelinmiş (veya zihine dair) içvaroluşu (inexistence) olarak adlandırdığı ve bizim tamamen açık bir biçimde olmasa da, bir içeriğe göndermede bulunma, bir nesneye(içeriğe) (burada “bir şey¹” anlamında değil) doğru yönelme ya da iç nesne-oluş (Gegenständlichkeit²) olarak adlandırabileceğimiz şey ile mahiyeti belirlenir. Her zihin fenomeni kendi içerisinde nesne olarak bir şey içerir. Tasarımda (vorstellung³), bir şey tasarımılanır, yargıda bir şey kabul edilir ya da reddedilir, aşkıta aşık olunan, nefrette nefret edilen, arzuda arzulanılan bir şey vardır ve böyle örneklendirilmeye devam edilebilir.

Yönelmiş iç-varoluş yalnızca bu zihin fenomenlerinin mahiyetidir. Hiçbir fizik olgusunda böyle bir şey gözlemlenmez. Böylece zihin fenomenlerini, kendi içlerinde birer zihin nesnesi içeren fenomenler olarak tanımlayabiliriz.”

¹ Gerçeklikte var olan bir şey.

² Gegenständlichkeit kavramı İngilizceye *Objectivity* olarak çevrilmiştir. Kavramın Türkçedeki tam karşılığı da nesnelliktir. Fakat kavramın Brentano-Husserl felsefesinde kullanılışı bir tür tarafsızlığa vurgu yapmaz. Harun Tepe, Husserl'in “Fenomenoloji Üstüne Beş Ders” adlı eserini çevirirken, “nesne” kavramını kullanmayı tercih etmiştir. (Bkz. Edmund Husserl, **Fenomenoloji Üzerine Beş Ders**, (Çev. Harun Tepe) Bilgesu Yayıncılık, Ankara, 2012, S:72) Gegenständlichkeit kavramı bir şeyin, bilinç sahibi varlık için nesne olabilmesinin karşılığı olarak kullanılır. Yani kavramın Brentano için içeriği, bir iç nesneye vurgu yapmasıdır. Bu yüzden çalışma içerisinde bilinç sahibi özne için “nesne-oluş” olarak çevrilmiştir.

³ İngilizce metinde Vorstellung kavramı, *Presentation* kavramı ile karşılanmıştır. İngilizcedeki presentation kavramı Türkçeye genellikle “sunum” olarak çevrilir. Fakat Almandada presentation kavramı ile aynı anlama sahip olan Präsentation diye bir kavram zaten vardır. Dolayısıyla kast edilen bir tür sunum anlamı değildir. Bunun dışında kavram kimi zaman “temsil” olarak çevrilmektedir. Fakat temsil anlamına gelen Almanca Repräsentation kavramı hem Brentano, hem de öğrencisi Husserl tarafından vorstellung kavramından ayrı biçimde kullanılmaktadır. Bu yüzden çalışma içerisinde vorstellung kavramı, tasarım kavramı ile karşılanmıştır. Ayrıca bkz: Paul Ricoeur, “Hegel'in Din Felsefesinde Verstellung'un Statüsü”, (çev.) Mehmet Sait Reçber, **Felsefe Dünyası**, Cilt:2 Sayı:32, S:83.

Brentano'nun yukarıda alıntılanmış olan paragraflardaki temel amacı zihnin bir niteliği olarak yönelmişliği apaçık hale getirmek değil yönelmişlik kavramı aracılığı ile zihin fenomenlerini fizik fenomenlerinden ayıran temel niteliği belirtmektir; bu sebeple kavram açık bir biçimde tanımlanmak yerine zihne dair olanın temel niteliği olması üzerinde durulmuştur. Tanım incelendiğinde birbirini takip eden üç önerme görülür.

İlk önerme zihin fenomenlerinin mahiyetinin yönelmişlik tarafından belirlendiği belirlemesini içerir. Önermeye göre bir zihin fenomenlerinin mahiyeti yönelmişlik olduğu için ya bir nesneyi temsil etmesi ya ona gönderimde bulunması ya da onun hakkında olması gerekir.

İkinci olarak zihnin yöneldiği nesne ontolojik olarak gerçekteki bir varlık anlamına gelmeyecek biçimde içvarolan (inexistence) ya da bir iç nesnedir. Yönelmişlik kendine gönderimli bir yapı olarak kurulur. Yönelmişlik nesnesi herhangi bir biçimde gerçeklik nesnelere ile aynı yapıda değildir ve onlar nesne olmaktan çok içeriklerdir. Üçüncü olarak kendi içlerinde bir zihin nesnesi içeren zihin fenomenleri bu özellikleri ile fizik fenomenlerinden ayrılırlar.

Birinci önermenin içeriğine göre isteme, sevmeye, nefret etme gibi psikolojik kipler bir nesneye gönderimleri olmadan düşünülemezler ya da böyle bir düşünme tarzı onları birer zihin fenomeni olmaktan çıkarır. Zihin ediminin ya da psişik edimin içeriğinde her zaman gönderimde bulunduğu bir fizik ya da zihin nesnesi bulunur; Zihin fenomenleri kendisinden ayrı bir fizik fenomenine ya da zihin fenomenine yönlendirilir. (Crane, 2015) Zihin fenomeni olmak, bir nesneye gönderimi olmak ile nitelenir fakat bu görüş sorunsuz değildir. Searle'e (2004, s. 114) göre eğer bir ağrı bilinçli bir ağrıysa, bu ağrının kendisinden başka bir şeye gönderimi bulunmaz dolayısıyla bir zihin fenomeni olarak ağrı yönelmişlik içermemesine karşın yine de bir zihin fenomenidir. Husserl (2001, s. 97) için de duyuların bilinç tarafından düzenlenmeden önceki dağınık hali her zihinsel fenomenin yönelmişlik durumu olmadığını kanıtlar. Örneğin, bir resme bakıldığında onu oluşturan birçok küçük parça, söz gelimi ressamın belli belirsiz imzası duyuma dahil ve bilince ulaşılmışken dikkat onun üstünde değil de resmin tamamında olduğu için ona yönelinmiş değildir. Öyleyse yönelmişlik altında incelenemeyen fakat yine de zihne dair olan kimi durumlar vardır; fakat ikinci önerme Brentano'nun amaçları doğrultusunda yorumlanarak birinci önermenin temellendirmesi olarak anlaşılırsa ilk önermenin tanım ile iç tutarlılığa sahip olduğu anlaşılır.

İkinci önerme yönelmişlik nesnesinin ya da içeriğinin herhangi bir biçimde gerçeklikte bulunan nesnelere ilişkisi bulunmaksızın zihnin yönelmişliğinin iç yapısında içerildiğini belirtir. Önerme içeriğinde kullanılan içvaroluş ve iç-nesne olma kavramları önermeyi tartışmalı hale getirir. İçvaroluş kavramına dair kimi düşünürler kullanılan kavramın düşünce nesnelere gerçekte var olmaması ile bir ilgisi olduğunu düşünürken (nonexistence) kimi düşünürler bu kavram ile "var olma halinde" ifadesinin karşılandığını düşünür (existence-in). (Crane, Aspect of Psychologism, 2014, s. 26) Kavramın açıklanmasında kullanılan iç nesne-oluş kavramı düşünüldüğünde, Brentano "inexistence" kavramını iç-varoluş olarak kullanmış olma ihtimali daha fazladır. Çünkü kavram, aşkın olmayan bir içeriğe gönderme yapmaktadır. Inexistence kavramının başında yer alan -in eki yönelmişlik nesnelere var olma konusundaki eksikliklerine değil, onların zihnin içinde ya da zihin içeriği olarak var oldukları düşüncesine gönderimde bulunur; Brentano'nun amacı yönelmişlik nesnesinin varlığını reddetmek değil onun içkinliğini

vurgulamaktır. (Bartok, 2005) Yönelim nesnesi, zihin tarafından içerilir. Yönelinen içerik dış nesneden ziyade zihnin içindeki temsildir. Bu içeriğin gerçek bir nesne olma zorunluluğu yoktur. Brentano'ya (1995b, s. 24) göre yönelmişliğin iç nesnesinin dış dünyadaki hiçbir nesneye ya da olguya karşılık gelmesi gerekmez; o yalnızca zihnin özelliği olarak anlaşılır.

Zihin içeriğinin içkinliği Brentano (1995, s. 95) tarafından Aristoteles'in ruh fenomenleri hakkındaki görüşlerine dayandırılır. Bu görüşe göre, bilinç, hangi nesneye yönelirse yönelsin aynı anda kendisine de yönelmiş olur. Aristoteles'e göre "kendimizi gören ve işiten olarak algıladığımızdan, duyumlayan, ya görmeyle veya başka bir duyu ile kendisinin görmekte olduğunu algılar." (Aristoteles, 2014, s. 143/ 425b-10) Bir rengi gören duyu, aynı zamanda o renge bulanır. Duyu nesnesi uzaklaşmış olsa bile, duyum ve onun imgelemi Aristoteles'e göre duyu organlarında kalmaya devam eder. Yani görme deneyimi ve o deneyimin bilinci aynı anda zihinde içseldir. "Düşünce ve algının uygun nesnelere aslında düşünme eyleminde içkindir ve zihinsel eylemi aşmazlar. Böylece, düşünce nesnelere, Aristoteles düşüncesindeki tümellerle karşılaştırılabilir, buna göre, onları başlatan ayrıntılarda içkin olurlar ve bu ayrıntıları aşmazlar." (Crane, 2014, s. 32) Zihin fenomenleri, örneğin Pegasus, zihnin kendi içeriğidir. Pegasus'u düşünen biri aynı zamanda Pegasus'u düşündüğünün de farkındadır. Bu nedenle, Pegasus'a yönelmiş bir zihnin yönelimselliği içkindir.

Chisholm'a göre (1967) Orta Çağ felsefesinden alınan içvaroluş kavramı ile beraber ontolojik bir belirleme ortaya çıkmış olur. Önermenin ontolojik okumasının anlaşılması için Anselmus'un tanrı kanıtlaması üzerinde durulabilir. Anselmus'a göre tanrı düşünülebiliyorsa, anlama içerisinde varoluşa sahiptir. Yani düşünce kendi içerisinde özel bir var olma tarzına sahip nesne yaratır. Brentano'nun tanımı takip edilecek olursa yönelmişlik de tıpkı Anselmus'un felsefesinde olduğu gibi özel bir varoluşa sahip (yönelinmiş içvaroluş) nesnelere yaratır gibi görünmektedir. Chisholm'a göre yönelinmiş iç nesne düşünüldüğü sürece var olmaya devam eder ve düşünülmediğinde artık var değildir. Yönelmişlik nesnesinin ontolojik boyutu yarattığı varlık karmaşasının yanında yönelmişliğin iç nesne edinme niteliğinden dolayı zihin ve fizik nesnelere birbirinden ayırmak için ölçüt olma savını da zayıflatır. Yönelmişliğin doğrultulmuş olma niteliği ve içvaroluş bir araya geldiğinde fizik dünya için herhangi bir yer kalmamış olur. Zihin yönelmişlik vasıtasıyla kendi içkin nesnesine yönelmektedir. Dışarıda yalnızca bir bütünlük kazanmamış fizik fenomenleri vardır. Zihin, fiziksel fenomenleri anlamlandırır, onların oldukları gibi olduğuna inanır, onlar ile kendi yaşantısı arasında bağ kurarak deneyim haline getirir. Böyle düşünüldüğünde Brentano için, bahsedilebilen, üstüne konuşulabilen her şeyin bir zihin fenomeni olduğu anlaşılır. Çünkü üstüne konuşulabiliyorsa, zihin ona yönelmiş demektir.

Linda L. McAlister, (1974) Brentano'nun Chisholm tarafından yanlış anlaşıldığı düşüncesindedir. McAlister'a göre, Chisholm'ün "bir içeriğe göndermede bulunma, bir nesneye(içeriğe) (burada "bir şey" anlamında değil)" (Brentano, 1995a, s. 68) ifadesinde, parantez içerisinde yer alan "bir şey" ifadesini bilinçli olarak yanlış yorumlaması Brentano'nun düşüncelerinin kast etmediği bir biçimde yorumlamasını olanaklı kılmıştır.

Brentano parantez içinde kullandığı "burada bir şey anlamında değil" ifadesi ile yönelinen nesnenin gerçek bir nesne olmadığını kasteder. Almanca metinde kullanılan kavram "realität"

kavramıdır. İngilizce metinde ise gerçeklik anlamına gelen “realität” kavramı, şey olarak çevrilmiştir. “Nesnenin ‘varolmayış’ ı ile Brentano’nun anlatmak istediği şey, düşüncemizin veya algımızın nesnesinin bu düşünce veya algıdan bağımsız şekilde gerçekte varolmayabileceğidir.” (Priest, 2019) Fakat Brentano’nun içvaroluş kavramını gerçeklik nesnelere yönelik tarafından konu edilemediğini belirtmek için kullandığı durumda da Chisholm’ün öne sürdüğü sorun geçerliliğini savunmaya devam eder; çünkü yönelmişlik nesnesinin ne şekilde var olduğu açıklanmamış olur.

Yönelmişliğin için karakterinin ontolojik bir çıkarım ile değerlendirilmesinin temellerinde onun bir ilişki olarak tanımlanması bulunur. Brentano’ya (1995b, s. 23) göre “Bilincin genel niteliği her zaman ve her yerde, birbirinden ayrı parçalarının her birinde, bir özneyi bir nesne ile ilişkilendiren belirli türden bir ilişki sunmasıdır. Bu ilişkiye yönelmişlik ilişkisi de denir. Her bilinç özünde bir ilişkiye aittir.” Yönelmişliğin özne ve nesne arasındaki iki terimli bir ilişki olarak nitelenmesi zorunlu olarak öznenin ve nesnenin ontolojik niteliklerinin açıklanmasını gerektirir. Benoist’e (2007) göre Brentano okunurken ilişki kavramını “sanki” eşliğinde okumak gerekir. Benoist Brentano’nun yönelmişliği bir ilişki olarak değil ilişkiye benzeyen bir şey olarak tanımladığını çünkü yönelmişliğin ilişki olmanın ontolojik koşullarını sağlayamadığını savunur. Yönelmişliğin benzerlik ile ilişkisi zihnin aynı anda hem kendini hem de yöneldiği nesneyi düşünmesinden kaynaklanır fakat yönelim nesnesi bir içvarolan olduğu için iç ve dışa bölünmüş iki terimli bir ilişkiden söz etmek olanaklı değildir. Yönelmişlik bir ilişki olarak düşünüldüğünde tıpkı Chisholm’ün ulaştığı gibi bir varlık çokluğuna ulaşmak gerekir çünkü zihnin ilişkili olduğu çelişiklik, yokluk gibi var olmayan şeylere dahi bir varlık atanmak zorunda kalınır.

İkinci önermeye dair yapılan tartışma kullanılan terminolojinin açıklamaya muhtaç olmasından ve farklı yorumlama tarzlarını eşit biçimde desteklemesinden dolayı Brentano’nun ne söylediği ve ne söylemek istediği konusundadır. Yönelmişlik nesnesinin ontolojik konumuna dair eleştirilere karşın Brentano, yönelmişliğin temsiline ya herhangi bir nesne atfetmediğini ya da onu düşünce nesnesi ile bir ve aynı anlama gelecek biçimde kullanmadığını savunur fakat paragrafta bir nesnenin varlığından söz ettiği için savunma noktası yalnızca onu bir düşünce nesnesi ile özdeşleştirmedir. (Varga, 2008)

Zihin fenomeni nesne olarak yine bir fenomenin üzerine yönlendirilir. Dış algıda zihin ses, renk gibi fizik fenomenlerine yönlendirilirken, iç algıda yine bir zihin fenomeninin üstüne yönlendirilir. (Crane, 2015) Örneğin, sevme, nefret etme, umut, inanç gibi zihin edimleri, gerçeklikte var olan bir insana yönelebilir; onun iyiliği ya da onun için kötü olduğuna inanılan bir duruma düşmesi istenebilir; fakat aynı biçimde mitolojik bir karakter olan Athena’ya hayranlık duyulabilir ya da tamamen kurgusal olan bir roman karakterinin geleceğine dair kimi umutlar beslenebilir. İki durumda da bir özne, zihin içeriğine yönelmiş durumdadır ve iki nesne de yönelmiş iç-varoluşa sahiptir. Çünkü Brentano için anlamlı fizik gerçekliği diye bir şey yoktur. Var olanlar sadece neden ile ilişki içerisinde anlaşılmalı ve özü bilinmeyen fenomenlerdir. (Brentano, 1995a, s. 19) Yönelmişlik modern kullanımında olduğu gibi zihin ve dış dünya arasında ilişki kuran bir yeti olarak tanımlanmaz. Brentano’ya göre yönelmişlik zihin ile dünya arasında bir ilişki kurma niteliğinin tam aksine iki alanı birbirinden tamamen ayıran nitelik olarak tanımlanır.

(Benoist, 2007) Yönelmişlik gerçekliğin bir parçası olmasına rağmen dış dünya ile arasında herhangi bir bağlantı yoktur. Yönelmişlik dış dünyanın gerçeklik nesnelere ile ilgili olduğunda dahi dış dünya ve yönelmişlik arasında bir bağ olduğu söylenemez çünkü zihin nesnenin kendisine değil onun temsiline yönelir, bir şeyin temsili onun kendisi değildir. “Duyu algısı ya da imgelem aracılığıyla edinilen her düşünce ya da takdim zihinsel bir fenomenin örneğidir.” (Brentano, 1995a, s. 60) Bilim yalnızca şeylerin ısı, ışık, renk gibi fenomenlerini keşfedebilir, kendilerini değil. Bu tür fizik fenomenlerinin algılanması da bir zihin süreci gerektirir ve onları zihin fenomeni haline getirir. Fizik fenomenleri, örneğin bir manzara, duyulan bir ses, görülen bir renk vb. (Brentano, 1995a, s. 61) saf duyu nesnelere dir.

Chisholm’e (1967) göre fizik fenomenlerinden bahsedilebilir bir alan kalmamasının sebebi yine önermedeki gizli ontolojik argümandır. McAlister’in (1974) Brentano’nun fizik fenomenlerinden kastının kimi fiziksel aktiviteler (oturmak, yürümek vs.) olarak anlaşıldığını fakat Brentano’nun fizik fenomenlerle kimi fizik niteliklerini kastettiğini ileri sürmektedir. Fakat Brentano fizik fenomenlerini tanımlarken herhangi bir özneyi işin içerisine katmaksızın tanımlamada bulunmaz. Bir renkten değil, özellikle “gördüğüm” bir renkten söz eder. (Brentano, 1995a, s. 61) Renk kendi başına bir nitelik olarak tanımlanabilir, fakat gördüğüm bir renk en temelde zihinsel bir edimin içeriğidir, zihinsel edimin içerikleri de yönelimsel iç-varoluşa sahiptir. Brentano ısı, ışık, biçim gibi niteliklerin varlığını kabul eder fakat insanın onlara etkin olarak ulaşmasının herhangi bir yolu yoktur; dolayısıyla McAlister’in Brentano’yu savunurken kullandığı anlayış yetersizdir. McAlister, Brentano’dan çok Kant’ın görüşlerinin arkasında durmaktadır.

Kant için bilginin iki ana aşaması vardır. Birinci aşamada duyu verileri, ikinci aşamada akıl yetileri bilgiyi oluşturur. Kant’ a (2010, s. 51 - 52) göre bilginin temel kaynağının deneyim olduğu konusunda herhangi bir kuşku bulunmaz fakat bu önermenin doğal bir sonucu tüm bilgi alanının deneyimden oluştuğu değildir. Deneyim nesnelere saf görümler olan uzay ve zaman sayesinde bilinir. “Uzam ve zaman, Saf Matematiğin, aynı zamanda zorunluklu ve zorunlu olan tüm bilgilerinin ve yargılarının temeline koyduğu görümlerdir.” (Kant, Prologomena, 2002, s. 32) Eğer deneyimden tüm nitelikler soyulmaya kalkılırsa geriye yine de uzam ve zaman kalacaktır. Öyleyse uzam ve zaman mümkün deneyimin olanak koşuludur. Şeyler, özünde oldukları gibi değil, saf görümlerin içerisinde yani uzayda ve zamanda algılanırlar. Uzay, dış algının olanak koşuludur. Zamandan farklı olarak, nesnelere duyarlık vasıtasıyla zorunlu olarak bağlıdır. Zamansa iç algının olanak koşuludur. Mümkün deneyim de ancak anlama yetisi sayesinde bir anlama kavuşur. Kant böylece dış algıyı ve iç algıyı birbirinden ayırmış, dışardaki dünyayı algıda verili olarak kabul ederek onun gerçekliğine dair bir şüphe noktası bırakmamıştır. Ve aynı temel insanın gerçek bir nesneyi deneyimlemesi ile hayali bir nesneyi deneyimlemesi arasında epistemoloji açısından niteliksel bir fark oluşturur.

Kant’ın en temelde epistemolojik bir çözümleme yaparak neyin bilinebilir olduğunu sorgulamaktadır; Brentano ise zihin ve fizik alanını birbirinden ayırma amacı gütmektedir. Brentano birbiri ile ortaklaşa çalışarak bilgi edimini gerçekleştiren ayrıntılı bir dış ve iç algı teorisine sahip değildir. Dış algı gerçekliğe dair duyuları algılarken herhangi bir biçimde zihin

ediminde bulunuyor olmakla tanımlanmaz. Brentano'ya göre zihin fenomenlerinin başka fenomenler üzerine yönlendirilmesi sırasında yönelim içeriğinin fizik alanından ya da zihin alanından geliyor olmasının herhangi bir önemi yoktur. Zihin eğer bir şeyin farkındaysa, bir şeye yönelmişse o ancak iç algıda verilir; dolayısıyla Brentano McAlister'in savunduğu ve felsefe tarihinde alışlageldiği anlamda birbiri ile ortaklaşa çalışan iç ve dış algıların kendine özgü alanlarda işlediği bütünlüklü bir algı teorisi ortaya koymaz. Brentano'nun hem yönelmişlik hem de algı konusundaki düşünceleri zihin fenomenlerinin fizik fenomenlerinden ayrı yapılar olduğunu belirttik kılacak kadardır.

Sonuç olarak ikinci önerme analitik okumadan gelen ontolojik bir eleştiriye ve bu eleştiri karşısında Brentano'nun amaçları doğrultusunda biçimlendirilmiş ılımlı bir okumaya sahiptir. Chisholm tarafından öne sürülen ontolojik eleştiri yanlış olsa bile önerme yönelmişliğin bir içerik ya da nesne ile nasıl bir bağ kurduğu konusunda ya da düşünce nesnelere ve gerçeklik nesnelere yönelmişlik karşısındaki konumunun ne olduğuna dair herhangi bir apaçıklığa sahip değildir.

Brentano'nun üçüncü önermesi ilk iki önermenin sonucu niteliğindedir. Önerme içeriğine göre yönelmişlik yalnızca zihin fenomenlerinin bir özelliği fizik fenomenleri böyle bir özellik barındırmaz dolayısıyla zihin fenomenleri yönelmişlik tarafından nitelenen özerk bir alana sahiptir. Priest'e (2019, s. 285) göre yönelmiş fizik fenomenleri olarak hedefe doğrultulmuş bir tüfek, ışığa erişmek için yukarı doğru eğilen bir bitki yönelmiş fizik fenomenlerine örnektir fakat böyle bir itiraz ancak büyük bir yanlış anlama olarak nitelendirilebilir. Brentano'nun paragraflarından hedefe bir tüfek doğrultulamayacağı sonucu değil, tüfeğin kendisinin herhangi bir şeye yönelmişlik kavramını içerecek biçimde doğrulamayacağı çıkar. Priest'in örneği yine zihnin yönelmişliğine dair bir örnektir. İkinci olarak bitkinin ışığa doğru gelişiyor olması onun yönelmişliğini değil doğasını sergiler. Bitki ışığa doğru yönelmiş olmayı amaçlamaz, tabiatı gereği bitki ışık kaynağına doğru gelişir.

Zihin fenomenleri daima bir şeyi nesne edinmekle nitelenir. Zihin fenomenleri ister gerçeklikte bir nesne olsun isterse sadece düşüncenin içeriği olan bir nesne olsun her zaman bir nesne hakkında ve onunla ilişkidirler. Örneğin bir sokağa bakıldığında onun sokak olarak tanımlanması, üzerinde bulunan renklerin ve şekillerin arabalar, evler, insanlar, kaldırımlar olarak anlaşılması yönelmişlik aracılığı ile gerçekleşir. Zihnin fenomenlerinin niteliğinin yönelmişlik olduğuna dair içeriklendirilen birinci önermeye yapılan ağı gibi durumların yönelmişliğe sahip olmayan zihin durumu olarak örneklenmesi Brentano'nun kendi anlayışı içerisinde herhangi bir anlama sahip değildir; çünkü ağrı kendi başına bir zihin fenomeni değildir. Tıpkı renklerin görülen renk, seslerin duyulan ses olarak tanımlanması gibi ağrı da iç algı tarafından ancak bir temsil formunda erişilen duyumsanan ağrıdır. Husserl (2001, s. 97) tarafından yapılan algının dikey bütünlüğüne yani birçok bileşenin tek bir duyum olarak algılanarak onun ancak belli bir kısmının dikkatin nesnesi olduğuna dair itirazsa zihin fenomenleri ancak yönelmiş yani tam da dikkatin üzerinde olduğu kısım üzerinde yönelimini gerçekleştirmiş olduğundan Brentano'nun önermelerinin iç tutarlılığında geçerliliğe sahip değildir.

Önermelerin iç tutarlılığa sahip olması onların geçerli olduğunu değil kendi içine kapandığını gösterir; çünkü Brentano'nun psikoloji programı dahilinde zihin fenomenleri istendiği gibi özerk bir alana kavuşturulmasına karşın insanın dış dünya ile kurduğu ilişkinin mahiyeti, dış dünyanın gerçekliği, fizik alanı, bilgi ediminin gerçekleşme biçimi gibi konular tamamen zihin fenomenleri alanına indirgenerek geriye belirsiz bir fizik alanı bırakılmıştır.

Brentano'nun önermeleri doğrultusunda dış dünyanın gerçekliğini olumlamanın, bir ve aynı nesneye yönelmiş olma deneyiminin nesnesini açıklamanın, bir inancın nasıl doğru ya da yanlış olarak değerlendirilebileceğini ölçütlendirmenin herhangi bir yolu yoktur. Zihin kendi iç nesnesine yönelerek kendi içine kapanmıştır. Eğer zihin kendi içine kapanmış değilse bu sefer de Chisholm Brentano'nun önermelerinin bir varlık çokluğuna işaret ettiği konusunda haklıdır.

Zihne dair olan, yönelinmiş iç-varoluşa sahiptir, içkin bir nesnedir. Brentano'nun (1995, s. 61) “gördüğüm bir renk, duyduğum bir akor” olarak örneklendirdiği fizik fenomenleri açık bir anlama gönderme yapmaz. Çünkü Brentano (1995, s. 61) “Duyu algısı ya da imgelem aracılığıyla edinilen her düşünce ya da takdim bir zihin fenomeninin örneğidir.” Savı ile, fizik fenomenlerinin farklı bir tarzda var olduğu düşüncesine giden yolları tıkamıştır. Onun fizik ve zihin fenomenleri arasında yaptığı ayırım eksik ve belirsizdir. Çünkü duyuşsal algılar olan görme, duyma gibi edimler zihin fenomeni olmanın dışında tasvir edilme olanağına sahip değildir. Aynı zamanda onların yöneldiği nesnelere, algıların içeriğini oluşturduğu için ya da sırf yönelinmiş oldukları için zihin fenomenleridir. Öyleyse “gördüğüm bir renk” ontolojik olarak zihin fenomenlerinin iç-varoluş biçiminden ayrılamaz.

Son olarak Brentano'nun zihin ve fizik fenomenlerini birbirinden ayırma girişimi gerçeklik ve sanrı durumları arasında herhangi bir ayırım yapma olanağına sahip değildir. Bir zihin fenomeni evin kendisi ve sanrısı arasında herhangi bir ayırım yapmaksızın nesnesini aynı biçimde içerir. Hem ev hem de ev sanrısı yönelmişliğe içkindir. Jacqueline'ye (2004) göre Brentano'nun teorisi birçok içkin nesne varsayarak yönelmişlik nesnelere var olma zorunluluğun ötesinde bir çokluk olarak sunar; örneğin görülen bir şarap kadehi ve arzulanan bir şarap kadehi arasında herhangi bir ilişki varsa dahi tez bu ilişkiyi açıklayabilecek bir niteliğe sahip değildir. Bireyin kendi yönelmişlik durumlarının ortak bir nesneye yönelme imkânı bulunmadığı gibi iki farklı bireyin aynı kadehi arzulamayacağı sonucuna da varılır; çünkü nesnelere farklı psikolojik kiplerde içkin ve birbirinden farklıdır.

Sonuç olarak Brentano yönelmişlik tezini ortaya koyarken ne ontolojik bir belirleme yapma amacına ne de bir algı teorisi ortaya koyma amacına sahiptir. Tanımlayıcı psikolojinin kurulması için zihin fenomenleri ve fizik fenomenlerini birbirinden ayırmada kullanılacak bir ölçüt arayışı daha sonra fenomenoloji ve zihin felsefesinde sıklıkla kullanılacak olan yönelmişlik kavramını tekrar felsefenin araştırma alanına dahil etmesine neden olmuştur. Brentano'nun önermelerinden geriye üç problem kalır: Yönelmişlik nesnesinin ontolojik statüsü, yönelmişliğin nasıl olup da bir nesneye gönderimde bulunabildiği ve zihin nesnelere ile fizik nesnelere arasındaki ayırmada yönelmişliğin rolünün ne olduğu.

3. Edmund Husserl

Brentano'nun teorisinden geriye kalan sorunlar, öğrencisi Husserl tarafından analiz edilerek fenomenolojinin kurucu niteliklerinden biri olan yönelmişlik kavramına yeni bir anlam kazandırılır. Husserl, yönelmişlik kavramını psikolojizm eleştirisinden türetir. Zihne ait olanı fizik alanına indirgemeye yönelen psikoloji girişimine karşın Husserl bilme edimi ve bilme nesnesi arasındaki farkı vurgular. İdeali anlamak için onun verili olduğu bilinç edimlerini anlama gerekliliği Husserl'i edimlerin a priori yapısını anlamaya yöneltir. (Zahavi, 2018, s. 29)

Husserl'e (1980, s. 36) göre yönelmişlikten zihin süreçlerinin kendine özgü bir özelliği olan bir şeyin bilinci olmak anlaşılır. Husserl'in yönelmişliği tanımlama biçimi Brentano'nun yönelmişlik tezinden en temelde aşkın olma niteliği ile ayrılır. Bilinç bir nesneye yöneldiğinde kendisini aşar ve kendi dışında bir şeye yönelir; yönelmişlik sadece aşkın olmakla nitelenmez aynı zamanda tüm aşkın yapıların da temelini oluşturur. (Levinas, 2008) Brentano'nun içe kapalı yönelmişlik anlayışının aksine Husserl'in yönelmişlik kavramını kullanım biçimi bilincin yönelmişliğinin merkezine dünya ile olan ilişkiyi geçirir. Husserl yönelmişlik kavramının temellerine Brentano'nun yönelmişlik tezinin önermelerinin eleştirisi ile ulaşır.

Brentano'nun ilk önermesinin eleştirisi Husserl tarafından zihin ediminin (mental act) fenomenolojik özü açısından sınırlarının çizilmesi için bilincin üç ayrı anlamını birbirinden ayırt edilmesi ile yapılır. (Husserl, 2001, s. 81) Buna göre bilinç bir anlamda, içe içe geçmiş bilinç akışını tanımlayan anlamıyla deneyim benliğinin fenomenolojik gerçekliğinin bütünüdür. Yani bilinç bir anlamda, hem zaman içerisine yayılmış olan ve birbirini tamamlayan deneyimlerin bir bütün olarak algılanması hem de aynı an içerisinde birçok algı fenomeninin birbiriyle bağlantı içerisinde anlamlı olarak bir bütün halinde algılanmasıdır. Bir manzaraya bakıldığında bir zaman akışı içerisindeki gökyüzü, kara alanı, renkler, ağaçlar, canlılar, deniz gibi farklı birçok nesne aynı anda bir bütün olarak algılanır. Husserl'e göre bu özellik, deneyimin bütünlüğünü sağlaması açısından bilinç anlamına gelir. Deneyimin bütünlüğünü sağlayan bilinç yönelmişliğe sahip değildir. Çünkü onun işlevi bilinçli bir biçimde bir nesneye doğrultulmak değil var olan deneyimi bir bütün haline getirmektir.

İkinci olarak bilinç, öznenin kendine karşı olan farkındalığı, özbilinç anlamındadır. Bir edimde bulunan bilinçli varlık, bir edimde bulunanın kendisi olduğunun, ediminin yaşantısı içerisinde kendi deneyiminin bir parçası olduğunun farkındadır. Bilinç bu anlamıyla da yönelmiş bir nitelik taşımaz. Çünkü bilinç ikinci anlamdaki kullanımında da herhangi bir biçimde kendine doğrultulmamıştır. Burada kastedilen bilinçli varlığın düşündüğünü düşünüyor olması değildir. Düşündüğünü düşünmek, bilinçli varlığın kendisinin düşünme edimine doğru yine düşünme aracılığıyla yönelmesi demektir ve bu durum bir yönelmişlik arz eder. Husserl burada "iç farkındalık" terimini kullanır. Yani bilinç bu anlamında "aşkın" bir biçim alıp bir nesneye yönelmez, onun hakkında olmaz, onun bilinci olmaz; kendi dışına taşmayan, benlik bilincidir. İkinci anlamda bilinç, birinci anlamdaki bilince yardımcı olur. Çünkü akış halindeki bilinç deneyimi benin kendisi olarak akışın içerisinde olmasını gerektirir. Dolayısıyla ikinci anlamda bilinç deneyim ve yaşam arasındaki bağı oluşturur. (Husserl, 2001, s. 85)

Üçüncü anlamda bilinç, yönelmiş durumdadır. Yani tıpkı Brentano'nun bahsettiği gibi bir şeyin hakkındadır, bir şeye gönderme yapar ya da bir şeye doğru yöneltilmiştir. Fakat Husserl

önermelerini, Brentano ile aynı temeller üstüne kurmaz. Örneğin, Brentano tasarlama, yargı ve duygu olmak üzere üç temel yönelim türü olduğunu düşünür. Husserl'e göre bahsi geçen kavramların gönderim yapma biçimleri birbirinden farklıdır. Yargılamadaki pratik bir şüphe ile teorik bir şüphe birbirinden ayrı niteliklidir; benzer bir biçimde bir tasarım ile bir yargılama farklı tarzlarda gönderime sahiptir. Duyu ile ilgili yönelimler daha çok tasarım ve yargıdan doğan karmaşık bir yapıya sahiptir. (Husserl, 2001, s. 96) Husserl'e göre yönelmişlik deneyimleri çoğu zaman karmaşık deneyimlerdir ve birden çok yönelim türü içerirler. Birçok yönelmişlik türü ve alt türü vardır, bu nedenle kesin yönelmişlik sınırları oluşturulamaz. Fakat bilincin üç ayrı olanağı düşünüldüğünde tüm zihin fenomenlerinin yönelmiş olduğunu iddia etmek için bir temel de kalmamış olur. Çünkü tüm deneyimlerin yönelmişliğe dahil olmadığı, duyular ve algısal çokluklar tarafından kanıtlanmıştır. Görsel içerikle dolu bir alanın, algılanan herhangi bir parçası ne gönderimi olan ne de bütünde yönelmişlik nesnesi olmuş birçok içerik parçası içeren bir deneyimdir. (Husserl, 2001, s. 97)

Bir başka örnek içerisinde ağrı bir zihin fenomenidir; fakat ona dair oluşan his, bir edim ile aynı türden bir yapıya işaret etmez (Morisson, 1970). Daha farklı bir ifade ile zihin böyle bir durumda herhangi bir yöne doğrultulmuş değildir. Husserl'in her zihinsel fenomenin bir edim olmadığı düşüncesi, aslında Brentano için iki temel fenomen sınıfı olan fizik ve zihin fenomenleri sınıfının sınırlarının nitelikli bir biçimde çekilmediğini gösterir. Çünkü Husserl'e (2001, s. 94) göre zihin fenomenleri sınıfı altında değerlendirilen kimi nesnelere aslında fizik fenomenleri sınıfına, aynı biçimde fizik fenomeni olarak tanımlanan nesnelere zihin fenomenleri sınıfına konulmasının önünde bir engel yoktur. Öyleyse Husserl'in zihin kavramına çizdiği sınırlar bakımından Brentano'nun ilk önermesini doğrulamak için geçerli bir neden bulunmamaktadır. Zihin fenomenleri hem yönelmiş bir durumu hem de yönelmişlikten yoksun bir durumu içerebilirler.

Husserl, Brentano'yu ikinci önermesi ile ortaya çıkan ontolojik çıkmazı iki tür yanlış anlamının oluşmasına neden olacağı için eleştirir. İlk yanlış anlama, bilinç (ya da benlik) ile yine bilinçteki nesne arasındaki gerçek bir olgu ya da ilişkiye olan gönderimdir (Husserl, 2001, s. 98). Husserl söz konusu yanlış anlamaya, kendi terminolojisindeki yaşantı kavramı ile cevap verir. Edimler eğer basitçe yaşantılarsa, edim, yaşantının içine çekilir(absorbed). Örneğin, daha önce gerçekleşmiş bir olay, okunan bir hikâye, matematiksel bir kanıtın uygulanması daha önce gerçekleşmiş bir olayın algıdan içeri girmesidir. Asıl edim artık orada olmamasına rağmen benlik, ona katılır, onunla beraber işler (Husserl, 2001, s. 100). Verilen örnekte, bilinç ya da benlik, gerçek bir ilişki ya da gerçek bir olgu hakkında değildir. Kendi zaman bütünlüğü ve deneyim varlığı ile beraber bir edim gerçekleştirir. Aynı biçimde benlik tam da yaşanan anda gerçek bir nesneye yönelebilir. Fakat bu Husserl'in tanımı açısından bir şey değiştirmez. Var olan şey yönelmişlik deneyimidir. Onun, o anda gerçekliği olan bir nesneye yöneliyor olmasının ya da bir anıya yöneliyor olmasının bir önemi yoktur. Eğer yönelinen yaşantı gerçeklikse yönelimsel deneyimin aynı zamanda gerçek bir nesnesi var demektir. Fakat yönelinen nesne gerçeklikte değilse yönelmişlik deneyimi yine de varlığını sürdürür; fakat gerçek bir nesneye sahip değildir.

İkinci yanlış anlama, her ikisi de eşit derecede gerçeklik olarak belirlenen; bilincin, bir edimin ve bir yönelmişlik nesnesinin içerisindeki bir ilişki ya da zihin içeriklerinin birbirine geçmiş, karmaşık yapısına dairdir. Tasarımda tasarlanan, yargıda yargılanan bir şey vardır. Fakat Husserl'e göre bu noktada kesin olan tek şey bir deneyimin var olduğudur. Tasarlama tasarlanan bir şeyin olması, ona varoluşsal bir karakter ya da içkin bir nesne olma özelliği kazandırmaz. "Deneyimde tasarlanan iki şey yoktur, biz nesnenin kendisini değil fakat ona yöneltilmiş olan yönelmişlik deneyimini deneyimliyoruz. Tek bir şey vardır, temel tanımlayıcı niteliği söz konusu yönelim olan yönelmişlik deneyimi." (Husserl, 2001, s. 98) Bu tanım, yönelinen nesne varoluştan yoksun olsa bile yönelmişlik deneyimin var olacağı anlamına gelir. Aynı zamanda yönelim nesnesi eğer var oluşa sahipse yine yönelmişlik deneyimin tanımında bir aksaklık olmadığını gösterir. Yönelim burada kastetme anlamında kullanılır; bu bir tür "demek isteme" formundadır.

Eğer bir tanrı tasarlanmak istenirse bilincin bunu yapmasının önünde herhangi bir engel bulunmaz. Husserl (2001, s. 99) bu konu üstüne Tanrı Jüpiter'in tasarlanması örneğini verir. Tanrı Jüpiter'i tasarlayan bir bilincin ediminde içkin olarak nesne edinilmiş bir Jüpiter olduğunu dile getirmek aynı biçimde onun varlık tarzını yönelmiş iç-varoluş olarak tanımlamak yanlıştır. Çünkü Jüpiter hakkında bir fikre sahip olmak belirli bir tasarım deneyimine sahip olduğu anlamına gelir. Söz konusu tasarım bilinçtedir. Eğer söz konusu deneyim, parçalarına ayrılmak istenirse, Tanrı Jüpiter onun içinde bir yerlerde bulunmaz. Tanrı Jüpiter, yönelmişlik deneyimine içkin bir biçimde nesne olmuş değildir, o bir zihin nesnesi değildir, zihnin dışındaki bir yapı da değildir, işin gerçeği o hiçbir biçimde varoluşa sahip değildir; fakat bu onun, tasarlanabiliyor olmaması anlamına gelmez. Zihin bir edimde bulunur ve yönelmişliğe sahiptir. Tanrı Jüpiteri ya da bir meleği düşünen bilinçli varlığın zihninde, onlara dair bir düşünce vardır.

Tanrı Jüpiter'i düşünme tarzı ile gerçek bir nesneyi, örneğin kuzey ışıklarını düşünmek arasında herhangi bir fark yoktur fakat ilkinde sadece bir yönelmişlik deneyimine sahipken, diğerinde yönelmişlik deneyiminin yanında ona karşılık gelen bir nesneye de sahip olunur. Kuzey ışıkları edimin gerçekleştirilmesi için gereken veriyi sağlar, edimi oluşturur fakat edimin yönelmişlik nesnelere değil, edimde amaçlanmamışlardır, tasarlanan kuzey ışıkları değil, düşüncedir. Daha açık bir örnekle kuzey ışıklarını deneyimlemede, deneyimlenen renk algısı değil renkli şeylerdir, duyulan bir takım ses tonları değil, bütünlüğü içinde manyetizmanın oluşturduğu zaman içerisinde yayılım gösteren ses yapısıdır. Tasarımlar için geçerli olan belirlemeler, onlar üzerine inşa edilmiş diğer yönelmişlik deneyimleri için de geçerlidir. Brentano'nun içkin nesne-oluş ifadesi, yönelmişlik deneyimini ontolojik bir çıkmaza sürüklemiştir; çünkü yönelmişliğin kapalı bir yapı olarak tasarlandığı durumda gerçeklik nesnesine yönelme ve gerçek bir nesneye sahip olmayan yönelmişlik durumları arasında herhangi bir ayırım yapma olanağı yoktur.

Husserl, Brentano'nun yönelimsellik için kullandığı terminolojinin ve önermelerinin eleştirisini yaptıktan sonra kendi terminolojisini oluşturur; buna göre, Husserl (2001, s. 101) için ilk dışlanması gereken kavram "psşik fenomen" ya da zihin fenomeni kavramıdır. Psşik fenomen kavramı yerine ontolojik olarak düzeltilen "yönelmişlik deneyimi" kavramı getirilir. Yönelmişlik

deneyimi kavramı herhangi bir varoluş göndermesine sahip olmadığı aynı zamanda edimin kendisini hedeflediği için tercih edilmiştir.

Yönelmişlik, Husserl'in terminolojisinde, tasarımda ya da ona benzer biçimde gerçekleştirilen bir edimde ortaya çıkan, bir gönderime sahip deneyimler sınıfının ortak özünü tanımlamak için kullanılır. Husserl'in yaşantıların yapısını analiz ederken tümünün bir şeyin bilinci olma niteliği taşıdığı başka bir deyişle tümünün bir nesneye yönelmiş olarak tanımlandığı bir deneyim grubu yönelmişlik olarak adlandırılır. (Zahavi, 2018, s. 31) Yönelmişlik bakımından edim(act) kavramı, özel bir yere sahiptir. Çünkü yönelmişliğin temel belirlenimlerinden biri bir edim olmasıdır.

Edim kavramı ile Husserl, bir şeyi özel olarak fark etme ya da ona katılma anlamında bir yönelimi kasteder. Bir deneyimde, birden çok edim bulunabilir ya da tüm edimler birbiriyle iç içe geçmiş olabilir, fakat bilinçli varlık onlardan özellikle birine dikkatini çevirir. Böyle bir örnekte yönelmişlik nesnelere tümü özel olarak fark edilmeyebilir ya da onlara katılım gösterilmeyebilir. Örneğin, Prag'daki astronomik saat kulesini düşünen biri, onun bulunduğu konumu, renklerini, mimarisini, içerdiği birçok niteliği aynı anda düşünür. Fakat düşüncesinde özellikle saat kulesindeki bir figüre ya da üzerinde yer alan renklere odaklanabilir. Bu durumda odaklandığı nokta dışındaki nesnelere yönelmişlik deneyiminden dışarı itilmez. Edim kavramının kullanımının temel sebebi içerisindeki "hareket" gönderimidir. Bir yönelmişlik deneyiminde bilinç mecazi bir anlamda hareket eder, kendisinden bağlantı kurduğu yönelmişlik nesnesine doğru bir hareket gerçekleştirir. Aslında Husserl'in amacı bilincin bir ok gibi hedefe doğrultulması metaforunun yerine, hareket metaforunu koymaktır. Çünkü Husserl'e göre hedefleme metaforu yönelmişliği, aslında ulaşmaması gereken sınırlara doğru genişletir ve yanlış anlamalara sebebiyet verir. Brentano'nun yönelmişlik kavramını kullanırken, zihin fenomenleri ve fizik fenomenleri sınıflarını belirsizleştiren yanlış anlama, hedefleme metaforu ile desteklenir. Husserl'e (2010, s. 45) göre nesne eğer bir bilgi nesnesi değilse de ona yönelmek bilgi ediminin bir niteliğidir; bu sebepten yönelmişlik kavramı hedefleme yerine kullanılan hareket metaforu ile meşru sınırları içerisinde tutulmak istenir.

Yönelmişliğin açıklanmasında kullanılan bir diğer önemli kavram "yaşantı" kavramıdır. Fakat Husserl, yaşantıyı gündelik anlamıyla değil, benliği oluşturan deneyimlerin birliği anlamıyla kullanır. "Deprem bir yaşantı değilken, depreme maruz kalmış birisinin depremi algılayışı, üzüntü ve kederi bir yaşantıdır." (Toprakkaya, 2009) Dolayısıyla her yönelmişlik deneyimi, beni oluşturan deneyimler yumağına, yaşantıya, bir halka daha ekler. Kuzey ışıkları örneğine geri dönecek olursa, kuzey ışıklarını algılamak bir yönelmişlik deneyimi değildir, sadece kuzey ışıklarını algılamaktır. Tasarımda ya da yargıda bilinç tarafından onun hakkında farklı edimlerde bulunulur. Onun hakkında bir kanıya varılır, bir şey hissedilir, ya da yalnızca tasarımılanır. Bir başka zamanda tekrar kuzey ışıklarıyla karşılaşıldığında, bu sefer bilinç tarafından daha farklı edimlerde bulunulabilir. Yani ona yöneltilmiş olan edimin içeriği değişebilir. Dolayısıyla yaşantı, yönelmişlik deneyimi olarak algılamaktan farklı bir yerdedir.

Yaşantı kavramıyla Brentano' nun üçüncü önermesi ile beraber ayırmak istediği zihin fenomenleri ve fizik fenomenleri arasında bir sınır çizme olanağı da elde edilmiş olur. Yönelmişlik

deneyiminde algıya verili olan nesne aşkındır. Yönelmişlik deneyimi tarafından aşkın olan nesnenin içerildiği, ya da yaşantıya içkin olduğu söylenemez. Sadece yönelmişlik edimi ve onun içeriği bilince içkindir. Husserl için nesne ve içerik birbirinden farklı anlamlarda kullanılır. Yönelmişlik zihnin bir nesneye yönelmesi anlamında her zaman aşkın bir edimdir; fakat bilincin bir şeye doğru yönelmiş olma edimi ve bu edim sonucunda oluşmuş olan yargıların tasarımların ya da bunlara benzer yönelmişlik edimlerinin toplamı olan yönelmişlik deneyimi, bilince içkindir. Farkı daha açık hale getirmek adına bir örnek verilmesi gerekirse, Berlin Duvarı'nın ayakta kalan parçaları hiçbir bilinç ona yönelme de gerçeklikteki bir nesne olarak vardır. Berlin Duvarı'nın kendisi, ona yönelen bir bilincin içeriği değil, bilincin dışında, Berlin Duvarı olarak Berlin Duvarı'dır. Fakat yönelmişlik edimi onu hüznün verici bir yapı ya da soğuk savaş sembolü olarak niteleyebilir. Yönelmişlik edimindeki içeriğin zorunlu olarak Berlin Duvarı'nda bulunması gerekmez. Dolayısıyla bilince içkin olan içerik ile aşkın olan nesne her anlamda birbirinden farklıdır.

Follesdal'a göre (2020) Brentano ve Husserl arasındaki temel ayrım Husserl tarafından hyle, noema ve noesis kavramlarının öne sürülmüş olmasından doğar. Noema kavramı Aristoteles'in eidos kavramının yerine kullanılır. Hyle ve noema edimlerin temel parçalarıdır ve onlara deneyimde sahip olunur. Hyle duyu verilerine, noema onların bir form kazandırılma işlevine, noesis ise anlama karşılık gelir. Bir tepeyi inerken veya çıkarken sahip olunan kinestetik deneyim hyle örneği olarak alınabilir. Kinestetik deneyimler dünyanın ne biçimde biçimlendirileceği konusunda sınırlandırılır fakat algılanan kinestetik deneyimlerin kendisi değildir. Noema bilincin edime katılan tüm özellikleri arasında ilişkileri yansıtarak edimin içerisinde ona bir bütünlük kazandırır ve noesis algının geçici yapıları olan hyle ve noema'nın ardından edimi anlamlandırır. Brentano'ya göre her edim bir nesneye yönelmiştir fakat Husserl'e göre eylemin bir nesneye yönelmişliği olumsuzdur. Yönelmişlik deneyiminin içeriğinde her zaman bir nesne yoktur; zihin bir sanrının içinde bulunabilir ya da algı ciddi bir biçimde yanılıyor olabilir bu ihtimaller elene kadar edimin nesnesi ancak olumsuzdur. Husserl'e (1980, s. 65)göre aşkın deneyimde kelimenin gerçek manasıyla aşkın olan gerçek varlık parantez içine alınır ve geriye bilincin kendisi kalır. Aşkın nesneden geriye kalan onun anlatılmış olduğu bilinç durumu yani noemadır.

Algı bilincin yönelmişliğinin beden aracılığı ile dünya ile temas ettiği alandır. Husserl (1983, s. 51) için dokunma, görme gibi algıların nesnesini oluşturan fizik gerçeklik dokunan ya da gören bir özne olmasa dahi verili olarak vardır. Bilinç başka bir bilince ya da dünyanın gerçekliğine ancak kendini bedene göre konumlayarak erişebilir; erişilen nesnelere yalnızca fizik gerçeklikleri değil değer verilen insanlar, düşmanlar, yabancılar, tanıdıklar, kitap kokusu olarak yorumlanan algı, sabah zindeliği ve buna benzer insanın anlam dünyasına ait içeriklerdir.

Husserl'e (1983, s. 55-56) göre bir özne için geçerli olan her şey diğer tüm özneler için de geçerlidir; onların birer insan olarak deneyimlenmesi her birinin onları deneyimleyen ego-öznesinin bakış açısında kendisi gibi bir ego-öznesi olarak anlaşılması ile aynı anlama gelir. Ego-öznesini ve kendisiyle aynı türden bir varlık olarak algıladığı diğer varlık öznelerini çevreleyen dünya herkesin bilince olduğu bir ve aynı dünyadır; farklılık sadece onun anlamlandırılma

kipindedir. Her bir ego-öznesinin kendi algılarını yönelttiği ve kendi bakış açısının nitelikleri belirleyen bir merkezi, yaşayan bedeni (liebe) vardır. İki ego-öznesinin ortasında duran bir nesnenin uzaydaki konumu bir ego-öznesi tarafından sağda olarak nitelenirken diğer ego-öznesi tarafından solda olarak nitelenir. Bir şeyin uzak ya da yakında olması, farklı bakış açılarındaki görünümü yaşayan bedenle ilgilidir. Bir manzaraya bakılırken, gökyüzünün konumunun, aşağıda duran nehrin değil de dikkatin nesnesinin ağaçlar olabilmesinin sebebi yaşayan bedenin, bilincin dünyadaki sabit burada konumunun bilincin dikey algısında belirli bir noktaya doğru yönlendirilip orada yer alanı kendi buradası tarafından konu edinmesi ile sağlanır. Her zaman verili olarak bulunan ve insanın da onun bir üyesi olduğu dünya içerisinde bir nesneye yönelmek için uzay ve zamanda bakış açısı şu veya bu yöne doğrultulabilir, zamanda ileri ya da geri doğru düşünülebilir, yeni algılar ve sunumlar elde edilebilir. (Husserl, 1983, s. 53) Fizik nesnelere yalnızca yalnızca algıda değil, hatıralarda, tasarımda ve bunlara benzer temsillerde de yönelimin nesnesi olurlar. (Husserl, 1983, s. 70)

Dünyanın verili oluşu yönelmişliğin doğrudan verili olan nesneye dair olduğu anlamına gelmez. Yönelmişlik nesnesi Husserl'e (1983, s. 76) göre verili olan içerisindeki seçime dairdir. Dikey algının enginliği içerisinde dikkat için seçilen bir parça yönelmişliğin asıl nesnesini oluşturur.

Dünya ile kurulan ilişkide yönelmişliğin bedenle olan birlikteliği Brentano tarafından içe kapalı bir yapıda kurulmuş olan yönelmişliğin insan varlığının temas ettiği her alanda var olmasını sağlar. Kendisi de dünyadaki diğer fizik nesnelere gibi bir nesne olan nesne-beden(körper) doğrudan dünyanın içinde bir nesnedir. Nesne-bedenin bilinç ile birlikteliğindeki yapısı olan yaşayan beden en yüksek düzeyde dünyanın gerçek birliğinde psikofizik bir varlıktır. (Husserl, 1983, s. 82) Bilincin yönelmişliği yaşayan beden aracılığı ile dünyaya katılır ve ona yönelir.

Husserl ile Brentano arasındaki en büyük ayrım algının yönelmişliğinin yaşayan bedenin psikofizik yapısı ile açıklanmasından doğar. Sonuç olarak Husserl, yönelmişliğin Brentano'dan devraldığı Orta Çağ'dan kökenlenmiş olan temellerini, bilgi edimsel bir yapıya dönüştürür. Bir nesneye yönelmek, en başta bir bilgi edimidir. Onun hakkında bir bilince sahip olmak istemektir. Bilincin, yaşayan beden ile dünyada bulunarak kendisi ve dünya ile kurduğu ilişkidir.

Sonuç

Brentano tarafından fizik ve zihin nesnelere birbirinden ayırmak adına Orta Çağ'dan alınarak tekrar gündeme getirilen yönelmişlik kavramının Brentano tarafından yeniden yorumlanmasında kimi sorunlar ortaya çıkar. Bunlardan ilki, yönelmişliğin zihnin temel niteliği olarak belirlenmesidir. Bu belirleme karşısında Husserl, bilincin üç farklı anlamda kullanımını açıklayarak, algılanan manzara içerisindeki küçük bir parçanın, örneğin, bir kır manzarasında üstünde durulmayan belirli bir çimenin, bilincinde olunan fakat yönelmişlik içermeyen bir yapıyı örneklediği eleştirisini getirir. Böylece Husserl, Brentano'nun önermesinin karşısına yönelmişliğin zihin fenomenlerinin bir niteliği olduğu; fakat her zihin fenomeninin yönelmişlik içermediği önermesini koyar. Sonrasında Husserl tarafından zihin fenomeni kavramı yerine yönelmişlik deneyimi kavramı getirilerek yönelmişlik ile zihnin bir nesneye yönelme edimini içeren bir deneyim sınıfı tanımlanmış olur.

Zihin fenomeni kavramının yerine getirilen yönelmişlik deneyimi kavramı, Brentano'nun ikinci önermesi ile ortaya çıkan ontolojik soruna da çözüm getirir. Brentano'nun kullandığı içvaroluş kavramı ile beraber, yönelim nesnelere kendilerine özgü bir varlık sınıfında değerlendiriliyormuş gibi anlaşılır; böylece tek boynuzlu at ya da fizik dünyadaki bir at eşit biçimde yönelim nesnesi sınıfının varlıkları halini alır. Oysa bir zihin tasarımı olan tek boynuzlu ata, gerçek bir at ile aynı anlama gelecek biçimde bir varlık atfetmek açıkça çelişiktir. Husserl tarafından bu sorun, yönelmişlik ediminde gerçekte var olanın yönelim nesnesi değil, yönelmişliğin kendisi, yani özne ile nesne arasındaki ilişki olduğu açıklamasıyla giderilir. Zihnin tek boynuzlu ata yönelme deneyiminin herhangi bir noktasında tek boynuzlu atın varlığından söz edilmez. Husserl'e göre burada var olan tek şey yönelmiş olma deneyimidir. Aynı biçimde fizik dünyadaki bir nesneye yönelirken de yönelmişlik deneyiminden bahsedilir.

Bir nesneye yönelmiş olma edimi Husserl'e göre bilincin yapısında gerçekleşen ve yaşayan beden kinestetik deneyiminden kaynaklanan bir edimdir. Brentano tarafından zihin fenomenlerinin içvarolan başka bir fenomen ile ilişkisine indirgenerek içkin ve kapalı bir yapı olarak tanımlanan yönelmişlik Husserl ile beraber bilinç ve fizik gerçekliğinin yaşayan bedendeki psikofizik varlığı aracılığıyla kendini aşarak dünya ile kurulan temasın özünü oluşturan bir yetiye dönüşür.

Brentano'nun üçüncü önermesine göre yalnızca zihin fenomenleri yönelmişliğe sahiptir böylece yönelmişlik fizik fenomenleri ve zihin fenomenlerini birbirinden kati suretle ayıran bir ölçüt olarak anlaşılır. Husserl'e göre yalnızca bilincin değil beden yönelmişliğinden de söz edilir çünkü kinestetik deneyim bilincin dünyadaki merkez konumunu belirleyen beden başka nesnelere yönelerek onlara doğrultulmasını olanaklı kılar. Husserl'in yönelmişliği anlayış biçimine göre yönelmişlik zihin ve fizik alanları arasında bir ayrım çizmekten çok onların birlikteliğinden kaynaklanan ve aynı zamanda iki alan arasındaki bağlantının açıklanmasını olanaklı kılan yetidir.

Brentano'nun tezleri karşısında yer alan Husserl'in eleştirileri ile beraber yönelmişlik, hedefe doğrultulmuş bir ok metaforunun yerine edim kavramını ve hareket metaforunu, zihin fenomeni yerine yönelmişlik deneyimini, içvarolan nesnelere oluşmuş bir varlık sınıfı yerine zihnin nesne ile kurduğu ilişkileri kasteden bir deneyim sınıfını tanımlayan bir kavram olur.

Yönelmişlik kavramı konusunda Husserl'in detaylı analizi ve Brentano'nun Orta Çağ'dan alarak kendi psikoloji programının amaçları doğrultusunda biçimlendirdiği yorumu karşılaştırdığında Husserl'in yaptığı Brentano'nun kullandığı anlamda yönelmişlik kavramını alarak geliştirdiğini söylemek çok doğru bir belirleme olmayacaktır. Yönelmişlik kavramının üzerinde bulunduğu temeller ve yönelmişliğin işlevi bakımından Husserl ve Brentano arasında herhangi bir ortaklık yoktur. Brentano'nun kullandığı anlamda yönelmişlik Orta Çağ felsefesinde kullanılan yönelmişlik kavramının oldukça dar anlamda değiştirilerek devam ettirilmesi olarak anlaşılabilir. Husserl ise Brentano ya da Orta Çağ geleneğinden tamamen ayrılarak yönelmişlik kavramına yeni bir zemin ve yeni bir işlev kazandırmıştır.

Kaynakça

Aristoteles. (2014). *Ruh Üzerine*. (Z. Özcan, Çev.) Ankara: Sentez Yayıncılık.

- Bartok, P. J. (2005). Brentano's Intentionality Thesis: Beyond the Analytic and Phenomenological Readings. *Journal of the History of Philosophy*, 43 (4), 437-460.
- Benoist, J. (2007). Two (or Three) Conceptions of Intentionality. *Tijdschrift voor Filosofie*, 69 (1), 79-103.
- Black, D. L. (2010). Intentionality in Medieval Arabic Philosophy. *Quaestio* (10), 65-81.
- Brentano, F. (1995a). *Psychology from an Empirical Standpoint*. (C. R. Antos, D. B. Terrel ve L. McAlister, Çev.) London: Routledge.
- Brentano, F. (1995b). *Descriptive Psychology*. (B. Müller, Dü. ve B. Müller, Çev.) New York: Routledge.
- Chisholm, R. R. (1967). Brentano on Descriptive Psychology and the Intentional. E. N. Lee ve M. Mandelbaum (Dü) içinde, *Phenomenology and Existentialism* (s.1 - 23). Baltimore: John Hopkins University Press.
- Crane, T. (2014). *Aspect of Psychologism*. London: Harvard University Press.
- Crane, T. (2015). Brentano'nun Yönelimsel İçkin Varoluş Kavramı. (I. Özdemir Yazgan, Çev.) *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, (27), 59-74.
- Follesdal, D. (2020). Brentano and Husserl on Intentionality. D. Fisette ve F. F. Stadler (Dü) içinde, *Franz Brentano and Austrian Philosophy* (23-48). Springer.
- Husserl, E. (1980). *Phenomenology and the Foundations of the Sciences; Ideas Pertaining to a Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy (ideas 1)*. (T. E. Klein ve W. E. Pohl, Çev.) Martinus Nijhoff Publishers.
- Husserl, E. (1983). *Ideas Pertaining to a Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy; First Book General Introduction to a Pure Phenomenology*. (F. Kersten, Çev.) Martinus Nijhoff Publishers.
- Husserl, E. (2001). *Logical Investigations Volume II*. (D. Moran, Dü. ve J. T. Findlay, Çev.) New York: Routledge.
- Husserl, E. (2010). *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*. (H. Tepe, Çev.) Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Jacquette, D. (2004). Brentano's Concept of Intentionality. D. Jacquette (Dü.) içinde, *The Cambridge Companion to Brentano* (s. 98-130). Cambridge: Cambridge University Press.
- Kant, I. (2002). *Prologomena*. (İ. Kuçuradi ve Y. Örnek, Çev.) Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kant, I. (2010). *Arı Usun Eleştirisi*. (A. Yardımlı, Çev.) İstanbul: İdea Yayınları.
- Levinas, E. (2008). Fenomenolojik Varlık Kuramı: Bilincin Yönelimselliği. (Ö. Gözel, Çev.) *Kutadgu Bilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi* (13), 81-93.
- McAlister, L. L. (1974). Chisholm and Brentano Intentionality. *The Review of Metaphysics*, 28 (2), 328 - 338.
- Morisson, J. C. (1970). Husserl and Brentano on Intentionality. *Philosophy and Phenomenological Research*, 31 (1), 27-46.

Pini, G. (2015). Two Models of Thinking Thomas Aquinas and John Dun Scotus on Occurent Thoughts. G. Klima (Dü.) içinde, *Intentionality, Cognition, and Mental Representation in Medieval Philosophy* (81-103). New York: Fordham University Press.

Priest, S. (2019). *Zihin Üzerine Teoriler*. (A. Dereko, Çev.) İstanbul: Litera Yayıncılık.

Searle, J. R. (2004). *Zihnin Yeniden Keşfi*. (M. Macit, Çev.) İstanbul: Litera Yayıncılık.

Toprakkaya, A. (2009). Husserl'de Noema ve Noesis Kavramları. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* (7), 121-136.

Varga, P. A. (2008). Brentano's Influence on Husserl's Early Notion of Intentionality. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai - Philosophia*, 29-48.

Zahavi, D. (2018). *Husserl' in Fenomenolojisi*. (S. Beyazıt, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.

YAYIN İLKELERİ

1. 2016 yılında yayın hayatına başlayan *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Haziran ve Aralık ayları olmak üzere yılda iki sayı olarak yayınlanan hakemli bir dergidir. Dergiye gönderilen yazılar Editör Kadrosu tarafından derginin amacına, konusuna, içeriğine ve yazım-noktalama kurallarına uygunluğu açısından incelenir. Derginin yazım ilkelerine uygun bulunan makaleler yazar adları gizlenerek; bilimsel açıdan değerlendirilmek üzere alanında uzmanlaşmış iki (2) hakeme gönderilir. Hakemlerden gelen raporlara göre yazıların yayımlanıp yayımlanmayacağına karar verilir.

2. Derginin dili Türkiye Türkçesidir. Ancak her sayıda iki makaleyi geçmemek kaydıyla diğer Türk lehçeleri ile yabancı dillerde makalelere de yer verilebilir.

3. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*'nde yayımlanacak yazılarda daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olma şartı aranır. Bilimsel bir toplantıda sunulmuş ve yayımlanmamış bildiriler, bu durum belirtilmek şartı ile dergimizde yayımlanmak üzere kabul edilebilir.

4. Yazıların her türlü ilmî sorumluluğu yazarlarına aittir.

5. **Editörlük Düzeltmeleri:** Yayım aşamasında esasa yönelik olmayan küçük düzeltmeler Editörlük birimi tarafından yapılabilir. Bu düzeltmelerde Türk Dil Kurumunun Yazım Kılavuz ve Sözlükleri esas alınır.

6. Yazılar, MS Word programına göre kâğıdın bir yüzüne Cambria yazı karakteriyle, 11 punto, 1,2 satır aralığı ile yazılmalıdır. Paragraf aralığı “sonra 3 nk” olarak düzenlenmelidir.

Kâğıt Boyutu	A4 Dikey
Üst Kenar Boşluk	2,5 cm
Alt Kenar Boşluk	2,5 cm
Sol Kenar Boşluk	3 cm
Sağ Kenar Boşluk	2,5 cm
Yazı Tipi	Cambria
Yazı Tipi Stili	Normal
Boyutu (normal metin)	11
Boyutu (dipnot metni)	9
Tablo-grafik	10
Paragraf Aralığı	sonra 3 nk
Satır Aralığı	1,2

7. Başlık yazısı ve yazar adlarından hemen sonra Türkçe özet yer alır ve büyük harflerle ÖZ şeklinde yazılır. Konunun Türkçe özeti 100-250 kelime arasında olmalıdır. Öz içinde kaynak, şekil, çizelge, nota vb. bulunmamalıdır. Türkçe özetten sonra İngilizce özete yer verilir. Her iki özeti altında Anahtar Kelimeler-Keywords (3-8 kelime) yazılır. Makalenin İngilizce başlığı İngilizce özetten (ABSTRACT) önce büyük harflerle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özet, anahtar kelimeler, abstract ve keywords 9 punto ve tek satır aralığı ile yazılmalı; dipnotlar 9 punto olmalıdır.

8. Yazılar üç nüsha (iki nüshasında isim, unvan ve çalıştığı kurum belirtilmeden) mail olarak gönderilmelidir.

9. Yazılardaki paragrafların ilk satırı 0.5 cm içeriden başlayacaktır. Ana başlık büyük harfle ve metin gövdesini ortalayacak şekilde, sayfanın üstünden 4 satır aşağıda, alt başlıklar ise paragraf düzenine uygun olarak (0.5 cm içeriden) konulacaktır. Başlık yazısının sağ alt tarafına yazar veya yazarların adları alt alta yazılır. Yazar ad/adları yazılırken herhangi bir akademik unvan belirtilmez. Yazarın akademik unvanı, çalıştığı kurum (üniversite, fakülte, bölüm veya diğer) adları ve elektronik posta adresi dipnot biçiminde sayfanın altına yazılmalıdır. Akademik unvan dışında başka unvan kullanılmaz.

10. Araştırma ve inceleme dalındaki yazılar Öz (Türkçe ve İngilizce) makale metni şeklinde düzenlenir. Yabancı dilde yazılan yazılarda yukarıdaki bölümlerin yabancı dildeki karşılıkları kullanılır ve aynı düzenlemeye uyulur.

11. **Metin İçi Kaynak Gösterme:** Metin içinde (Korkmaz 2005: 9), yazarın aynı yıl yayımlanan birden fazla eseri kaynak gösterilmişse (Korkmaz, 2005a, Korkmaz 2005b...) birden fazla kaynağa atıfta bulunuluyorsa (Korkmaz 2005, Çelik 2001, Demir 1999), çok yazarlı yayınlarda ilk yazar adı (Korkmaz vd. 2005), görülemeyen bir yayın kaynak gösteriliyorsa (Eagleton 1996, Korkmaz 1999'dan) sözlü kaynak kullanılıyorsa kaynak kişi bilgileri Adı, Soyadı, Görüşme Tarihi ve Yeri bilgilerini içermelidir.

12. **Dipnotlarda İzlenecek Yöntem:** Bilimsel bir yazıda kullanılan kaynakların künyesi dipnot olarak sayfa altında gösterilir. Dipnotlar 9 punto ile yazılmalıdır. Yararlanılan kaynaklar ilk geçtikleri yerlerde ayrıntılı ve aşağıdaki örneklerde belirtilen sıralamaya uygun olarak verilir:

a. **Kitaplar:** Yazar Adı Soyadı, Kitap Adı (italik), Yayınevi, Baskı Sayısı, Yayın Yeri, Yılı, Sayfa Numarası.

Örnek: Dilek Yalçın Çelik, *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları*, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2005, s. 215.

Eğer ikinci kez geçiyorsa; D. Yalçın-Çelik, age., s. 217.

b. **Makaleler:** Yazar Adı Soyadı, Makale Adı (tırnak içinde), Dergi/Kitap Adı (italik), Cilt No, Sayı, Yayın Yeri ve Yılı, Sayfa Numarası.

Örnek: Muhittin Eliaçık, "Belâgat Kitaplarında Tecâhül-i Ârif'in Tarif ve Tasnifi", *Turkish Studies*, Volume 11/10, Ankara-Türkiye, 2016, s. 217-230.

Eğer ikinci kez geçiyorsa; M. Eliaçık, agm., s. 220.

c. Dipnotlardaki bilgilerden sonra verilecek kaynakların parantez içinde verilip verilmeyeceği yazarın takdirine bırakılmıştır.

13. **Kaynakçada İzlenecek Yöntem:** Makale metninin sonunda, yazarların soyadına göre alfabetik olarak yazılmalıdır. Bir yazarın birden fazla yayını olması halinde, yayımlanış tarihine göre, bir yazara ait aynı yılda basılmış yayınlar var ise (2005a, 2005b) şeklinde gösterilmelidir.

Kitap: Gazete, dergi, ansiklopedi, antoloji, roman, oyun ve film gibi yapıtlar ile öykü ve şiir kitapları "uzun yapıt" sayılır ve künyede eğik yazı ile gösterilir. Basılmış tezler de bu kategoriye girer.

Bir yazar: Tek yazara ait yapıtların künyesi şu şekilde gösterilir. Kullanılan kaynaktaki yapıtın yayımlandığı şehir belirtilmiyorsa, künyede bu bilginin bulunması gereken

yerde **Yyy** (yayım yeri yok), yayımlandığı yer belirtilmemişse **yy** (yayımcı yok), yayımlandığı tarihe ilişkin bilgi yer almıyorsa **ty** (tarih yok) kısaltmaları kullanılır.

Emiroğlu, Öztürk. *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Hisar Topluluğu*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.

Perec, Georges. *Uyuyan Adam*. Çev. Sosi Dolanoğlu. İstanbul: Metis Yayınları, 2002.

İki (ya da üç) yazar: İki (ya da üç) yazara ait yapıtların künyesi şu şekilde gösterilir:

Best, Steven ve Douglas Kellner. *Postmodern Teori*. Çev. Mehmet Küçük. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.

Üçten fazla yazar: Üçten fazla yazara ait bir kitabın künyesinde ya bütün yazar adları kitaptaki sırasıyla verilir ya da ilk yazar adından sonra **ve diğer.** ifadesi kullanılır.

Korkmaz, Ramazan ve diğer. *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.

Makale vd.: Tek tek şiir, öykü, makale, kitap bölümü, mektup, konferans, konuşma, söyleşi ve kişisel görüşme “kısa yapıt” sayılır ve başlıkları çift tırnak içinde yazılır. Ansiklopedi maddelerine yapılan göndermelerde madde adı ansiklopedide yer aldığı gibi yazılır (ör. “Cansever, Edip”). Söyleşilerin ve yayımlanmamış tezlerin künye bilgileri aşağıdaki örneklerdeki gibi verilir.

Argunşah, Hülya. “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Türk Edebiyatı Üzerine Tenkidî Fikirleri”. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 1985.

Aynı Yazara Ait Birden Fazla Yapıt: “Seçilmiş Bibliyografya”da aynı yazarın birden fazla yapıtına yer verildiğinde yapıt adları tarih sırasına göre değil alfabetik sıraya göre listelenir. Böyle durumlarda yazar adı ve soyadı tekrar edilmez; bunun yerine (— . şeklinde) yan yana iki uzun çizgi ve bir nokta koyulur; ardından yapıt adı ve diğer bilgiler verilir. Aşağıdaki örnek izlenmelidir.

Emiroğlu, Öztürk. *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Hisar Topluluğu*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.

—. *Türkiye’de Edebiyat Toplulukları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2014.

Elektronik Ortamdaki Metinler: Elektronik ortamdaki metinlerin kaynak olarak gösterilmesinde, güvenilirlik açısından, yazarı, başlığı ve yayım tarihi belirtilmiş olanlar tercih edilmelidir. Künye bilgileri şu sırayı izler: yazar adı; metnin başlığı; varsa kaynağın tarihi; erişim tarihi; sitenin adresi. Aşağıdaki örnek izlenmelidir.

Rasim, Özdenören. “Yenilik de Hesaplaşma Gerektirir” (26 Haziran 2016) 27 Haziran 2016. < <http://www.yenisafak.com.tr> >

Ses ve Görüntü Kayıtları: Ses ve görüntü kayıtlarına yapılan göndermelerin künye bilgileri yazılırken, katkısı öne çıkarılacak kişinin (yönetmen, senarist, oyuncu, yazar, besteci, şarkıcı, vb.) soyadı ve adından sonra yapıtın başlığı, katkısı bulunan diğer kişi ya da kurumlar, formatı (plak, videokaset, VCD, DVD, vb.) ve yayım ya da dağıtım bilgileri verilir.

Crowe, Russell, yön. *Son Umut*. Sen. Andrew Knight ve Andrew Anastasio. Oyun. Russell Crowe, Olga Kurylenko ve diğer. DVD. As Sanat, 2015.

Yabancı Dillerdeki Yayınlar: Türkçe dışındaki kaynakların künyelerinde, editörü, çevirmeni, cilt ve baskı sayısını gösteren ifadeler Türkçeleştirilir. Şehir adlarının Türkçe kullanımlarına yer vermeye özen gösterilir (ör. Paris).

14. Gönderilen yazılara ait resim, şekil ve grafikler sayfa yazım alanını taşmayacak biçimde net ve ofset baskı tekniğine uygun olmalıdır. Bunların sıra numarası ve adı her şeklin veya grafiğin altında verilmelidir.

15. Derginin aynı sayısında, ilk isim olarak bir yazarın birden fazla eseri yayımlanamaz.

16. Makalesi yayınlanan yazarlara iki adet dergi gönderilir.

17. **Telif Hakkı:** Yayımlanan yazıların telif hakkı *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*'ne devredilmiş sayılır. Yazıların düşünsel ve bilimsel, çevirilerin ise hukukî sorumluluğu yazarlarına/çevirmenlerine aittir. İki ve daha fazla yazarlı yazılarda yazının telif sorumluluğu birinci yazara aittir. Dergide yayımlanan yazı ve fotoğraflar kaynak gösterilerek alıntılanabilir.

18. Dergimizde basılmayan yazılar yazarlarına iade edilmez.

19. **Yazıların Gönderilmesi:** Yukarıda belirtilen ilkelere uygun olarak hazırlanan yazılar, edebiyatdergi@bartin.edu.tr adresine gönderilir. Eğer hakemler tarafından düzeltme istenmiş ise, yazar düzeltmelerin yapıldığı yeni biçimi aynı adrese en geç on beş (15) gün içinde gönderir.